

DE LANDGOEDERENZONE VAN DE GEMEENTE RENKUM

een onderzoek naar de meervoudige ideeën die er bestaan over de toekomst van het landgoederengebied in de gemeente Renkum aan de hand van de discourse theorie van Foucault en de daarbij horende machtsverhoudingen

Remco Brinkman
MSc Leisure, Tourism & Environment
29-11-2012

Op de voorpaginafoto is kasteel Middachten te zien. Kasteel Middachten bevindt zich in het dorpje 'De Steeg', gelegen in de gemeente Rheden. Vanwege verschillende opmerkingen die ik kreeg over een foto van een Rhedens landgoed op de voorpagina van een werkstuk over de landgoederen in de gemeente Renkum – en 'of dat nou wel een slim idee is..' – schrijf ik deze toelichting.

De landgoederen en buitenplaatsen gelegen in de gemeente Renkum maken deel uit van een groter geheel, te weten de landgoederenzone van de zuidelijke Veluwezoom, waar de landgoederen en buitenplaatsen van de gemeente Rheden, volgens het Gelders Genootschap, ook nog bij horen. Ik heb deze foto gekozen vanwege de symboliek die hier naar voren komt: de donkere, onheilspellende lucht die boven het kasteel hangt.

WAGENINGEN UNIVERSITY

MSc Leisure, Tourism & Environment

Social-spatial Analysis

DEPARTMENT OF ENVIRONMENTAL SCIENCES

MSc Thesis Social-spatial Analysis

GEO- 80424

DE LANDGOEDERENZONE VAN DE GEMEENTE RENKUM: een onderzoek naar de meervoudige ideeën die er bestaan over de toekomst van het landgoederengebied in de gemeente Renkum aan de hand van de discourse theorie van Foucault en de daarbij horende machtsverhoudingen

AFSTUDEERBEGELEIDERS

Dr. Ir. M. Duineveld

Dr. R. During

Remco Brinkman

890829-127110

WAGENINGEN, 29 november 2012

WAGENINGEN UNIVERSITY

WAGENINGEN UR

SAMENVATTING

De landgoederenzone gelegen op de zuidelijke Veluwezoom ligt op de grens van het Veluwemassief en de dalen van de Rijn en de IJssel en wordt vanaf ruwweg de zeventiende eeuw gekenmerkt door een structuur van landschapsparken. Dit gemeentegrensoverschrijdende gebied – dat vandaag de dag loopt van de gemeente Wageningen in het westen tot de gemeente Rheden in het oosten – werd in de negentiende eeuw aangeduid als “Geldersch Arkadia” en bevatte volgens het Gelders Genootschap meer dan honderd buitenplaatsen en landgoederen.

In navolging van het project “Nieuw Gelders Arcadië”, geïnitieerd door het Gelders Genootschap, wil de gemeente Renkum nu een visie schrijven voor de toekomst van de landgoederen en buitenplaatsen in de gemeente Renkum. Deze visie wordt gebaseerd op documenten van het Gelders Genootschap welke geschreven zijn naar aanleiding van het project “Nieuw Gelders Arcadië”. Verschillende actoren zijn het hier niet mee eens: er heeft immers geen ‘waardestellend onderzoek’ plaatsgevonden voorafgaand aan het schrijven van de visie, en ook de burgers in de gemeente Renkum zijn volgens sommigen gepasseerd.

Deze studie laat aan de hand van de discursive theorie van Foucault zien hoe de verschillende waardes in dit proces van visievorming geconstrueerd worden. Volgens Lessa (2006) bestaat een discursive uit

‘systems of thoughts composed of ideas, attitudes, courses of action, beliefs and practices that systematically construct the subjects and the worlds of which they speak’.

Hierbij spelen de begrippen kennis en macht een grote rol: ‘Macht biedt niet alleen de mogelijkheid om zaken, activiteiten en mensen te domineren, beïnvloeden en uit te sluiten; het heeft ook een producerende werking van kennis, praktijken en realiteiten...’ (Albrechts, 2003; Foucault, 1981; Foucault, 2010). Het machtsspel dat wordt gespeeld bij de totstandkoming van de visie wordt geanalyseerd om zo te kijken *wie de waarheid aan zijn zijde krijgt* en waar dit door komt.

Met behulp van verschillende bronnen, waaronder het doornemen van literatuur, het analyseren van (beleids)documenten en het afnemen van interviews worden in hoofdstuk zes uiteindelijk zes discourses onderscheiden, te weten: het ‘natuur-discourse’, het ‘continuïteits-discourse’, het ‘verpauperings-discourse’, het ‘uitgestippelde-route-discourse’, het ‘gelijke-kansen-discourse’ en het ‘ontwikkelings-discourse’, waarna er in wordt gegaan op de daarbij horende waardes en de constructie daarvan.

Er blijkt echter een veel groter onderliggend probleem te zijn in de gemeente Renkum, namelijk het gebrek aan burgerparticipatie. Dit hangt samen met het stroeve contact tussen de gemeente en haar burgers. Het opleidingsniveau in de gemeente is relatief hoog en de gemeente lijkt bang te zijn de controle te verliezen wanneer burgerinitiatieven zich manifesteren. Leden van de door de gemeente opgezette klankbordgroep – welke betrokken zouden moeten worden bij het opstellen van de visie landgoederen – voelen zich gepasseerd en noemen de klankbordgroep ‘de schaamlap van de gemeente’. Ondertussen zeggen alle politici die zijn geïnterviewd voor dit onderzoek dat burgerparticipatie een grotere rol moet spelen binnen de gemeente Renkum, maar leggen zij zich er keer op keer bij neer wanneer burgers niet worden betrokken bij gemeentelijke processen.

WOORD VAN DANK

‘Alle begin is moeilijk’, zegt men wel is. Dit gold zeker voor mij, bij het schrijven van deze scriptie. Nadat ik via Roel During bij dit onderwerp terecht was gekomen – de meervoudige toekomst van het landgoederengebied in de gemeente Renkum – heeft het mij onevenredig lang geduurd om op gang te komen. Uiteindelijk bleek mijn traject – gelukkig – het traject van een dieseltrein te zijn. Na een piepende, krakende, moeizame en vooral langzame start – laten we het ‘de aanlooperperiode’ noemen, om er een positieve klank aan te geven – ben ik met behulp van verschillende gidsen op het eindpunt aangekomen. Of eindpunt het juiste woord is valt te betwisten. Waarschijnlijker is dat ik op een overstappunt ben aangekomen: een soort ‘Utrecht centraal’, vanwaar ik vele wegen op kan...

Die gidsen wil ik in dit deel van mijn scriptie graag en hartelijk bedanken, te beginnen bij de acht ‘naamloze’ bezoekers van park Hartenstein en omgeving, die ik als eerste heb gesproken. Vervolgens wil ik achtereenvolgens Hermien Miltenburg, Erik Heinrich, Charlotte de Roo, Hermine van den Berg, Rob Aben, Elyze Storms-Smeets, Pieter van der Kuil, Coen van Dijk, Thijs Bisschops, Michiel Lassche en Simon van den Bergh bedanken. Zij hebben mij allen zeer geduldig te woord gestaan bij mijn zoektocht naar de meervoudige toekomst van hun woon- en werkgebied. Mijn jeugdige naïviteit zal soms tot een lach en soms tot verontwaardiging hebben geleden, maar met allen heb ik een plezierig gesprek gehad.

Speciale dank gaat uit naar Roel During en Martijn Duineveld. Via Roel During ben ik op dit onderwerp terecht gekomen en met hem heb ik de eerste gesprekken gevoerd over de invulling van dit onderzoek. Martijn Duineveld werd uiteindelijk mijn ‘wetenschappelijke begeleider’. Waar ik dacht dat ik met al mijn vragen aan zijn bureau zou komen te zitten, daar dacht hij daar anders over: hij ging liever met mij wandelen. Zo spraken wij onder de zon en met een bak koffie in onze hand over de problemen waar ik tegenaan liep. Die problemen bleken vaak zeer overkomelijk; soms stelde Martijn mij één wedervraag waardoor het probleem geen probleem meer was. Bedankt daarvoor.

Als laatste wil ik mijn familie en vrienden bedanken. Gewoon omdat het kan. En omdat iedereen dat doet. En omdat het van mij verwacht wordt, toch...?

PROLOOG

Het begon allemaal met een e-mail van mijn oude studievereniging, 'Genius Loci'. Genius Loci is de studievereniging van de studies Landschapsarchitectuur en Ruimtelijke Planning. In de wekelijkse update over het reilen en zeilen van de vereniging, staat ook altijd een rubriek met oproepen van docenten die (afstudeer)projecten aanbieden aan leergierige en enthousiaste studenten. Roel During was een van die docenten. Hij had een oproep geplaatst namens de wetenschapswinkel van de Wageningen Universiteit met de vraag of er studenten waren die aan de slag wilden met de vraag:

Waarom is het ensemble van Renkumse buitenplaatsen en landgoederen zo bijzonder?

Nu wist ik dat Roel During zich voornamelijk bezig houdt met cultureel erfgoed en cultuurhistorie gerelateerd aan ruimtelijke planning, waardoor mijn interesse direct gewekt werd: ik had zelf ook een aantal vakken met die insteek gevolgd en dat was mij erg goed bevallen. De combinatie van erfgoed en ruimtelijke vraagstukken had mij altijd al meer geïntrigeerd dan andere combinaties en bovendien raakt de vraag die Roel During in de mail zette ook aan mijn huidige studie, namelijk 'Leisure, Tourism & Environment'. Het leek een schot in de roos en ik besloot Roel een mail te sturen en mijn interesse kenbaar te maken.

Op twee april 2012 had ik mijn eerste afspraak met hem in zijn tijdelijke kantoor aan de Marijkeweg in Wageningen. Het gesprek verliep gemoedelijk en hij vertelde me een aantal dingen over het project die nog niet in de mail stonden: over 'de initiatiefgroep', over het gebied en hij gaf me een uitdraai van de presentatie waarvan ik later uitvond dat de heer Aben die presentatie aan de raadsfracties had gegeven. Verder noemde hij een paar ideeën waarmee ik eventueel aan de slag kon gaan. Verder hadden we het kortstondig over het sociaal constructivisme als geschikt theoretisch kader voor dit onderzoek. Ik bedankte hem voor de informatie en zou na gaan denken over het hoe en wat van mijn op te zetten onderzoek.

De *weken* erna – ja, ik had opstartproblemen – las ik artikelen over het sociaal constructivisme om voor mezelf erachter te komen wat dat precies inhoudt en vond ik hier en daar een aantal krantenknipsels over het te onderzoeken landgoederengebied. Echter, ik was zeer ongestructureerd aan het werk en schoot daarom weinig op. Roel gaf mij het advies om Martijn Duineveld te contacteren en hem te vragen mijn wetenschappelijke begeleider te worden; immers, Martijn weet erg veel af van het sociaal constructivisme en daaraan gelieerde onderwerpen.

Begin juni vond de afspraak met Martijn Duineveld plaats en deze was, zoals altijd, erg inspirerend. Ik kwam aangelopen met mijn kladblok, een pen en een hoofd vol vragen en het eerste wat hij zei: 'berg die maar op, we gaan een stukje wandelen'. Mijn verwarring werd zo mogelijk nog groter, maar aangezien hij de assistent professor was en ik slechts de student deed ik wat mij werd gezegd, een actie die perfect schetst waar we het over zouden hebben het komende half uur: machtsrelaties.

We liepen van zijn kantoor naar het Forum-gebouw om een bak koffie te halen voordat we de rest van de wandeling zouden aanvangen. Hij vroeg me waar ik mee waarop ik direct een stortvloed aan *problemen* uitstortte waar ik mee zat. In plaats van antwoord te geven op mijn vragen begon hij te praten over Foucault en zijn discourse-theorie: een theorie waar ik na een mailwisseling met Martijn al het een en ander over gelezen had. Eenmaal aan de koffiebalie pakte hij een zilverkleurig busje

vast waar aan de bovenkant een roostertje op zat: een busje waar men cacao-poeder in stopt om die eventueel over de cappuccino te strooien, wat volgens de juffrouw achter de balie officieel niet hoort 'omdat dan de schuimkraag instort'.

Met het busje in de hand stelde hij mij een op het oog simpele vraag: 'Wat is dit?'. Met de literatuur van Foucault in mijn achterhoofd antwoorde ik wat hij wilde horen: '*volgens sommigen* is dat een zilverkleurig busje gevuld met cacao-poeder'. Hierna vroeg hij hetzelfde aan de koffie-juffrouw, zij antwoorde echter met 'cacao-poeder, om over de cappuccino te schudden'. Ik keek bedenkelijk, waarop Martijn repondeerde: 'Dat is wat er in zit, maar wat *is* dit?' Zij antwoorde met haar meest serieuze blik: 'Het is cacao-poeder, maar wel de echte, van Droste', en liep vervolgens naar achter om het bewijs, de kartonnen grootverpakking van het cacao-poeder, aan Martijn te tonen. Hierna sprak ze de eerder genoemde zin over het instorten van de schuimkraag, zij wist immers veel meer over koffie en gerelateerde producten dan die lange, bijdehante, imposante man in dat nette pak, oftewel Martijn.

Dit kleine en op het eerste gezicht niets zeggende moment was mijn zogezegde 'eyeopener'. Dit voor de neutrale toeschouwer bizarre, dertig seconden durende moment, liet mij inzien dat ik te maken had met een erg interessante en zeer uitdagende opgave: wanneer een zilveren busje gevuld met cacao-poeder al voor zoveel 'opschudding' kan zorgen (ze zal vast nog regelmatig gillend wakker worden van die grote man met zijn rare vragen), hoe zou dit zich dan uiten bij een opgave over landgoederen en buitenplaatsen, een opgave die immens veel groter en ingewikkelder is dan het bewuste zilveren busje? Tijdens het vervolg van onze wandeling hadden we het hierover.

Met een hele nieuwe lading inspiratie maakte ik een doorstart en stelde ik een planning op. Ik las in korte tijd een hoop literatuur naar aanleiding van wat het gesprek mij had geleerd en het leven zag er een stuk zonniger uit: ik wist *waarmee* ik aan de slag zou gaan en bovendien ook *hoe* ik dat zou doen. Foucault zou de rode draad door mijn onderzoek worden, en dan voornamelijk de door hem geschreven stukken over de discourse-theorie en de daarbij horende machtsrelaties. Ik leerde in korte tijd – mede en vooral dankzij de boeken van Howarth (2000) en Flyvbjerg (1996, 1998) – hoe het begrip discourse en de daarbij horende machtsrelaties gerelateerd zijn aan ruimtelijke planningsopgaven. Uiteindelijk verschilde mijn aanpak erg van het idee wat Roel Duing voor ogen had, maar dankzij Martijn Duineveld had ik ingezien dat het vraagstuk waarmee ik aan de slag zou gaan *ook* een zeer interessant project op zou leveren. Dit zou mij bovendien meer vrijheden opleveren omdat ik niet te maken had met een gesloten vraag maar vrij was om te analyseren hoe de visie tot stand komt.

Hiermee ging het voor mij dan echt van start...

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING	5
WOORD VAN DANK	6
PROLOOG.....	7
INHOUDSOPGAVE.....	9
1. INTRODUCTIE.....	12
1.1 Aanleiding.....	12
1.2 Probleemstelling.....	13
1.3 Onderzoeksdoel.....	14
1.4 Leeswijzer	14
2. THEORETISCH KADER.....	16
2.1 De discourse theorie van Foucault.....	16
2.2 Kennis en macht	17
2.3 Beleving van het landgoederengebied.....	17
3. METHODOLOGIE EN METHODES.....	20
3.1 De theorie van het interview.....	20
- 3.1.1 Enige randvoorwaarden	21
- 3.1.2 Het ongestructureerde interview.....	21
- 3.1.3 Het semigestructureerde interview	22
- 3.1.4 Observatie	22
3.2 De praktijk daarvan... ..	23
4. EEN BESCHRIJVING VAN DE AFGENOMEN INTERVIEWS	27
4.1 Een leerzame wandeling door een <i>bijzonder, fraai en mooi</i> gebied.....	27
4.1 Zorg, bouwnijverheid en burgerparticipatie	29
4.2 Het cultuurhistorisch aspect en zachte maar goedbedoelde afspraken.....	31
4.3 Een politiek dier, vechten en dé burger	35
4.4 De ‘longue duree’, een verplicht nummer en het hart	39
4.5 Het initiatief en de atlas	41
4.6 De leidraad en de schaamlap	43
4.7 Het Europaplein en versnippering van de Renkumse landgoederen.....	46
4.8 Het fijne en natuurlijke contact met de gemeente	48
4.9 Zelfvertrouwen, haast en tegenstrijdigheden.....	49
5. HET ROLLENSPEL TUSSEN DE VERSCHILLENDE ACTOREN	53

5.1	De rol van het Gelders Genootschap	53
5.2	De rol van de gemeenteraad	54
5.3	De rol van de initiatiefgroep.....	55
5.4	De rol van de klankbordgroep	56
5.5	De rol van de burgers in de gemeente Renkum.....	56
6.	DISCOURSEN.....	58
6.1	De discourses met betrekking tot de toekomst van het landgoederengebied en de daarbij horende waardes.....	58
-	6.1.1 Het 'natuur-discourse'	59
-	6.1.2 Het 'continuïteits-discourse'	60
-	6.1.3 Het 'verpauperings-discourse'	61
-	6.1.4 Het 'uitgestippelde-route-discourse'	61
-	6.1.5 Het 'gelijke-kansen-discourse'.....	62
-	6.1.6 Het 'ontwikkelingsdiscourse'.....	63
-	6.1.7 Een extra 'discourse'?.....	63
6.2	De constructie van die waardes en de verhouding daarvan tot de betrokken actoren	64
-	6.3.1 Constructie van waardes in het 'natuur-discourse '	64
-	6.3.2 Het 'continuïteits-discourse'	65
-	6.2.3 Het 'verpauperings-discourse'	66
-	6.2.4 Het 'uitgestippelde-route-discourse'	66
-	6.2.5 Het 'gelijke-kansen-discourse'.....	67
-	6.2.6 Constructie van waardes in het 'ontwikkelings-discourse'	67
6.3	Burgerparticipatie in de gemeente Renkum	68
7.	CONCLUSIE	70
8.	DISCUSSIE	71
8.1	Het behalen van de doelstellingen?.....	71
8.2	Het altijd spelende vraagstuk van objectiviteit.....	71
8.3	De interviews.....	72
-	8.3.1 Het interview met meneer Bisschops	72
-	8.3.2 De interviews die niet plaats hebben gevonden.....	72
8.4	Niet behandelde documenten	73
9.	EPILOOG	74
10.	REFERENTIES.....	78
10.1	Literatuur.....	78

10.2	Websites	80
10.3	Beleidsdocumenten.....	81
10.4	Voorpagina	81
11.	BIJLAGEN	82
11.1	Lijst van geïnterviewden.....	82

1. INTRODUCTIE

1.1 Aanleiding

Dit onderzoek verkent de meervoudige ideeën die er bestaan over de toekomst van het landgoederengebied in de gemeente Renkum. Het landgoederengebied in de gemeente Renkum maakt deel uit van een grotere landgoederenzone, welke door sommigen de ‘zuidelijke Veluwezoom’ wordt genoemd. Deze zone ligt op de grens van het Veluwemassief en de dalen van de Rijn en de IJssel en wordt vanaf ruwweg de zeventiende eeuw gekenmerkt door een structuur van landschapsparken. Dit gemeentegrensoverschrijdende gebied, wat zich uitstrekt van Wageningen tot Rheden, werd in de negentiende eeuw aangeduid als “Geldersch Arkadia” en bevatte – volgens het Gelders Genootschap – meer dan honderd landgoederen (Atlas van een buitenplaatsenlandschap, 2011).

Tussen 2007 en 2011 is er daarom een project geïnitieerd door het Gelders Genootschap, genaamd “Nieuw Gelders Arcadië”. Het Gelders Genootschap – ‘de onafhankelijke adviesorganisatie voor ruimtelijke kwaliteit en cultuurhistorie’, aldus hun website – heeft de intentie om kenmerkende elementen van die landgoederen te herstellen met als doel inspiratie te vormen voor de toekomst van dit gebied (het Gelders Genootschap, 2011).

In het gemeentelijke coalitieakkoord uit 2010 (Gemeente Renkum, 2010) is er besloten om – in navolging van het project van het Gelders Genootschap – een visie voor het landgoederengebied in de gemeente Renkum op te stellen. Volgens de heer Lassche speelde deze ambitie al langer binnen de gemeenteraad, met name bij de VVD fractie. Deze visie wordt aan het einde van 2012 verwacht en wordt een document waar toekomstig gemeentelijk beleid op gebaseerd wordt. De visie wordt gebaseerd op de in 2011 uitgekomen ‘atlas van een buitenplaatsenlandschap’ [voortaan: atlas], welke voort is gekomen uit het project Nieuw Gelders Arcadië. In dit boek worden verschillende geschiedenissen van het gebied beschreven. Die meervoudige geschiedenis wordt gevolgd door een lijst met ‘alle’ buitenplaatsen en landgoederen gelegen in de landgoederenzone van de zuidelijke Veluwezoom, honderdzeven in totaal.

Ondanks dat de gemeenteraad heeft besloten dat de visie gebaseerd wordt op de atlas bestaan er meningsverschillen over de toekomst van het gebied. Men heeft te maken met de eigenaren van de landgoederen, de burgers van de gemeente Renkum, verschillende belangengroepen en ook blijkt dat binnen de gemeenteraad zelf niet iedereen hetzelfde denkt over deze kwestie: ten eerste bestaan er meningsverschillen over wat ‘landgoederen’ en ‘buitenplaatsen’ nou precies zijn en ten tweede over de toekomst daarvan (raadsvergadering 28 maart 2012).

In mei 2011 is door drie verschillende partijen het ‘Manifest Renkumse Landgoederen’ ondertekend, te weten initiatiefgroep ‘Visie voor de Landgoederen’ [voortaan: initiatiefgroep], vereniging ‘Vijf Dorpen in ‘t Groen’ en de vereniging ‘Vrienden van Park Hartenstein en omgeving’. Naast het realiseren van planologische bescherming dringen zij aan op een integrale visie van het landgoederengebied in de gemeente Renkum. De initiatiefgroep dringt daarbij ook aan op het uitvoeren van een waardestellend onderzoek voor het landgoederengebied in de gemeente Renkum. De wethouder ziet op dit moment echter meer in het plegen van aanvullend onderzoek waar dit nodig is tijdens het opstellen van de visie.

1.2 Probleemstelling

Om te verkennen welke richting de gemeente Renkum mogelijk op kan gaan met de ontwikkeling van het Renkumse landgoederengebied heeft de gemeenteraad – zoals eerder gezegd – afgesproken dat er een visie opgesteld moet worden. Hoe deze visie er uit komt te zien is nog onduidelijk. Dit komt ten eerste omdat de visie pas in december af moet zijn en ten tweede omdat er verschillende perspectieven aanwezig zijn bij betrokken actoren (denk aan: wethouder, leden van de gemeenteraad, leden van de klankbordgroep et cetera) betreffende onder andere waarden, problemen, oplossingsrichtingen en toekomstvisies binnen het gebied. Ook de begrenzing van de landgoederenzone staat ter discussie: waar begint een landgoed, waar houdt het op en hoe wordt er bijvoorbeeld omgegaan met gemeentegrensoverschrijdende landgoederen (verslaglegging commissie leefomgeving, dertien september 2011 en dertien maart 2012)?

Er is veel kennis beschikbaar over het gebied, maar men is het er nog niet over eens welke kennis er precies gebruikt moet worden bij het opstellen van de visie en waarom het landgoederengebied van de gemeente zo waardevol is volgens sommige betrokken partijen. Ook is het onduidelijk hoe burgers naar de landgoederenzone van de gemeente Renkum kijken; de actoren die tot nu toe bezig zijn met deze kwestie zijn óf actief binnen een politieke partij óf betrokken via een initiatiefgroep gerelateerd aan de landgoederen in kwestie.

Verder heeft de initiatiefgroep de wetenschapswinkel van de Wageningen University benaderd om onderzoek te doen naar *'hoe bijzonder het ensemble van buitenplaatsen en landgoederen'* in de gemeente Renkum nou precies is. Proberen zij, door deze vraag voor te leggen aan studenten van de Wageningen University, daadwerkelijk wat wijzer te worden over het betreffende gebied? Of proberen zij kennis te vergaren die hun zaak moet ondersteunen in het politieke spel over de toekomst van de landgoederen? Of misschien wel allebei? Of misschien wel allebei niet, en spelen er andere redenen?

Achter de zichtbare acties, zoals die hierboven genoemd, zit ongetwijfeld een bepaalde strategie. Elke betrokken (politieke) partij of actor binnen dit vraagstuk heeft een bepaalde mening welke zij vertegenwoordigd willen zien in de toekomstvisie. Deze visie zal immers toekomstig beleid gaan inspireren. Echter, de relatie tussen het 'winnen' van dit spel en de inhoud van de visie is niet eenduidig. Betrokken kunnen voor de visie zijn omdat ze het eens zijn met wat er in staat, of omdat ze bijvoorbeeld herkozen willen worden, iets uit willen stralen naar de achterban of voor andere belangen op willen komen. Zo kunnen er ook verschillende redenen zijn om het uiteindelijk niet met de visie eens te zijn. Hoe deze relaties zich verhouden en uiten zal uit de analyse moeten blijken.

Waar ik me mee bezig wil houden bij dit vraagstuk over de toekomst van het gebied wordt geïllustreerd door het volgende voorbeeld: De wethouder spreekt in een vergadering van de 'commissie leefomgeving' het raadslid van GroenLinks toe dat landgoederen vooral cultuurhistorie zijn, en geen natuur. Waarom zegt hij dit? Waar haalt hij die kennis vandaan? Zegt hij dit omdat hij dat vindt? Omdat hij erg veel kennis betreffende dit onderwerp bezit? Omdat hij het op persoonlijk vlak niet eens is met de standpunten van GroenLinks? Ik wil er achter komen waar betrokkenen waarde aan hechten met betrekking tot de landgoederen in de gemeente Renkum en hoe deze geuite waarden zich verhouden tot hun machtspositie en belangen.

Deze studie streeft ernaar om de verschillende discoursen rondom de toekomst van het Renkumse landgoederengebied zichtbaar te maken en deze te relateren aan de machtsposities van de betrokken actoren.

1.3 Onderzoeksdoel

Het doel van dit onderzoek is om de verschillende discoursen en machtsverhoudingen rondom de landgoederenkwestie in de gemeente Renkum bloot te leggen. Hierbij zal vooral het werk van Foucault leidend zijn. Zijn discourse- en machtstheorieën zijn naar mijn mening uitstekend toepasbaar op een ruimtelijk *probleem* zoals deze en met behulp van zijn theorieën hoop ik inzicht te krijgen in hoe het politieke spel aldaar in elkaar steekt. Het woord discourse staat volgens hem voor

‘systems of thoughts composed of ideas, attitudes, courses of action, beliefs and practices that systematically construct the subjects and the worlds of which they speak’ (Lessa, 2006).

Ook zal dit onderzoek proberen te achterhalen welke waardes leidend zijn in de verschillende discoursen die gehanteerd worden en hoe deze waardes geconstrueerd worden. Volgens Trigg (1985) is een totale scheiding van feiten en waardes in de wetenschap onhaalbaar en juist dat wil ik laten zien in dit onderzoek. Dit onderzoek laat zien hoe waarden, ‘feiten’ en macht met elkaar vervlochten zijn en elkaar wederzijds definiëren. De hierbij geformuleerde onderzoeksvragen luiden:

- *Welke discoursen zijn er te onderscheiden met betrekking tot de toekomst van het landgoederengebied in de gemeente Renkum?*
- *Welke waardes worden er in de verschillende discoursen aan het landgoederengebied in de gemeente Renkum toegekend?*
- *Hoe worden die waardes geconstrueerd in de verschillende discoursen en hoe verhouden deze zich tot de belangen van de betrokken actoren?*

1.4 Leeswijzer

De leeswijzer geeft inzicht in hoe dit onderzoeksrapport is opgebouwd. In de introductie werd achtereenvolgens de aanleiding voor dit onderzoek – waarom is het interessant om dit onderwerp onder de loep te leggen -, de problemen die hierbij spelen en het uiteindelijke doel van dit onderzoek omschreven.

Hoofdstuk twee gaat in op de theorie die gebruikt is bij dit onderzoek. Het werk van Foucault wordt toegelicht evenals andere interpretaties van die theorieën die ik gebruikt heb tijdens dit onderzoek. Die theorie helpt uit te leggen waarom het proces tot visievorming verloopt zoals het verloopt.

Het derde hoofdstuk gaat in op de methodologie en methodes die zijn gebruikt om data te verzamelen. In dit hoofdstuk wordt mijn keuze voor een *kwalitatieve* studie toegelicht en worden de verschillende methodes beschreven waarmee ik aan data gekomen ben. Er wordt vooral ingegaan op de theorie achter ‘het interview’ en de daarbij behorende ‘observaties’.

Hoofdstuk vier geeft het proces weer hoe ik aan mijn data ben gekomen. Dit hoofdstuk beschrijft de verschillende interviews die ik gedaan heb en laat tevens zien wat mijn gedachten daarbij waren. Dit wordt chronologisch weergegeven, zodat het voor de lezer duidelijk wordt hoe mijn kijk op het geheel zich tijdens het onderzoek heeft ontwikkeld.

Het vijfde hoofdstuk analyseert de gevonden informatie en is daarmee de inleiding voor hoofdstuk zes, waarin de gevonden discourses besproken worden, en hoofdstuk zeven, waarin de conclusie wordt getrokken. In hoofdstuk zes wordt antwoord gegeven op de in de introductie gestelde vragen gevolgd door een korte samenvatting van die antwoorden in hoofdstuk zeven. Dit alles wordt gevolgd door hoofdstuk acht: de discussie. Hier bespreek ik wat er de volgende keer beter kan bij het uitvoeren van een onderzoek en wat de lezer verder nog in gedachten moet houden bij het lezen van deze scriptie. Het geheel wordt afgesloten met het epiloog in hoofdstuk negen, de referenties in hoofdstuk tien en de bijlagen in hoofdstuk elf.

2. THEORETISCH KADER

Elke studie wordt uitgevoerd vanuit een bepaald paradigma. Echter, studies in de sociale wetenschap zijn daar altijd heel expliciet over, onder andere vanwege de betrouwbaarheid (reliability) en geldigheid (validity) van zulke (kwalitatieve) studies. Een wetenschappelijk paradigma bestaat uit een groep onderzoekers die grofweg dezelfde ideeën hebben over hoe hun werk uitgevoerd zou moeten worden. Binnen een bepaald paradigma bestaan gedragsregels over hoe wetenschap, volgens die bepaalde groep onderzoekers, beoefend zou moeten worden.

Deze studie kijkt de situatie zoals hierboven geschetst vanuit een sociaal-constructivistisch oogpunt. Het constructivisme heeft zich ontwikkeld vanuit de Franse poststructuralistische theorie en overkoepelende theorieën zoals het Marxisme (van Beers, 2011) en gaat uit van een wereld zonder vaststaande feiten, welke onafhankelijk is van de menselijke waarneming. De enige realiteit die wij zouden kennen is die realiteit die wordt weergegeven door het menselijk denken. Alles wat men kent is geconstrueerd aan de hand van interactie tussen mensen, of zoals Schwandt (1998:236) het zegt: 'knowledge and truth are created, not discovered by mind'. Een grote rol binnen dit sociaal constructivisme – en zeker binnen deze studie – is weggelegd voor Michel Foucault en zijn theorieën rondom het concept *discourse*.

2.1 De discourse theorie van Foucault

Michel Foucault (1926 – 1984) was een Frans historicus en filosoof met een zeer brede interesse. Nadat hij was opgeleid in de (geschiedenis van de) psychologie en in de filosofie, publiceerde hij vervolgens in en over vele wetenschappelijke disciplines waaronder de medische discipline, de sociale discipline, psychiatrische -, economische -, linguïstische -, geografische – en nog vele andere disciplines. Zijn doel was om anderen tot denken en handelen aan te zetten, wat vaak gepaard ging met een kritische invalshoek in zijn eigen werken (Gutting, 2011).

In zijn boek 'discourse' beschrijft Howarth (2000) het concept *discourse*, waarbij de naam van Foucault veelvuldig valt. Verschillende wetenschappers hanteren verschillende definities van het concept en bovendien zijn er een aantal verschillende invalshoeken om tegen dit concept aan te kijken. De discourse theorie is ontstaan als een reactie op het structuralisme en begint met de aanname dat alle objecten en acties zinvol zijn en dat hun betekenis af te leiden is van een door de tijd heen ontstane set van geconstrueerde regels. Deze theorie 'inquires into the way in which social practices construct and contest the discoursen that constitute social reality' (Howarth, 2000).

In de discours theorie wordt verondersteld dat werkelijkheden worden geproduceerd door middel van communicatie: 'een discours bestaat uit een samenhangend complex van ideeën, concepten, categorieën en onderscheidingen' (During, 2010). Een aantal actoren interacteren en communiceren met elkaar waar anderen hier niet actief aan deelnemen. Van Assche (2004) zegt dat discoursen gekoppeld zijn aan groepen, en gezien kunnen worden als elementen van de groepsdefinitie niet alleen van de groep zelf, maar ook van de wereld in zijn geheel. Door discoursen te ontwikkelen wordt een deel van de realiteit toegankelijk gemaakt. Een discourse wordt bottom-up geproduceerd (Hajer, 1989), waarbij 'de praktijken die het [discourse] produceert .. tegelijkertijd ook als input voor het discourse' dienen (Beunen & Duineveld, 2010). Hierdoor staat een discourse bloot aan veranderingen, zowel van politieke machten als van externe gebeurtenissen (Bijl, 2011). Bovendien

gaat de discourse theorie er van uit dat er niet één enkele werkelijkheid bestaat. Er zijn – volgens de theorie – meerdere werkelijkheden. Foucault ziet een discours als een sociale constructie van een werkelijkheid. Howarth (2000) zelf zegt tenslotte dat ‘truths exist, but only within the context of a scientific discipline, culture or paradigm’.

2.2 Kennis en macht

Een belangrijke rol in de discourse theorie is weggelegd voor het begrip ‘macht’. Volgens Foucault is er in elke menselijke relatie sprake van macht (-s verhoudingen): het zijn verhoudingen waarin de een het gedrag van de ander probeert te sturen (Duineveld, 2006). ‘Macht biedt niet alleen de mogelijkheid om zaken, activiteiten en mensen te domineren, beïnvloeden en uit te sluiten; het heeft ook een producerende werking van kennis, praktijken en realiteiten. Niet alleen de overheid, de soevereine staat oefent macht uit, het gehele sociale lichaam inclusief het menselijke lichaam maakt deel uit van een netwerk dat macht produceert’ (Albrechts, 2003; Foucault, 1981; Foucault, 2010). ‘Het zijn mensen, die in hun alledaags handelen bepaalde kennis en realiteiten waarde toekennen en die al dan niet strategisch inzetten.’ (Bijl, 2011)

Kennis is volgens Flyvbjerg (1996) niet alleen macht – wat het volgens Francis Bacon wel was – maar macht is volgens hem ook kennis. Kennis en macht kunnen volgens Flyvbjerg dus niet los van elkaar gezien worden. Omdat kennis mede wordt geproduceerd op basis van behoefte en interesse ontstaat kennis nooit in een machtsvrije omgeving (Flyvbjerg & Richardson, 2002; Foucault, 2010; Hajer & Versteeg, 2005; Hall in Wetherell et al, 2009). Wie welke kennis inzet is dus een interessant vraagstuk waarbij geldt dat niet alle ingezette kennis ‘de waarheid’ bevat en niet alle opzij geschoven argumenten ‘onwaar’ zijn. Duineveld (2006) haalt in zijn proefschrift Vries (1995) en Latour (2004) aan, die stellen dat: ‘In sommige concepten, theorieën, disciplines en wetenschapsfilosofische stromingen is de vooronderstelling wijdverbreid dat de kennis van wetenschappers overeenstemt met de objectieve aard der dingen. Alsof wetenschappers een min of meer directe toegang tot de realiteit hebben.’ Volgens Duineveld (2006) en Rorty (1993) is dit echter onjuist, omdat de keuze voor een bepaalde taal – als in: welke woorden worden er gebruikt – sommige zaken bloot legt, maar andere juist onderbelicht laat, waardoor deze keuze ‘maakt dat mensen sommige objecten, feiten en waarheden kunnen produceren en anderen niet’ (Duineveld, 2006).

Foucault wordt door Howarth onder de post-structuralisten geschaard. Zij beschouwen ‘social structures as inherently ambiguous, incomplete and contingent systems of meaning’ (Howarth, 2000). Volgens Foucault (1972) zijn discoursen de ‘practices that systematically form the objects of which we speak’. Dat wil zeggen dat individuen – maar ook groepen – door interactie, verschillende betekenissen aan dezelfde verschijning kunnen geven.

2.3 Beleving van het landgoederengebied

Het landgoederengebied waar deze studie zich op richt kent een groot aantal actoren. Niet alleen de leden van de gemeenteraad en de wethouder(s) spelen een rol, tevens zijn er verschillende belangengroepen betrokken, heeft men te maken met de eigenaren van de landgoederen, lokale ondernemers maar ook de inwoners van de verschillende woonkernen in het gebied. Er zijn in potentie een groot aantal interacties aanwezig tussen de verschillende actoren in het studiegebied,

welke allen kunnen bijdragen aan het ontstaan, versterken of ontwikkelen van sociale constructies. Tevens komt het begrip 'macht' daarbij kijken. Foucault zegt hierover:

'Als je het over macht hebt, denk je onmiddellijk aan een politieke structuur, een overheid, een heersende sociale klasse, aan de meester tegenover de slaaf enzovoort. Dat bedoel ik helemaal niet wanneer ik het heb over machtsverhoudingen. Wat ik bedoel, is dat in elke menselijke relatie zowel in een gesprek als in liefdesrelaties en in institutionele en economische verhoudingen – sprake is van macht: het zijn verhoudingen waarin de een het gedrag van de ander probeert te sturen. Zulke machtsverhoudingen kan men op verschillende niveaus en in verschillende vormen aantreffen; ze zijn bewegelijk, dat wil zeggen dat ze zich kunnen wijzigen, dat ze niet voor eens en voor altijd gegeven zijn.' (Gils, Hoeks, Kate & Rooden, 2004:196).

Hierop inhakend beschrijft Beunen (2010) dat burgers dit spel steeds vaker en handiger meespelen. Waar men vroeger vooral te accepteren had wat de overheid besloot, worden tegenwoordig dezelfde middelen *tegen* de overheid gebruikt als de middelen die de overheid zelf hanteert. Beunen zegt over deze strijd bare burgers: 'Ze gebruiken de media en bespelen die, vormen strategische allianties, produceren argumenten en maken gebruik van wetenschappelijke kennis' (Beunen, 2010). Dit strategische spel is van groot belang voor de uitkomst van de discussie over wat er – in het geval van deze studie – in de toekomstvisie moet komen te staan. Hajer (1989) zegt hierover: '.. is discours uiteraard een belangrijk machtsmiddel in processen van maatschappelijke verandering. Het dominante discours bepaalt wat in het bestuur gedacht, begrepen en gezegd wordt'. Om dit proces van maatschappelijke verandering te beïnvloeden is het dus van belang om invloed uit te oefenen op het 'dominante' discours of, om invloed uit te oefenen op een bepaald discours om te zorgen dat dat vervolgens het dominante discours wordt.

Zaken krijgen waarde doordat mensen een bepaalde waarde daaraan toekennen. Die waarde is gebaseerd op eerder meegemaakte interacties en die de hoogte van die waarde verschilt per persoon. Echter, vaak wordt die waarde – bijvoorbeeld bij monumenten of (UNESCO) erfgoed – bepaald door een kleine groep experts en berust de toekenning van waarde dus op hun macht. Maar, zoals Nietzsche (1930) lang geleden al eens treffend zei: 'Een ieder die macht wil uitoefenen .. zal de waarheid aan zijn zijde moeten krijgen'. Niet langer maken enkel 'experts' de dienst uit, maar ook 'niet-experts' die het spel slimmer spelen en *de waarheid aan hun zijde krijgen* kunnen invloed uitoefenen in bepaalde ontwikkelingen en processen. Het resultaat is van groter belang dan het middel of hoe 'waar' een argument is dat wordt gehanteerd. Zowel de kennis van experts als die van niet-experts is een constructie welke niet overeenstemt met de realiteit. Kennis wordt geproduceerd in sociale interacties én in interactie met de realiteit (Duineveld, van Dam, During & van der Zande, 2010).

Terugkomend op het landgoederengebied in de gemeente Renkum: dit wordt door elk mens anders gezien, gewaardeerd en beleefd, ondanks dat het gebied fysiek hetzelfde blijft. Löfgren (1994) maakte onderscheid het fysieke landschap en de beleving daarvan, tussen het 'landscape' (de 'realiteit') en het 'mindscape' (de 'werkelijkheid'). Op basis van die waarnemingen begint ook het proces van waarderen, welke vervolgens wordt gestuurd door eerder opgedane concepten. During

(2010) zegt dat 'erfgoed wordt gezien als object waar een zekere betekenis aan toe wordt gekend. Die betekenissen staan .. centraal, en niet de objecten zelf'.

Bovenstaande theorie zal helpen te laten zien dat het landgoederengebied in de gemeente Renkum door verschillende mensen verschillend gewaardeerd wordt. Deze waarderingen worden geconstrueerd aan de hand van eerder opgedane concepten en vormen zo de discoursen die er in dit vraagstuk, rondom de toekomst van de landgoederenzone in de gemeente Renkum, spelen. Zowel 'experts' als 'niet-experts' zullen worden gehoord, net zoals zowel 'burgers' als 'bestuurders', om te kijken welke 'machten' er van invloed zijn op de ontwikkeling van discoursen – en uiteindelijk de landgoederenvisie – rondom de toekomst van de landgoederenzone in de gemeente Renkum.

3. METHODOLOGIE EN METHODES

Elk onderzoek is gebaseerd op en afhankelijk van bepaalde theorieën, methodes en analyses. Het is aan de onderzoeker om een keuze te maken uit de ogenschijnlijke onuitputtelijke bron van eerder geproduceerde kennis om zijn of haar onderzoek te dragen. Dit specifieke onderzoek is voornamelijk geïnspireerd door Foucault en zijn werk- en denkwijzen. De machtsverhoudingen die Foucault beschrijft tezamen met de discourse theorie vormen het fundament van dit onderzoek en moeten uiteindelijk inzicht geven in de nu spelende processen rondom de toekomst van de landgoederen in de gemeente Renkum.

Verschillende bronnen van informatie zijn geanalyseerd om tot een antwoord op de onderzoeksvragen te komen. Binnen de sociale wetenschappen zijn interviews, observaties .. en vragenlijsten de meest voorkomende primaire bronnen (Jennings, 2001). De primaire informatiebron van dit onderzoek is het 'semigestructureerde interview', welke gehouden werd onder verschillende actoren die zich betrokken voelen bij of betrokken zijn met de toekomst van de landgoederen. Deze actoren zijn geselecteerd na het doornemen van lokale kranten en beleidsdocumenten. Vervolgens zijn andere actoren benaderd door middel van ofwel 'convenience sampling' ofwel 'snowball sampling'.

Semigestructureerde interviews hebben als groot voordeel ten opzichte van gestructureerde interviews dat zij plaats bieden aan verschillende discourses, welke mogelijkwijs aan de hand van de interactie tussen interviewer en geïnterviewde aan het licht wordt gebracht. Gestructureerde interviews hebben deze mogelijkheid niet. Het voordeel van semigestructureerde interviews ten opzichte van ongestructureerde interviews is dat alle geïnterviewden ruwweg dezelfde vragen voorgeschoteld krijgen. Hiermee kunnen verschillende discourses rondom hetzelfde onderwerp – de landgoederen in de gemeente Renkum – aan het licht komen. Voorafgaand aan deze semigestructureerde interviews heb ik een vijftal ongestructureerde interviews gehouden, waarover later meer.

De secundaire bronnen van informatie zijn – zoals eerder genoemd – lokale kranten en beleidsdocumenten. Ook zijn de websites van verschillende actoren bezocht. Hierbij is er niet alleen gekeken naar wat er letterlijk staat, maar ook *hoe* dit is opgeschreven: vanuit welk discourse. Verder is er informatie verzameld over het fysieke gebied zelf.

Wat altijd een punt van discussie zal blijven bij kwalitatief onderzoek in de (sociale) wetenschappen is het punt van betrouwbaarheid (reliability) en geldigheid (validity). Omdat dit onderzoek is benaderd volgens de denkwijze van Foucault wordt slechts geprobeerd weer te geven hoe mensen hun realiteit construeren en hoe die tot stand is gekomen. Er wordt geprobeerd onderscheid te maken tussen waar mensen over praten en wat ze daadwerkelijk zeggen.

3.1 De theorie van het interview

Over het algemeen gezien, is het verzamelen van informatie het belangrijkste doel van een interview. De definitie van interviewen die Gorden (1992) hanteert is de volgende:

'Interviewing is conversation between two people in which one person tries to direct the conversation to obtain information for some specific purpose'.

Belangrijk in deze definitie is dat er staat dat het om een conversatie gaat: het is dus geen ondervraging en daarom moet er zowel gepraat als geluisterd worden. Verder zegt Gordon (1992) dat interviewen geen kunstje is zoals bijvoorbeeld fietsen, maar dat het een combinatie is van verschillende competenties die achtereenvolgens op de juiste manier uitgevoerd moeten worden om succes te verkrijgen.

- 3.1.1 Enige randvoorwaarden

Om dat succes te verkrijgen moeten er vragen gesteld worden, maar welke vragen stelt de interviewer? De keuze is enorm: er zijn 'broad' en 'narrow' vragen, open en gesloten vragen, maar ook bijvoorbeeld directe en indirecte vragen. De soort vraag die de interviewer kiest hangt af van de informatie die hij hoopt te verzamelen. Verder is het belangrijk te letten op de 'setting' van het interview. Het is zaak te kiezen voor een stille en rustige plek: 'the place of the interview should afford both visual and auditory privacy' en '..should be quiet enough so that the respondent does not have to speak loudly to be heard; even soft, soliloquizing remarks should be clearly audible' (Gorden, 1992).

Zeker met kwalitatieve studies is het belangrijk zo transparant mogelijk te zijn over hoe de verzamelde informatie tot de onderzoeker is gekomen. Er kunnen aantekeningen worden gemaakt, bijvoorbeeld over wat er wordt gezegd en welke observaties er worden gedaan door de onderzoeker tijdens het interview, of het besprek kan worden opgenomen met een 'tape-recorder'. In het geval van deze studie is het minder belangrijk welke *exacte* woorden worden gesproken door de geïnterviewde maar ligt de nadruk op *wat* diegene bedoelt en ook *hoe* dat wordt gezegd.

Ook zegt Gordon (1992) dat net als verbale signalen er ook sprake is van zichtbare maar non-verbale signalen, welke de interviewer helpen 'to *understand* the meaning of the message, to *evaluate* te relevance and validity of the information received and to evaluate the *motivational* state of the respondent' (Gorden, 1992). Daarom is voor dit onderzoek gekozen voor de aantekeningen methode in plaats van het opnemen van het gesprek. Op deze manier werden belangrijke verbale en non-verbale signalen genoteerd waarmee later verder gewerkt kon worden. Natuurlijk blijft het de verantwoordelijkheid van de onderzoeker *wat* er opgeschreven wordt en *hoe* dat wordt gedaan, echter: bij kwalitatieve sociale studies blijft de controleerbaarheid altijd een issue. In hoofdstuk 3.1.4 vertel ik hoe ik dit heb ondervangen.

- 3.1.2 Het ongestructureerde interview

Bij een ongestructureerd interview is er sprake van het uitwisselen van informatie tussen de onderzoeker en de geïnterviewde, maar dit gaat niet volgens een vast patroon: 'essentially, there is no formal interview schedule' (Jennings, 2001). Er is sprake van een *vloeibare* interactie en de respondent is vrij om te antwoorden, waarbij de onderzoeker slechts sporadisch – slechts bij grote afwijking van het onderwerp – ingrijpt en de respondent terug leidt naar het oorspronkelijke onderwerp. Vaak wordt deze vorm van interviewen volgens Jennings (2001) gebruikt in combinatie met observatie van de respondent, wat bijdraagt aan de 'richness' van de verzamelde data. Dit wil zeggen dat de respondent – omdat diegene vrij is om het verhaal naar voren te laten komen – op een

uitgebreide manier zal uitleggen wat hij of zij bedoelt, dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld een vragenlijst waar nauwelijks ruimte is voor toelichting.

Maar – zoals een groot Nederlands voetballer ooit zei – heeft elk voordeel zijn nadeel, zo ook deze vorm van interviewen. Jennings (2001) noemt bijvoorbeeld de volgende nadelen: ‘the data cannot be extrapolated to the wider population’, ‘the subjective nature of the interaction .. raises queries over reliability and validity for some positive critics’ en ‘there is a large investment in time and personnel in gathering such data’.

- 3.1.3 Het semigestructureerde interview

Een semigestructureerd interview kan zowel gebruikt worden voor kwalitatief als kwantitatief onderzoek (Jennings, 2001). Het lijkt op een conversatie zoals beschreven bij het ongestructureerde interview, maar daarbij komt dat de onderzoeker in dit geval lijst met ‘te verzamelen informatie’ in het interview verwerkt: ondanks dat de respondent relatief vrij is om te antwoorden is er sprake van enige structuur in het interview.

De structuur van het interview moet zo opgebouwd zijn dat eerst wordt begonnen met een kleine introductie van het onderzoek. Vervolgens volgen een aantal makkelijke, gestructureerde vragen omdat dit zowel makkelijk voor te bereiden als te beantwoorden is. Tevens went men op deze manier aan elkaar én de situatie (Gordon, 1992). Vervolgens begint de onderzoeker aan de lijst van ‘te verzamelen informatie’, waarna er op het einde ruimte is voor een extra toelichting of bijvoorbeeld een eventuele kijk op de toekomst, om zo het gesprek op een natuurlijke manier af te sluiten.

Ook het semigestructureerde interview heeft zowel voor- als nadelen. Enkele voordelen, volgens Jennings (2001), zijn de volgende: ‘detailed information regarding attitudes, opinions and values may be elicited..’, ‘the questions are not objectively predetermined and presented, so the interviewer is able to ask for further clarification..’ en ‘the semi-structured schedule provides a more relaxed interviewing schedule’. Nadelen zijn er ook: ‘the interviewees are able to interpret reality rather than the interviewer’, ‘replication is impossible since the social interaction between the interviewer and the interviewee is a snapshot view of interaction influenced by the type of day, the setting of the interview and the social circumstances.’ en ‘the researcher may manipulate the data and bias the data by only pursuing one particular line of prompting’ (Jennings, 2001).

- 3.1.4 Observatie

Tijdens de interviews heb ik gebruik gemaakt van observatie, wat inhoudt dat ik naast wat er gezegd werd ook heb geschreven wat ik tijdens het gesprek waar heb genomen. Volgens Hammersley & Atkinson (1983) is ‘in a sense *all* social research .. a form of participant observation because we cannot study the social world without being part of it’. Door te observeren tijdens de gesprekken bestaat de mogelijkheid dat er meer aan het licht komt dan dat er gezegd wordt. Een voorbeeld hiervan is de manier waarop iets gezegd wordt of doordat een respondent bijvoorbeeld op de tafel slaat wanneer diegene iets zegt: dat zou een teken moeten zijn om door te vragen, omdat die reactie laat zien dat er emoties zijn losgekomen bij die vraag en dat antwoord.

Net als aan alle methodes in de kwalitatieve sociale wetenschap kleven er zowel voor als nadelen aan het observeren van respondenten. Enkele voordelen zijn bijvoorbeeld dat het erg tijd-efficiënt is: er kan worden geobserveerd tijdens de gesprekken en 'it provides first-hand information' over hoe de respondent zich gedraagt terwijl diegene over een bepaald onderwerp praat (Jennings, 2001). Nadelen zijn dat observatie van respondenten kan worden geassocieerd met de zogenaamde 'researcher bias': de onderzoeker zou kunnen worden beschuldigd van selectieve observatie en interpretatie. Verder gelden de observaties alleen in het hier en nu; 'past or future .. are unable to be observed' (Jennings, 2001). Dit heb ik ondervangen door mijn notulen op te sturen naar alle respondenten zodat zij de kans hadden om eventueel verkeerd genoteerde of geïnterpreteerde zaken te corrigeren, waarna ik die zaken heb aangepast.

3.2 De praktijk daarvan...

Omdat het vaak lastig is om theorie rechtstreeks naar de praktijk te vertalen laat ik hier zien hoe het verzamelen van mijn informatie in de praktijk is verlopen. Naast vijf ongestructureerde interviews heb ik dertien semigestructureerde interviews afgenomen en heb ik bovendien een flink aantal beleidsdocumenten en 'krantenknipsels' geanalyseerd. Ook heb ik verschillende websites bezocht van onder andere de verschillende organisaties waar ik mee te maken heb gekregen tijdens dit onderzoek.

Het afstruinen van verschillende websites is de eerste stap in dit proces geweest. Door het bezoeken van vele websites heb ik een eerste inzicht gekregen in de betrokken actoren rondom het opstellen van de visie voor de landgoederen in de gemeente Renkum. Zo leerde ik welke partijen er in de Renkumse gemeenteraad zitten – waarvan ik moet bekennen dat dit mij van te voren onduidelijk was – en welke vertegenwoordigers van die partijen in de commissie leefomgeving zitten [de commissie leefomgeving is de commissie die het meeste te maken heeft met de voortgang van het schrijven van de visie voor de landgoederen, vanaf de politieke kant gezien in ieder geval]. Maar ook zag ik daardoor dat er verschillende burgerinitiatieven rondom de landgoederen in de gemeente Renkum zijn opgezet, dat er een heemkundige stichting bestaat en dat bijvoorbeeld de VVV erg actief is binnen de regio: door mijn zoektocht op het internet werd het eerste kader geschept voor de volgende stap, te weten de interviews.

Omdat de visie iets is wat in de gemeenteraad behandeld werd en zou worden besloot ik van alle fracties in de gemeenteraad iemand te spreken over het bewuste onderwerp, namelijk landgoederen en buitenplaatsen. Ook de wethouder en eventueel ambtenaren die met het onderwerp te maken hebben zou ik graag spreken, evenals leden van bijvoorbeeld belangengroepen of dorpsinitiatieven. Wanneer ik mensen over het hoofd zou zien zou ik in de interviews daar ongetwijfeld op gewezen worden.

De eerste interviews heb ik op vierentwintig juli gehouden in de omgeving van park Hartenstein, in Oosterbeek. Na een vijftal korte, ongestructureerde interviews of: 'gesprekjes', ben ik gaan zitten om met de informatie die ik via het internet had verzameld – plus de theorie uit mijn theoretische kader – enige structuur aan te brengen in mijn vragen. De uitkomst daarvan, het semigestructureerde interview, heb ik vervolgens met een drietal mensen in de praktijk gebracht. Deze korte semigestructureerde interviews duurden gemiddeld zo'n twintig a vijfentwintig minuten. Niet veel later stond mijn eerste geplande interview, met een politicus van de gemeente Renkum, op het

programma en werd de lijn van mijn semigestructureerde interview aan de eerste 'echte' toets onderworpen. Alle interviews zijn zo kort mogelijk na het afnemen geanalyseerd en verwerkt op basis van wat er is gezegd en wat er is geobserveerd tijdens het interview. De totale lijst van geïnterviewden is terug te vinden als bijlage in hoofdstuk 11.1.

Binnen de semigestructureerde interviews heb ik een bepaalde lijn aangehouden, om zo te proberen verschillende discoursen rondom hetzelfde onderwerp – de landgoederenzone in de gemeente Renkum – naar voren te laten komen. Deze lijn, eerder benoemd als het lijstje met 'te verzamelen informatie', is gebaseerd op de eerder genoemde theorie en mijn bevindingen opgedaan na het bezoeken van verschillende websites, welke vervolgens is aangevuld met mijns inziens belangrijke zaken die naar voren kwamen uit de ongestructureerde interviews. De volgende onderwerpen stonden op mijn lijst:

- Personalia
- Hoe betrokken geraakt bij de (gemeentelijke) politiek
- Het coalitieakkoord
- Onderlinge relaties tussen actoren met betrekking tot de landgoederen in de gemeente Renkum
- De waardes van de landgoederen in de gemeente Renkum
- De toekomst van de landgoederen in de gemeente Renkum

Dit heeft tot onderstaand 'schematisch' interview geleid. *Elk* interview werd echter hier en daar aangepast om in te spelen op de specifieke functie van de geïnterviewde: zo heeft het bijvoorbeeld geen zin om politieke partij gerelateerde zaken te vragen aan iemand van een adviesbureau. Elk semigestructureerd interview was dus anders dan zijn voorganger. Grofweg heeft een semigestructureerd interview er als volgt uitgezien:

Inleiding:

- Voorstellen
- Waar gaat dit onderzoek over

- Zou u willen beginnen iets te vertellen over uzelf: waar komt u vandaan? Waar bent u opgegroeid? Wat voor opleiding heeft u genoten? Hoe bent u in uw huidige functie terecht geraakt? Hoe bent u betrokken geraakt bij het project? Etc.

Na deze eerste introductie, die meestal zo'n tien minuten duurde, werden de vervolgvragen gesteld. De antwoorden op deze vragen moeten uiteindelijk de antwoorden op de hoofdvragen van dit onderzoek op gaan leveren. Per onderwerp verschilden de vragen echter licht van elkaar, ze werden namelijk aangepast aan de specifieke situatie van de geïnterviewde.

Vorbereidende dieptevragen:

- Wat vind u van het coalitieakkoord zoals dat er nu ligt in de gemeenteraad?
- Is er bij het opstellen van dit akkoord met de belangen van uw partij (of vereniging) rekening gehouden?
- Eventuele vervolgvragen inspelend op wat er geantwoord werd.

Deze vragen werden gesteld om een gevoel te krijgen voor de kant die de geïnterviewde inneemt in het op dit moment gaande politieke spel in de gemeente Renkum. Vervolgens werden er een aantal vragen gesteld betreffende uitgangspunten van de gemeente zoals vastgesteld in het coalitieakkoord. Deze vragen werden gesteld om te kijken in hoeverre op papier gemaakte afspraken serieus werden genomen door de gemeente.

Uitgangspunten van de gemeente:

- Waarom is de leefomgeving in de gemeente Renkum *de* kwaliteit van de gemeente?
- Een uitgangspunt van de gemeente is de betrokkenheid van hun burgers; hoe vindt u dat dit in de praktijk uitpakt?
- Een ander uitgangspunt is dat de ontwikkelingen bij de karakter van 'het dorp' moeten passen, maar wie bepaalt of dat het geval is?
- Eventuele vervolgvragen inspelend op wat er geantwoord werd.

Na deze vragen is het duidelijker geworden hoe de burgerparticipatie erop staat in de gemeente. Of er daadwerkelijk begrip wordt gekweekt tussen de gemeente en haar burgers. Hierna werden vragen specifiek over de landgoederen gesteld.

Ambities van de gemeente:

- Hoe wordt er een duurzame visie op de landgoederen ontwikkeld?
- In hoeverre wordt de kennis van 'experts' gebruikt ten opzichte van de kennis van de inwoners van de gemeente?
- Hoe verloopt de samenwerking tussen de verschillende betrokken partijen, waaronder de gemeente, belangengroepen, experts, amateurs, inwoners etc.?
- Waarom zijn de landgoederen kostbaar bezit voor de inwoners van de gemeente Renkum?
- Eventuele vervolgvragen inspelend op wat er geantwoord werd.

Na het stellen van deze vragen is naar voren gekomen wat de geïnterviewde vindt van de te ontwikkelen visie, hoe ze tegen de eventuele burgerparticipatie aankijken en hoe deze samenwerking verloopt. Als laatste gedeelte van het interview werd er naar de persoonlijke mening van de geïnterviewden gevraagd en wel als volgt:

Persoonlijke mening:

- Hoe ziet u de toekomst van de landgoederen in de gemeente Renkum?
- Wat blijft er hiervan over voor de toekomstige generaties?

- Eventuele vervolgvragen inspelend op wat er geantwoord werd.

Met deze laatste vragen werd vaak nog aangestipt wát er precies van belang werd geacht door de geïnterviewde en ook of de nu spelende ontwikkelingen rondom het opstellen van de visie daar aan bijdragen of juist niet. Na het afnemen van de interviews volgde zo snel mogelijk het uitwerken daarvan, zodat zo min mogelijk informatie verloren zou gaan, of anders geïnterpreteerd dan wel verdraaid kon worden. Hier wordt dieper op ingegaan in hoofdstuk vier. Hierbij moet nogmaals vermeld worden dat dit slechts één voorbeeld is van hoe een interview bijvoorbeeld zou kunnen verlopen, maar op deze manier wordt duidelijk hoe het interview is opgebouwd en waarom dat is gedaan.

Bij de analyse van deze interviews heb ik het voorbeeld gevolgd van Bijl (2011), die op zijn beurt geïnspireerd was door Duineveld (2006). Het onderzoeksproces verloopt niet lineair, maar valt regelmatig terug 'op basis van nieuwe empirische en theoretische bevindingen', waardoor zowel analyse als theorie continu aangescherpt worden (Bijl, 2011). Dit wordt samengevat in de uitspraak van Duineveld (2006):

'Theoretische inzichten en vooronderstellingen sturen in belangrijke mate het empirische onderzoek en de resultaten uit de empirie geven weer richting aan het vervolg van het onderzoek, de analyse en het gebruik van theorie.'

4. EEN BESCHRIJVING VAN DE AFGENOMEN INTERVIEWS

Door het voeren van gesprekken kunnen ogenschijnlijk onzichtbare zaken aan het licht komen, waaronder discoursen. In dit gedeelte van mijn scriptie zal ik beschrijven hoe alle informatie tot mij is gekomen met betrekking tot dit project. Natuurlijk zal ik beginnen bij het begin, om vervolgens stap voor stap en chronologisch uit te doeken te doen wat ik heb geobserveerd gedurende de weken dat het onderzoek duurde. Ik doe dit chronologisch zodat ook voor de lezer duidelijk wordt hoe en waarom ik tot een bepaalde analyse ben gekomen: mijn gedachtegang kan op deze manier makkelijk gevolgd worden. Nogmaals wil ik benadrukken dat het bij dit onderzoek slechts draait om welke discoursen er spelen – welke waardes er aan elementen worden toegekend – en niet om wat ik als onderzoeker of persoon daar van vind.

In dit hoofdstuk komen verschillende passages voor welke geschreven zijn in lettergrootte ‘negen’, in tegenstelling tot de lettergrootte ‘elf’ die in de meeste delen van dit werkstuk wordt aangehouden. In de stukken tekst met lettergrootte negen laat ik mijn eerste interpretatie van mijn observaties naar voren komen. In tegenstelling tot wat men zou kunnen denken verwerk ik niet mijn mening in dit wetenschappelijke proces, maar probeer ik de lezer mijn gedachtes te laten begrijpen door op bepaalde momenten mijn interpretaties expliciet te maken. Zo hoop ik voor de lezer duidelijker te maken hoe ik in dit proces heb gestaan. Mijn persoonlijke gedachtes worden *niet* – ik herhaal: *niet* – meegenomen in de wetenschappelijke analyse, maar komen terug in de epiloog.

4.1 Een leerzame wandeling door een *bijzonder, fraai en mooi* gebied

Nadat er schot was gekomen in mijn theoretische kader, methodologie en methode deel begon ik halverwege juli aan de interviews te denken die afgenomen zouden moeten worden. Hierop stuurde ik een aantal e-mails naar de verschillende politieke partijen in de gemeente evenals een mail aan de (secretaresse van de) wethouder. De respons was groot en binnen drie dagen had ik al een aantal interviews op het programma staan.

Om me op die interviews voor te bereiden ben ik op vierentwintig juli een aantal landgoederen en buitenplaatsen gaan bezoeken, om de sfeer te proeven tijdens een wandeling. Bovendien leek het mij verstandig met een aantal mensen een gesprekje aan te knopen zodat ik erachter kon komen wat er voor ideeën leven onder de bezoekers van parken en landgoederen. Ik had al veel gelezen over het gebied, voornamelijk dankzij het Gelders Genootschap en hun website, atlas en kansenboek.

Het Gelders Genootschap is het project ‘Nieuw Gelders Arcadië’ in 2007 gestart om de *kwetsbare* landgoederenzone van de zuidelijke Veluwezoom in kaart te brengen. Ze hebben het daar over ‘kwaliteiten’, ‘identiteiten’ en ‘draagkracht’. Ook woorden als ‘fraai’, ‘bijzonder’ en ‘mooi’ kwamen zeer frequent voorbij in de door hun opgestelde teksten. Dit moest wel een paradijs op aarde zijn, dacht ik, en dat zo dicht bij de plek waar ik studeer. Ik hoopte met eigen ogen te kunnen zien wat voor een bijzonder, mooi en fraai gebied de landgoederenzone was en hoopte bovendien mensen tegen te komen die mij van enige input over het gebied konden voorzien.

Het werd uiteindelijk een leerzame dag. Met vijf mensen heb ik een kort gesprekje gehad, wat hoogstens een vijftal minuten duurde, maar met drie mensen heb ik langer gepraat – namelijk zo’n twintig a vijftwintig minuten – en bovendien aantekeningen gemaakt, zodat dat die gesprekken in feite mijn eerste ‘interviews’ waren. Deze acht mensen waren op dat moment ‘bezoekers’ van de

landgoederen en niemand van de respondenten heeft mij er op gewezen aan een bepaalde organisatie verbonden te zijn. De dag begon voor mij bij park Hartenstein en via een wandeling van zo'n twee uur, onder andere via de Hemelsche Berg en de Sonnenberg, kwam ik daar ook weer terug.

Uit deze interviews kwamen een aantal interessante zaken naar voren. Allereerst waren alle mensen die ik die dag sprak ofwel dagjesmensen dan wel mensen die in de directe omgeving van het park woonden, ook hadden van de acht personen er vijf één of meerdere honden bij zich. De overheersende gedachte bij de mensen die ik sprak was dat ze tot op zekere hoogte vreesden voor de toekomst van de landgoederen in de gemeente Renkum, maar ook voor de toekomst van landgoederen in het algemeen: 'ik ben bang dat er in de toekomst niet genoeg geld meer is om de landgoederen te beheren en op die manier te behouden', 'ik kom graag op de landgoederen; het is een rustgevende omgeving en er is ruimte.. nog wel' of 'de bebouwde kommen zijn de laatste jaren steeds meer uitgedijd waardoor er steeds minder ruimte overblijft voor *groen*'. De rust en de ruimte 'dicht bij huis' werden het meeste genoemd als factoren die de landgoederenzone in de gemeente Renkum een aantrekkelijk gebied maken.

Bij de mensen die ik had gesproken proefde ik een zekere angst jegens een positieve toekomst van de landgoederenzone in de gemeente Renkum, ook al zijn dit slechts acht mensen op het veelvoud aan mensen wat de landgoederenzone jaarlijks bezoekt. Het Gelders Genootschap wil samen met 'gemeenten, landgoedeigenaren en deskundigen' een inspiratiebron voor de toekomst vormen en zo de '*unieke en cultuurhistorische en landschappelijke samenhang*' bewaken en bewaren. Ik snapte daarom niet dat men – de mensen die ik had gesproken – zich druk maakten over de toekomst van het gebied.

Verder leerde ik dat het vertrouwen in de gemeente Renkum – onder de mensen die ik sprak – niet erg groot was. Wanneer ik vroeg naar de toekomstvisie van de landgoederen sprak één respondent het volgende: 'ik vraag me af of de gemeente wel transparant werkt met *zulke projecten*, of dat ze gewoon doen wat hun het beste uitkomt'. Een andere respondent sprak over die vraag het volgende: 'ik denk niet dat zij [de gemeente] het open karakter van dit gebied willen behouden' en 'de gemeente wil, samen met het Gelders Landschap, gewoon zo veel mogelijk bouwen' omdat dat geld in de lade zou brengen. Verder zei diezelfde respondent ook nog: 'Vroeger waren de dorpen veel kleiner en de gebieden tussen de dorpen veel groter, toen was het *mooi* en *verantwoord* om huizen en verblijven op de landgoederen te hebben. Nu, omdat er al zo weinig openheid meer is tegenwoordig, wil het Gelders Landschap op die kleine open stukjes bebouwing herintroduceren, dat is toch te gek voor woorden?'. Eén respondent schreeuwde mij na het gesprek nog na: 'als je ze [de gemeente] tegen kunt houden, doe dat dan alsjeblieft!'.

Uit deze gesprekken maakte ik op dat de mensen die ik had gesproken het landgoederengebied in de gemeente Renkum vooral gebruiken als recreatiegebied: veel mensen laten hun hond eruit of wandelen er geregeld vanwege andere doeleinden. Uit de gesprekken kwam naar voren dat zij het gebied, zoals dat nu is, waarderen. Echter, na het aanhoren van bovengenoemde 'quotes' bekwam mij het gevoel dat de mensen die ik had gesproken weinig vertrouwen in de manier van handelen van de gemeente Renkum hadden. Ik vroeg me af waardoor dat zou komen: de gemeente heeft toch het beste voor met haar burgers? Dat de transparantie van de gemeente in twijfel werd getrokken liet echter zien dat dit niet zo wordt ervaren onder, in ieder geval een aantal van, haar burgers.

Ook het onderhoud van de parken dan wel landgoederen is een punt waar men het over had. Eén respondent vindt park Hartenstein erg mooi en goed onderhouden: 'ik kan me indenken hoe het hier jaren geleden geweest moet zijn'. Maar, er waren ook andere geluiden te horen: 'het is mooi dat de beken zijn hersteld, veel mensen die ik ken waarderen dit, maar direct daarna zag ik dat het onderhoud aan de beken afnam, dit maakt het opnieuw rommelig en dat is jammer'. Een aantal respondenten vond dat de gemeente hier meer aan moet doen, ondanks dat veel landgoederen niet door de gemeente beheerd worden. Eén respondent reageerde hierop door te stellen dat: 'het gebied is toegankelijk voor iedereen die naar deze gemeente toekomt' en 'daarom moet de gemeente hier [het onderhoud] mede zorg aan dragen'.

Echter, ondanks een aantal klanken die negatief geïnterpreteerd zouden kunnen worden, was men over het algemeen toch positief over de toekomst van het landgoederengebied. De mensen die ik sprak hadden goede hoop voor de toekomst en dat uitte zich als volgt: 'ik zou het jammer vinden als de landgoederen zouden verdwijnen, maar het blijft de toekomst, en wie weet vindt men er [het verval van landgoederen] een passende oplossing voor'. Landgoederen en buitenplaatsen met een attractie daarop, zoals in het geval van Park Hartenstein het museum, hebben een nog grotere kans van overleven omdat 'er altijd mensen zullen zijn met een voorliefde voor bepaalde geschiedenis'. Wel moeten dan de eigenaren van de landgoederen en buitenplaatsen wat creatiever worden: 'eigenaren zouden commerciëler moeten gaan denken: laat bijvoorbeeld sponsors hun namen verbinden aan bepaalde elementen op de landgoederen'.

Ondanks een aantal negatieve verhalen en opmerkingen eindigde de mensen die ik had gesproken met een positieve noot, iets wat mij toch wel verbaasde na eerder beschreven negativiteit jegens de gemeente Renkum. De mensen die ik sprak leken toch realistisch zijn wat betreft de toekomst van 'groene waardes' binnen de gemeente. De mensen die ik sprak vonden dat de landgoederen 'moeten blijven', ze zijn echter bang voor bebouwing waardoor er keer op keer kleine stukjes van het landgoederengebied afbrokkelen, waardoor op die manier het open karakter van het gebied steeds verder zal verdwijnen. Verder kreeg ik het gevoel dat de mensen die ik sprak het landgoederengebied als 'iets wat voor iedereen is' zien, en dat daarom de gemeente actiever mee moet helpen bij het beheer van het gebied, bijvoorbeeld door het onderhoud (deels) voor haar rekening te nemen. Naar wat ik begreep leefde het idee wél dat er meer initiatieven van de eigenaren van de landgoederen af moeten komen en dat zij zich nu veel te afwachtend opstellen en daarom erg afhankelijk zijn van subsidies, wat volgens de mensen die ik sprak geen goede zaak is.

Na deze leerzame middag ging ik op huis aan om mijn aantekeningen te ordenen en alles wat ik had gehoord op een rijtje te zetten. Ik had van een achttal mensen te horen gekregen wat zij vonden van het landgoederengebied in de gemeente Renkum waarmee ik aan de slag ging om mijn eerste interviews voor te bereiden. In mijn vragen verwerkte ik informatie die ik tijdens mijn middag rondom park Hartenstein had opgedaan, maar ook informatie uit doorgenomen (beleids-) documenten en informatie uit het coalitieakkoord.

4.1 Zorg, bouwnijverheid en burgerparticipatie

Het bewuste eerste geplande interview zou plaats vinden op zeventwintig juni. Na een korte en efficiënte mailwisseling had ik een afspraak gemaakt met mevrouw Hermien Miltenburg, de fractiesecretaris van de Partij van de Arbeid (PvdA) in Renkum. Nadat ik om half elf 's ochtends met

haar had afgesproken in het Atlas gebouw van de Wageningen Universiteit, waar zij werkt, begon mijn ontmoeting goed doordat het elektrische poortje dicht ging terwijl ik op haar af liep, zodat ik voluit tegen het glas aan liep. De zenuwen die even daarvoor waren gaan liggen gierden weer door mijn lichaam.

Ondanks dat ik al een achttal mensen had gesproken had ik toch de nodige zenuwen: wat zou ze vinden van mijn interview? Hoe zou ze reageren op mijn vragen? Zou ik niet met mijn mond vol tanden komen te staan? Gelukkig bleek ze een erg hartelijke vrouw en toen het gesprek aanving en zodoende verdwenen mijn zenuwen gauw naar de achtergrond. Het woord 'passie' was een van haar favoriete woorden die middag en dat woord zou ze veelvuldig gebruiken. Dit paste ook goed bij haar aanstekelijke manier van praten: door haar enthousiasme werd ik meegenomen in dat enthousiasme.

Nadat ik mijzelf en het onderzoek had voorgesteld vroeg ik haar iets te vertellen over haar eigen achtergrond. Dit deed ik om twee redenen: ten eerste om het ijs te breken en het gesprek op een rustige manier op gang te laten komen; ten tweede zodat ik achtergrondinformatie zou verzamelen welke mij mogelijk zou helpen haar keuzes makkelijker te begrijpen. Ze vertelde me dat ze was opgegroeid in Limburg, in het dorpje Swalmen, en dat ze 'buiten opgroeide' als dochter van een boerengezin. In haar jeugd waren er weinig kansen voor vrouwen, zo wist ze mij te vertellen: 'iemand die als dubbeltje geboren werd, werd nooit een kwartje'. Zij was het hier niet mee eens en vond dat iedereen gelijke kansen moest krijgen, de idealen van de PvdA sloten daarbij aan.

Nadat ik vervolgens meer gerichtere vragen begon te stellen gaf zij erg specifieke antwoorden, meteen met het onderwerp 'landgoederengebied in de gemeente Renkum' op het oog. Ze wist mij te vertellen dat er erg veel banen in de zorg waren binnen de gemeente: 'van de twaalfduizend banen in de gemeente zijn er vierduizend zorg-gerelateerd'. Ze vond ook dat de gemeente in moet zetten 'op zorg en recreatie als dragende sectoren voor de toekomst', omdat ze denkt dat 'de gemeente Renkum de ingrediënten bezit om aan die specifieke vraag te voldoen'. Dat was iets dat ik eerder had gelezen, namelijk in een betoog van de heer Koster namens de Zinzia zorggroep – de organisatie die Oranje Nassau's Oord en de Hemelsche Berg in het beheer heeft – bij een vergadering van de commissie leefomgeving op dertien maart 2012 (verslaglegging commissie leefomgeving). Hij vindt dat er sprake is van 'conserverend beleid in de startnotitie' en dat er 'weinig ruimte is om uit te breiden'.

Wat betreft de toekomst van het landgoederengebied vindt zij dat er 'per specifiek landgoed gekeken moet worden naar wat er mogelijk is op zo'n landgoed' omdat 'elk landgoed een unieke locatie en speciale kwaliteiten heeft'. Verder vind ze 'schoonheid niet fout, maar er moet voor elk project een gedegen economische basis zijn' en van daaruit kan vervolgens aan herstel van het landgoederengebied gewerkt worden.

Toen ze mij vertelde dat een derde van de banen in de gemeente Renkum aan zorg gerelateerd waren leek mij dit iets om na te kijken en eventueel mee te nemen. Doordat ze 'buiten' op is gegroeid leek het mij logisch dat ze zich in zou zetten voor behoud van de landgoederen en buitenplaatsen en dit bleek ook zo te zijn. Ze noemt een 'gedegen economische basis' een voorwaarde voor ontwikkelingen in de landgoederenzone wat mij niet meer dan logisch lijkt en ik vond dit getuigen van een realistische kijk op de zaak.

Ze benadrukte dat 'elk idee een kans zou moeten krijgen'. Vanwege de nadruk die zij hierop legde vroeg ik of dat niet altijd het geval is, waarna ze antwoorde dat 'er een aantal mensen in de gemeenteraad zijn die niet altijd even realistisch met vraagstukken omgaan'. Ook zei ze: 'er is één partij die van elke gekapte boom een groot probleem maakt, maar daar zal je denk ik nog wel achter komen'. Hierna kwam het gesprek uit op burgerparticipatie. Tussen de antwoorden door merkte ik dat ze daar vaak naar 'hintte'. Op de website van de gemeente Renkum staat dat het 'inpassen van burgerparticipatie' hoog op de agenda staat: het is namelijk een *ambitie* welke in het coalitieakkoord is opgenomen.

De PvdA zet volgens hun partijprogramma sterk in op burgerparticipatie maar volgens haar speelde 'burgerparticipatie totaal geen rol' in de gemeenteraad. Toen ik vroeg: 'Maar is er dan geen enkele sprake van burgerparticipatie?', antwoorde zij met een volmondig 'nee'. Ze denkt dat veel van haar collega's bang zijn om iets los te laten, om de regie gedeeltelijk uit handen te geven. Ze wist mij verder te vertellen dat 'er een grote afstand is tussen het gemeentehuis en de burgers, vooral in het dorp Renkum zelf' maar ze had geen idee hoe dit kwam: 'anders had ik er al wat aan gedaan'.

Mevrouw Miltenburg maakte een oprechte indruk en ik kon zien dat ze zich ergerde aan het gebrek aan burgerparticipatie binnen de gemeente Renkum. In haar ogen was de afstand tussen de gemeente en haar burgers veel te groot, iets wat ik eerder had gehoord in mijn gesprekken rondom park Hartenstein. Het voelde voor mij alsof ze het écht jammer vond dat er geen sprake is van een beter samenwerking tussen het gemeentehuis en de burgers die zij behoort te dienen.

Als laatste vroeg ik haar nog naar de toekomst van het landgoederengebied in de gemeente Renkum en hoe zij de kansen inschatte voor het behoud en eventuele ontwikkeling van dat gebied. Ze zei dat het een erg aantrekkelijk gebied is om bijvoorbeeld te recreëren maar dat ondernemers nog niet samenwerken om ontwikkelingen mogelijk te maken. 'Wanneer Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken samen gaan werken zouden er, samen met de burgers en middenstanders, goede plannen kunnen worden gemaakt om toerisme en recreatie meer van de grond te krijgen in de gemeente'. Wel vind ze dat 'burgers geïnformeerd moeten worden *hoe bijzonder* het gebied is', omdat de landgoederen en buitenplaatsen een groot oppervlak innemen in de gemeente maar dat de inwoners simpelweg geen kennis hebben daarover. Nadat ik haar bedankte voor haar tijd namen we afscheid van elkaar en nam ik de gelegenheid om het interview uit te werken.

Wat overheerste bij mij was een positief gevoel over een interessant gesprek. Mevrouw Miltenburg was naar mijn mening een begripvolle vrouw die mij probeerde te helpen waar ze kon – ook op de momenten dat ik even haperde met mijn vragen – zoals ik ook het idee kreeg dat ze écht het beste voor had met de burgers van de gemeente. Ik was een aantal dingen te weten gekomen over hoe de PvdA naar de landgoederenkwestie kijkt, maar ook hoe de PvdA in de persoon van mevrouw Miltenburg de samenwerking binnen de gemeenteraad en met de burgers ziet. Deze nieuw opgedane informatie kon ik weer meenemen bij mijn volgende interview, welke plaats zou vinden op dertien augustus en waar ik wethouder Erik Heinrich zou interviewen.

4.2 Het cultuurhistorisch aspect en zachte maar goedbedoelde afspraken

Via mevrouw Miltenburg kwam ik bij wethouder Heinrich (VVD) terecht, simpelweg omdat zijn agenda het op die dag toeliet. Het gesprek met de wethouder vond plaats op maandag dertien

augustus. Ik ging er met meer vertrouwen heen dan mijn eerste interview, maar toch voelde ik enige spanning om met de wethouder te gaan praten. Gelukkig bleek ook de wethouder erg behulpzaam waardoor ik me snel op mijn gemak gesteld voelde. We stelden onszelf voor aan elkaar en ik vertelde wederom iets over mijn onderzoek. Hij kwam geïnteresseerd over en stelde een aantal vragen. Nadat ik zijn vragen beantwoord had begon ik vervolgens – net als het eerste interview – met een aantal gestructureerde vragen. Hij vertelde mij dat naast het werk voor zijn eigen bedrijf hij al sinds 2004 als wethouder inzet voor de gemeente Renkum. Daarvoor heeft hij jaren in de gemeenteraad gezeten als raadslid voor de VVD.

Toen ik met mijn gerichtere vragen begon beantwoorde ook hij mijn vragen met de landgoederenkwestie in gedachten. Hij vertelde mij dat in de weg die de gemeente in 2010 is ingeslagen (met het coalitieakkoord) de nadruk is komen te liggen op kunst en cultuur als toekomstige richting van de gemeentelijke ontwikkelingen. Ook vertelde hij mij dat wat betreft de landgoedrenkwestie de gemeenteraad heeft ingezet op 'het cultuurhistorisch aspect van dit *bijzondere* gebied'. Toen ik hem vroeg of dit het idee was van de gehele gemeenteraad antwoorde hij het volgende: 'Natuurlijk zijn er mensen of partijen die op zijn tijd wat anders roepen, maar de coalitie heeft nou eenmaal de meerderheid en dit is de afspraak die door de meerderheid is goedgekeurd'.

De wethouder kwam op mij over als een betrokken man. Ik vond dat hij erg scherp uit zijn ogen keek en hij had een manier van spreken die ik niet autoritair zou willen noemen, maar waar wel een bepaald gezag vanuit ging. Wat me wel opviel was dat ik toch weer zenuwen had, ondanks dat het niet mijn eerste interview meer was en ondanks dat ik me erg goed had voorbereid voor dit interview.

Door bovenstaande anekdote leek het er op alsof ik – onbewust – te maken had van de set van geconstrueerde regels waar Howarth (2000) het over had in zijn boek 'discourse': de wethouder is in onze samenleving een 'belangrijk' persoon, een persoon met aanzien, een persoon die heeft gestudeerd en vaak een persoon die al wat bereikt heeft in het leven. Hij vertelde dat de nadruk bij toekomstige ontwikkelingen ligt op kunst en cultuur en *daarom* heeft de gemeente ingezet op het cultuurhistorisch aspect van dit gebied.

Ik had mijn twijfels over de 'validity' van deze redenering en dit werd versterkt door hetgeen hij later zei, namelijk dat er 'natuurlijk' mensen of partijen zijn die 'wat anders roepen', maar: de coalitie heeft de meerderheid en kan daarom beslissen.

Hierna vroeg ik naar een uitgangspunt uit dat coalitieakkoord, één waar ik het met mevrouw Miltenburg uitgebreid over had gehad: de burgerparticipatie in de gemeente Renkum. Hij vertelde me dat in het geval van het opstellen van een visie voor de landgoederen de burgerparticipatie tot uiting komt door de klankbordgroep die in het leven is geroepen. Daarvoor was een oproep geplaatst in de 'hoog en laag' [een lokaal nieuwsblad] waar enkele reacties op waren gekomen. Hij plaatste wel meteen een kanttekening: 'Wat wel gezegd moet worden is dat de mensen die op zo'n oproep reageren vaak al van zichzelf betrokken zijn bij het onderwerp waarvoor de oproep geplaatst wordt'. Ook zei hij dat er 'eens in de zoveel tijd' informele avonden werden georganiseerd waar geïnteresseerden bij elkaar komen om ideeën op tafel te leggen en daarover te discussiëren. Toen ik vroeg of dit de zogenoemde 'inspreekavonden' waren verscheen er een lach op zijn gezicht en

vertelde hij me dat 'het met klem geen formele inspraakavond is omdat daar rechten aan zouden kunnen worden ontleend'. Dit heeft volgens hem ook te maken met de wetenschap dat 'de uitkomst van dit alles slechts een visie is', 'een visie is überhaupt geen formeel document' maar dit zijn slechts richtlijnen om toekomstig beleid op af te stemmen, 'om houvast te bieden voor eventuele toekomstige plannen'.

Ondanks dat er een klankbordgroep is kreeg ik het idee dat dit geen representatieve voorstelling is van de bevolking in de gemeente Renkum en dit is naar mijn mening wat de wethouder zelf ook vond, getuige zijn gebruikte woorden. Echter, ik besepte me ook dat het ongetwijfeld lastig moet zijn voor een gemeente om de mening van haar burgers te peilen wanneer deze niet reageren op oproepen om zich te betrekken bij gemeentelijke projecten zoals de visie voor de landgoederen, iets waar mevrouw Miltenburg mij ook al op had gewezen.

Omdat er vanwege bezuinigingen weinig geld is voor 'verregaande samenwerking' tussen de vijf verschillende gemeentes die deelnemen aan het project Gelders Arcadië is 'het bij een vrij nietszeggend document [het convenant Renkumse landgoederen] gebleven' maar: 'er wordt wel gezamenlijk gekeken naar kansen voor het gebied en er worden afspraken gemaakt om een gezamenlijk beleid uit te gaan voeren'. Dat het hier om 'zachte' komt volgens de wethouder door de 'politieke haalbaarheid' van zulke afspraken, omdat men immers minimaal elke vier jaar met nieuwe gemeentelijke verkiezingen te maken krijgt: 'harde afspraken kunnen worden afgedwongen en daar houden gemeentes niet van, geen enkele overheid trouwens'. Verder zegt de wethouder over dit manifest dat het weldegelijk 'goedbedoeld' is, maar 'niet afdwingbaar' en dat dit iets is wat 'iedereen begrijpt en ook accepteert'.

Het convenant Renkumse landgoederen is ondertekend door de vijf deelnemende gemeentes aan het project Nieuw Gelders Arcadië, te weten Arnhem, Renkum, Rheden, Rozendaal en Wageningen. Hiermee legden zij *officieel* bovengemeentelijke samenwerking vast omtrent de landgoederenzone van de zuidelijke Veluwezoom. 'De publicaties van het Gelders Genootschap worden hierbij gebruikt als 'inspiratiebron en stimulans' (Website Nieuw Gelders Arcadië). De wethouder zelf reageert als volgt op bovenstaande passage: 'Het convenant is niet zozeer een nietszeggend document ... maar veeleer de intentie van de vijf gemeenten om in gezamenlijkheid te proberen bepaalde kenmerken van de landgoederenzone van de Zuid-Veluwe in stand te houden. Dat is inderdaad allemaal vrij zacht, maar bestuurlijk wel relevant.'

In de praktijk houdt dit in dat ambtenaren van de verschillende gemeentes 'eens in de vier, vijf, zes maanden samen komen'. Op deze manier bestaat de kans dat er *beleidsmatige goodwill* wordt gekweekt voor toekomstige projecten die misschien 'wel van groot politiek belang zijn'.

Het viel mij op dat in zijn verhaal de wethouder erg vaak de woorden 'mooi' en 'lelijk' gebruikt. Ook gaf hij erg veel voorbeelden die hij introduceerde met 'bij wijze van spreken...'. Het leken mij 'voorbeelden' uit de praktijk gegrepen, maar hij verzekerde mij dat dit niet het geval was.

Vervolgens probeerde ik erachter te komen wat de wethouder *zelf* van het landgoederengebied vindt. Hij begon zijn antwoord met 'wij hebben afgesproken dat ...' en vervolgens bleek dat er was

afgesproken dat de landgoederen waardevol bezit zijn, zoals in het coalitieakkoord staat. Wel zei hij dat 'de landgoederen een smoel geven aan de gemeente.

Door zijn woordkeuze ('wel van groot politiek belang', 'goedbedoeld', 'niet afdwingbaar') kreeg ik het gevoel dat het samenwerkingsverband op dit moment een soort van poppenkast is. De ambtenaren komen eens in de vier, vijf, zes maanden samen terwijl het project zelf nog geen jaar loopt in zijn totaliteit, wat er op neer komt dat ze elkaar twee of hoogstens drie keer spreken. Misschien moet deze samenwerking echter gezien als een soort 'verkenning' en gaat er in de toekomst meer en intensiever samengewerkt worden? Wat mij ook opviel was dat hij, toen ik vroeg naar wat de wethouder zelf van de landgoederen vond, hij zei: 'wij hebben afgesproken dat...'. In feite hebben 'zij' [de gemeenteraad] dus *afgesproken* dat de landgoederen waardevol bezit zijn: zij hebben een waarde geconstrueerd voor het landgoederengebied in de gemeente Renkum. Ook kreeg ik hierdoor het idee dat hij er misschien zelf anders over dacht, maar hier niet voor uit kwam vanwege zijn 'rol' al wethouder.

Ik besloot hem te vragen of zaken waar wethouders persoonlijk bij betrokken waren of een persoonlijke band mee hadden op meer inzet konden rekenen dan andere zaken waar de wethouder als persoon minder mee heeft. Hij zei dat er altijd een persoonlijke motivatie aanwezig moest zijn, een bepaalde drang om ergens voor te gaan. Zonder die drang zal resultaat uitblijven. 'Natuurlijk', sprak hij, 'zijn er zaken die dicht bij je hart liggen dan anderen en waarvoor je dus een stapje extra zult doen, maar uit professionaliteit zal je ook bij andere zaken jezelf volledig moeten inzetten'. Wanneer dit niet gebeurt zal er zeker wat van gezegd worden, volgens de wethouder. Problemen worden zogezegd bespreekbaar gemaakt en dit resulteert in een bepaalde *drive* die binnen de gemeente heerst. Nadat ik door mijn vragen heen was bedankte ik hem voor zijn tijd en keerde ik terug naar Wageningen, om het interview uit te werken.

Al met al had ik het gevoeld dat ik een hoop wijzer was geworden. Niet per definitie door *wat* de wethouder gezegd had, maar vooral door *hoe* hij bepaalde dingen zei. Tussen de regels door merkte ik vaak dat – in tegenstelling tot de uitgangspunten van de coalitie – burgerparticipatie in de gemeente Renkum minder belangrijk is in dit bepaalde proces dan dat men wil doen laten geloven, wat overeen komt met het rapport van Kersten, Noordhuizen et al. (2010) over het ontwerp van een nieuw Europaplein in het dorp Renkum. Verder kwam de wethouder als een zeer gedreven man op mij over. Hij leek echt plezier te hebben in zijn werk en ik vond het erg fijn dat hij de tijd nam om mij uit te leggen hoe bepaalde zaken worden geregeld binnen een gemeente en tussen verschillende gemeentes. Tevens merkte ik op dat hij mijn brutelere vragen kon waarderen, simpelweg omdat er na zulke vragen een lachje op zijn gezicht verscheen en zijn ogen begonnen te twinkelen.

Na deze eerste twee interviews kreeg ik – ondanks dat ik slechts met één raadslid en de wethouder had gesproken – het idee dat de verschillende politieke partijen allen erg verschillende uitgangspunten en prioriteiten hebben: wat mevrouw Miltenburg zei over 'de partij van de boom' en haar eigen burgerparticipatie; wat de wethouder zei over de 'informele insprekavonden' en zaken die 'wel van groot politiek belang zijn'. Zelfs met een *relatief klein politiek* onderwerp als het landgoederengebied in de gemeente Renkum had ik na twee interviews en een aantal voorafgaande gesprekken al het idee dat werkelijk iedereen een andere kijk op de zaak had. Het was fijn om eindelijk hiermee aan de slag te gaan na de periode van theorie doornemen en voorbereiden.

4.3 Een politiek dier, vechten en dé burger

Een dag na het interview met wethouder Heinrich had ik de volgende twee interviews op de agenda staan en wel met mevrouw de Roo – van GroenLinks – alsmede met mevrouw van den Berg, van GemeenteBelangen. Het eerste gesprek had ik met mevrouw de Roo, die om klokslag negen uur aan kwam lopen en mij voor ging naar binnen, waar ze koffie voor mij inschonk. Tijdens deze handelingen begon ze al uitgebreid te vragen naar wat ik deed voor mijn onderzoek waarop ik dit haar vertelde. Daarna vroeg ik haar iets te vertellen over zichzelf: ze kwam van origine uit Denemarken en was via Brussel – waar ze haar man leerde kennen – in Renkum terecht gekomen. De ‘passie voor natuur en groen’ deed haar voor GroenLinks kiezen. Ze omschrijft zichzelf als ‘een politiek dier’ en het is haar ‘uit de hand gelopen’ hobby om met mensen te praten over de lokale situaties.

Ik vroeg haar het coalitieakkoord toe te lichten. Aangezien GroenLinks in de oppositie zit vroeg ik in hoeverre ze het eens was met dit akkoord. Ze zei dat GroenLinks het niet eens was met het akkoord en dat haar partij geen enkele kans had gehad bij te dragen aan dit coalitieakkoord, ondanks dat in het akkoord staat dat zelfs de oppositiepartijen hebben meegeholpen op bepaalde punten (website gemeente Renkum). Ze sprak van ‘een zware rol’ als oppositiepartij omdat de coalitiepartijen het vaak eens zijn met elkaar en zodoende hun eigen plan kunnen trekken. Echter, zij ‘geniet van het eindeloze *gevecht* wat je in de oppositie voert’.

Een voorbeeld van dit gevecht vond plaats op achtentwintig maart 2012, tijdens een raadsvergadering van de gemeente Renkum. Toen mevrouw de Roo aanstipte dat zowel ‘cultuurhistorie’ als ‘groen’ gelijkwaardige pijlers zijn bij het opstellen van de visie reageerde de wethouder met de uitspraak dat ‘landgoederen *natuurlijk* bij uitstek cultuurelementen zijn’ (raadsvergadering gemeente Renkum, achtentwintig maart 2012); het gevecht dat de oppositie levert is hard en de tegenstand meedogenloos. Een kanttekening die de wethouder hier achteraf bij plaatste is de volgende: ‘Landgoederen hebben vaak veel groene karakteristieken, die zeer waardevol zijn. Maar landgoederen zijn cultuurlandschappen en geen natuur ... de ontwerper van het gebied zijn best gedaan het landschap zo natuurlijk mogelijk in te richten. Sterker nog men moet zulke landgoederen ook onderhouden, anders verwilderen ze en dat is nu precies niet de bedoeling’, aldus de wethouder.

Toen het gesprek vervolgens weer op burgerparticipatie terecht kwam gaf mevrouw de Roo hetzelfde antwoord als mevrouw Miltenburg (PvdA): ‘burgers worden niet betrokken bij het opstellen en maken van plannen’. ‘Op zich worden er wel eens initiatieven tot burgerparticipatie besproken binnen de raad maar de partijen worden het niet eens over hoe en wat en daarom wordt het niet doorgevoerd’. Ze denkt dat partijen bang zijn voor het onbekende en het bij het oude willen laten, wat volgens haar raar is, omdat de raad altijd de verantwoordelijkheid en het initiatief behoudt. Maar, omdat de burgers niet bij het proces betrokken worden zijn er veel rechtszaken tussen de gemeente en haar burgers. Dit is niet alleen duur, betoogt zij, maar kost bovendien nog erg veel tijd ook. Verder denkt ze dat een gebrek aan burgerparticipatie ‘de gemeenschap stuk maakt’.

Mevrouw de Roo kwam op mij over als een voorvechter voor alles wat met ‘groen’ en ‘natuur’ te maken heeft. Ze praatte met passie over deze onderwerpen en daarmee bevestigde ze mijn eerdere veronderstelling over mevrouw Miltenburg’s partij ‘die van elke gekapte boom een groot probleem maakt’, al zag ik in dat wat voor mevrouw Miltenburg een ‘probleem’ was, voor mevrouw de Roo een ‘levensstijl’ is: ‘groen’ speelt volgens mij *zo’n* belangrijke rol in het leven van mevrouw de Roo dat zij zich niets aantrekt van wat de andere raadsleden over haar denken. Wat betreft de burgerparticipatie in de gemeente speelde

bij mij de gedachte – ondanks dat dit pas de derde persoon was die ik sprak – dat de raadsleden en de wethouder wel willen, maar niet weten *hoe* ze burgerparticipatie moeten organiseren en aanpakken.

In tegenstelling tot hoe burgerparticipatie leeft onder de raadsleden merkt mevrouw de Roo wel dat ‘duurzaamheid langzaam op de kaart begint te verschijnen’. Volgens haar loopt de gemeente Renkum erg achter op andere gemeenten wat betreft duurzaamheid maar zij is er van overtuigd dat duurzaamheid de toekomst is, enerzijds doordat de overheid maatregelen oplegt waar men zich aan *moet* houden, anderzijds omdat burgers zulke dingen beginnen te verwachten van een gemeente. Wat betreft de landgoederenzone in de gemeente zei mevrouw de Roo dat dat geen groot punt was bij de afgelopen verkiezingen [in 2010], omdat er voor de vakantie al was gesproken over die visie. ‘Er zijn op dit moment wel veel landgoedeigenaren zonder geld, waardoor het herstellen van oude waardes een moeilijk verhaal gaat worden’.

Ze vindt dat elk individueel landgoed apart bekeken moet worden, maar wat betreft de status die zo’n landgoed inneemt verschilt ze van mening met wethouder Heinrich. Gedurende ons interview komt ze meerdere malen terug op haar mening dat natuur het belangrijkste element is, terwijl wethouder Heinrich juist stelde dat cultuur het belangrijkste element is. ‘Natuur maakt de geschiedenis van de landgoederen levendig en moet daarom naar voren worden gehaald’, maar: ‘er moeten geen zaken zoals natuur gesloopt worden om een oud landgoed letterlijk in ere te herstellen’. Beter zou het volgens haar zijn om de lijnen zichtbaar te maken waar vroeger bepaalde culturele elementen zich bevonden en om het verhaal daaromheen beschikbaar en toegankelijk te maken met als groot pluspunt dat de natuur hierbij behouden blijft. Ze wist mij te vertellen dat men *vroeger* juist naar de landgoederen toe kwam vanwege het groen en de natuur, dat in de stad niet aanwezig was. Volgens haar kwam ‘men niet voor het gebouw, maar voor alles daaromheen’ naar de zuidelijke Veluwezoom toe.

Ze vindt ook dat het idee voor een ‘nieuw Gelders Arcadië’ een fantastisch idee is, maar gekeken moet worden naar hoe het verleden met het heden verenigd kan worden, omdat het vaststaat dat dit bepaalde gebied nu een waardevol natuurgebied is. Bestemmingen veranderen over tijd en dit is daar een goed voorbeeld van. Om groen toch mee te laten spelen heeft zij ervoor gevochten iemand van ‘team Groen’ in het ‘ambtenarenteam’ te krijgen, wat is toegezegd door wethouder Heinrich. Ondanks die toezegging is ze toch bang dat ‘het een cultuurverhaal wordt’, omdat de voorzitter van de ambtelijke werkgroep iemand van monumentenzorg is. Het geld voor de ingrepen die zij voor ogen heeft moet echter wel bij de landgoedeigenaren zelf vandaan komen, die maar eens moeten laten zien dat ze over ‘creativiteit’ beschikken.

In het midden latend of een landgoed nou vooral cultuur is of natuur, vond ik het jammer voor mevrouw de Roo dat zij niet of nauwelijks werd gehoord in de gemeenteraad. Ze heeft andere uitgangspunten dan de andere partijen en juist dat zou elkaar aan kunnen vullen, vond ik. Maar, ik kreeg het idee dat de gemeenteraad haar inbreng afdeed als ‘geneuzel’ en dat het serieus op haar ingaan te veel tijd zou kosten. Ik weet niet of ze gelijk heeft toen ze zei dat ‘men niet voor het gebouw naar de regio kwam’ maar het leek mij niet meer dan normaal dat in zo’n groene gemeente als Renkum ook aandacht aan het ‘groene aspect’ werd geschonken, maar volgens haar ontbrak dat eraan. Ik vond wel dat haar doelen enigszins tegenstrijdig lijken omdat zij aan de ene kant zegt dat ze ‘niet wil dat het een cultuurverhaal wordt’ maar ze wil wel dat het geld voor behoud en onderhoud bij de landgoedeigenaren zelf vandaan komt.

Die creativiteit kan onder andere in het groen gezocht worden, aldus mevrouw de Roo: 'Renkum is erg groen en in het groen valt altijd iets te beleven, als dit maar gefaciliteerd wordt'. Dit is helaas niet het geval: 'zorg voor een toilet in het bos en zorg dat er een ijsje gekocht kan worden evenals een kopje koffie, dan blijven mensen zitten', 'ook een informatiepunt zou kunnen meehelpen om die sector uit zichzelf te laten groeien'. Subsidies zouden op termijn weg moeten volgens haar, want 'het ene trekt het andere aan', dus 'stop het geld in lokale initiatieven'. Wel vindt mevrouw de Roo dat als er geld in een project gestopt wordt, dat het dan afgemaakt moet worden, 'want dit is te vaak niet het geval, zoals bij het zichtbaar maken van de oude beken op de landgoederen'. Ze sluit af met de zin: 'In Renkum is groen het goud', wat samenvat hoe zij tegen al het groen in de gemeente aankijkt.

Ze gaf uiteindelijk een aantal voorbeelden hoe de exploitatie er voor landgoedeigenaren uit zou kunnen zien. Bij het duidelijk maken van haar standpunt ten opzichte van de landgoederenkwestie bleek dat zij een erg 'groene bril op had', maar dat deze kijk niet of zelden werd gedeeld door haar collega's in de gemeenteraad. Ik vond het knap dat ze ondanks haar oppositierol zo bleef vechten om het groene aspect mee te laten spelen, zeker omdat naar mijn mening *iedereen* groen 'belangrijk' vindt maar het vaak op de laatste plaats komt wanneer er plannen worden gemaakt. Haar uitspraak dat 'in Renkum is groen het goud' had – zo begreep ik – nog niet veel bijval gekregen, terwijl ik ook vond dat groen *juist* een kwaliteit is in de gemeente Renkum.

Zo'n drie kwartier nadat het interview met mevrouw de Roo was afgelopen sprak ik mevrouw van den Berg, van GemeenteBelangen. Ook nu namen we plaats in het fractiehuis en zij verontschuldigde zich dat ze zich niet erg goed had voorbereid. Na haar verontschuldiging introduceerde ik mijn onderwerp – zoals ik bij elk interview tot nu toe had gedaan – en vroeg ik haar iets te vertellen over haar eigen achtergrond. Ze vertelde mij dat ze jaren in de sociale sector had gewerkt en dat dat ook haar kennisgebied is. Via de belangenbehartiging is ze in de politiek terecht gekomen. Ze vertelde mij dat ze lokaal contact van groot belang vindt en op het lokale niveau bezig zijn is waar haar hart ligt, vandaar de keuze voor GemeenteBelangen: 'een gemeentelijke partij zonder nationale 'kleur' waarbij de burger écht voorop staat'. Haar partij heeft slechts twee zetels maar omdat het een partij in opbouw is hebben ze ervoor gekozen om bij de coalitie te gaan, 'om het politieke spel te leren'. Om directe invloed op de agenda uit te oefenen heeft ze besloten voorzitter van de agendacommissie te worden. GemeenteBelangen wil een duidelijke no-nonsense partij worden zonder de 'zweverigheid van sommige andere partijen'.

Haar partij had het coalitieakkoord ondertekend op het moment dat de volle omvang van de taken van haar partij nog niet helemaal duidelijk was. Ook heeft de partij 'nog niet alle standpunten helder' maar dit hopen ze de komende twee jaar in te halen. Ondanks dat er in het coalitieakkoord staat dat burgerparticipatie een uitgangspunt is vindt dit in de praktijk 'niet of nauwelijks' plaats. Volgens haar komt dit omdat partijen bang zijn voor vertraging en niet buiten gebaande paden willen geraken. Verder geeft ze aan dat er ook een aantal 'dorpsplatformen' zijn die volgens haar 'volledig zijn doorgeslagen'. 'Dat heeft niets met burgerparticipatie meer te maken'. Deze manier van geslotenheid geldt niet alleen voor de gemeenteraad, vindt mevrouw van den Berg, maar voor de gehele gemeentelijke organisatie. Manieren om dit op te lossen had ze niet direct, maar ze denken eraan om maandelijkse insprekavonden te organiseren voor de burgers van de gemeente, waarbij burgers langs kunnen komen bij de partijen met zaken waar ze mee zitten. Vervolgens zou daarover gediscussieerd kunnen worden, 'zo begin je tenminste ergens'. Over de algemene communicatie

tussen de gemeente en haar burgers is ze echter wel tevreden: ‘alles wordt netjes aangekondigd op de gemeentelijke pagina van de krant’.

Haar eerste opmerking dat ze zich verontschuldigde dat ze zich niet had voorbereid vond ik ietwat raar: het was toch niet dat ik haar ging overhoren en dat zij de juiste antwoorden uit haar hoofd had moeten leren? Mevrouw van den Berg is er voor de burger en ik merkte op dat ook zij het jammer vindt dat er ‘niet of nauwelijks’ sprake is van burgerparticipatie, een opmerking die ik tot nu toe bij alle drie de raadsleden had gehoord, maar waar in de praktijk dus niets mee werd gedaan. Ik vroeg mij af waarom alle partijen – ook al moest het nog blijken of het alle partijen zijn – dit gevoel delen, maar het niet op een prominente plaats op de agenda staat. Ik begreep dit niet. Ik kreeg wel het idee dat zij, wanneer ze over twee jaar meer tijd heeft, hier daadwerkelijk mee aan de slag wil gaan, omdat juist die burger zo belangrijk is voor haar partij.

De standpuntenlijst van GemeenteBelangen is nog niet erg lang, dat komt omdat de partij deze eerste vier jaren gebruikt om te leren; ‘hierna begint het profileren pas’. Wel vindt ze dat ‘creativiteit gestimuleerd moet worden, maar niet ten koste van alles’. Wat betreft de landgoederen wist ze mij te vertellen dat die ooit zijn ontstaan vanuit verdienmodellen. Dit kwam overeen met wat ik van anderen had gehoord en wat tevens in de atlas van Gelders Arcadië staat: een landgoed werd gesticht om geld te verdienen voor de eigenaar (atlas van een buitenplaatsenlandschap, 2011). Dit lijkt echter vaak te worden vergeten, aldus mevrouw van den Berg.

Voor nu denkt ze dat dat het cultiveren en het terugbrengen naar de oude staat niet realistisch is, zeker niet met de aankomende bezuinigingen. Ze zou graag zien dat de landgoederen een combinatie van zowel cultuur als natuur worden, ‘maar’, zegt mevrouw van den Berg, ‘we moeten niet doorslaan in het natuurgedeelte’. ‘Het gebied moet niet op slot gegooid worden vanwege het geelgestipte snuitkevertje’. De verantwoordelijkheid voor eventuele ontwikkelingen ligt echter wel bij de eigenaren van de landgoederen, maar volgens haar is er ‘binnen de gemeente *altijd* de bereidheid om het bestemmingsplan aan te passen, mocht dit nodig zijn’.

Binnen de gemeente denkt zij dat de inwoners over het algemeen ontwikkelingen op het gebied van natuur wel toejuichen, zolang het maar niet in ‘hun achtertuin’ gebeurt (‘Nimby’: not in my back yard en ‘Nivea’: niet in mijn voor- en achtertuin). Op dit moment slaat de gemeente de stap van burgerparticipatie het liefst helemaal over zodat ze zo snel mogelijk een plan op tafel hebben en dus de tijd hebben voor de benodigde rechtszaken die sommige burgers dan aan zullen spannen. Volgens mevrouw van den Berg is meer participatie – en dus minder rechtszaken – voorlopig nog een utopie. Wat betreft de landgoederen vindt zij dat persoonlijke belangen zwaarder wegen dan het terugbrengen van de cultuurhistorie en dit is ook waar zij met haar partij voor wilt staan. Als er een weg moet worden afgesloten om een landgoed te herstellen maar waar bijvoorbeeld twintig gezinnen dagelijks de dupe van worden vindt zij dat de weg dan maar open moet blijven: dan maar geen landgoed precies zoals het ooit was maar een modernere variant daarvan. Ze ziet recreatie en toerisme als groeisectoren en sloot af met de zin: ‘Iedereen wilt het beste voor de landgoederen’, en daarom zou het mogelijk moeten zijn er met elkaar uit te komen.

Die laatste zin zette mij aan het nadenken. Wat mevrouw van den Berg zei klonk heel logisch; wie wil er ten slotte nou niet het beste voor de landgoederen, voor de lokale cultuurhistorie en natuur? Toch werden er zo veel verschillende standpunten ingenomen en hadden de mensen die ik tot nu toe had gesproken elk andere ideeën over hoe de toekomst van de landgoederen moet worden ingevuld, maar ook hoe de

gemeente met haar burgers om moet gaan of welke sectoren belangrijk zijn bij de eventuele ontwikkeling van die landgoederen. Mevrouw van den Berg zegt dat de gemeente 'altijd' bereid is om eventueel het bestemmingsplan aan te passen, maar van wat ik tot nu toe heb gehoord leek het mij dat een gemeente daar helemaal geen tijd en zin voor heeft wanneer dat hun niet uitkomt. Waar ze aan de ene kant realistisch is – 'creativiteit moet gestimuleerd worden, maar niet ten koste van alles' – had ik bij deze uitspraak mijn twijfels.

4.4 De 'longue duree', een verplicht nummer en het hart

Mijn volgende interview vond twee dagen later plaats en wel met Rob Aben, een landschapsarchitect betrokken bij de initiatiefgroep 'visie voor de landgoederen' en bovendien lid van de klankbordgroep. Via een mailtje aan de leden van de initiatiefgroep was ik bij hem terecht gekomen: hij was degene die mij wel te woord wilde staan om de positie van de initiatiefgroep toe te lichten. Ik sprak hem in zijn kantoor, welke gesitueerd was op de zolder van een oud pand in Arnhem. Voordat ik goed en wel zat begon hij te spreken over landgoederen, buitenplaatsen en bossen. Door af en toe een vraag te stellen kwam ik er achter dat hij ook in Wageningen had gestudeerd, waardoor veel termen die hij gebruikte bekend bij mij voorkwamen, wat het gesprek een stuk makkelijker maakte.

Allereerst kreeg ik een lesje over buitenplaatsen en landgoederen. 'Een buiten is volgens de nu geldende richtlijnen een gebied tot vijf hectaren met een minimaal aantal gebouwen erop. Dit is erg gecultiveerd en mensen kwamen hier puur voor de ontspanning. Landgoederen daarentegen waren in feite productielandschappen: er werd landbouw bedreven en er vond houdproductie plaats. Op landgoederen waren er centrumpjes met een koetshuis, een werkplaats, opslagschuren et cetera. Dit landschap werd vanuit economisch oogpunt in bedrijf genomen en de groene omgeving was daarbij mooi meegenomen. Geld verdienen was hier het voornaamste doel', aldus meneer Aben.

De reden dat hij zich betrokken voelt bij het landgoederengebied in de gemeente Renkum is omdat hij erg dichtbij het landgoederengebied woont – en dan wel het landgoederengebied tussen Renkum en Oosterbeek in, tussen de Utrechtseweg en de Rijn. Daardoor voelt hij een bepaalde verantwoordelijkheid iets voor het behoud van het gebied terug te doen nu dat 'aan het verpauperen is'. Anderen uit de initiatiefgroep zijn om dezelfde reden betrokken bij de initiatiefgroep.

Hierna vertelde meneer Aben mij dat 'de club' een groep mensen is met een grote verscheidenheid aan kennis. Zo neemt er een bankier (tevens zoon van een oud-burgemeester) deel aan de initiatiefgroep, maar ook onder andere een landschapsarchitecte, een sociologe en een oud wethouder. Kennis en kunde bezit de groep weldegelijk, volgens meneer Aben, maar de tijd om zelf een onderzoek te doen ontbreekt. Daarom heeft de groep er op aangedrongen om een onafhankelijke partij een waardestellend onderzoek uit te laten voeren vóórdat er door de gemeente begonnen zou worden met het schrijven van de visie, zodat men er niet later achter komt dat er iets waardevols over het hoofd is gezien. 'Zo kan men eerst de juiste prioriteiten vaststellen, of tenminste er over discussiëren'. Echter, omdat de visie slechts richtlijnen zijn, denkt hij dat een waardestellend onderzoek in de toekomst alsnog invloed op nieuw beleid uit kan oefenen. Sinds hij in de klankbordgroep zit merkt meneer Aben echter dat – ondanks dat het op de gemeentelijke agenda staat – burgerparticipatie nog niet erg hoog in het vaandel staat in de gemeente Renkum.

Ik kreeg het idee dat meneer Aben vond dat burgerparticipatie 'een verplicht nummer' is bij de gemeente Renkum. Nu hoorde ik het niet alleen van de mensen uit de gemeenteraad, waarvan natuurlijk 'verwacht'

wordt dat zij zeggen dat burgerparticipatie belangrijk is – ze zitten daar immers om de burgers van de gemeente te vertegenwoordigen – maar ook van een burger/expert uit de initiatiefgroep en klankbordgroep zelf. Ik had ook verwacht dat vanwege de kennis en kunde die aanwezig is bij de initiatiefgroep er naar hen geluisterd zou worden door de gemeente en dat er daarom een waardestellend onderzoek uitgevoerd zou moeten worden. Op mij kwam dit over als dat de gemeente het advies van mensen met veel specifieke kennis in de wind sloeg om hun eigen weg te kunnen blijven vervolgen.

Op mijn vraag waarom ze zich alsnog zo inzetten voor een waardestellend onderzoek, ondanks dat de visie al bijna op tafel ligt, zei hij dat ‘het de initiatiefgroep gaat om een cultuuromslag, een visie is ‘maar’ een product, ook al is het een gemiste kans als de visie niet stevig blijkt te zijn . Bij landgoederen gaat het van oudsher om de ‘Longue Duree’ , men denkt in generaties, daar sluit de Initiatiefgroep graag op aan.’ Een waardestellend onderzoek laat de relativiteit van de visie zien. ‘Wanneer de visie kaders biedt voor een aantal jaren, daar moet het waardestellend onderzoek de enorme gelaagdheid van het gebied laten zien wat vele jaren nodig heeft gehad om op te bouwen’. Met het aanvragen van zo’n onderzoek bij de Wageningen Universiteit [de vraag die binnenkwam bij de Wetenschapswinkel] heeft de club volgens hem ook bereikt dat ze beter betrokken worden bij het proces: ‘er wordt toch wel opgekeken naar de Wageningen Universiteit’.

Naast het betrekken van de Wageningen Universiteit heeft de initiatiefgroep, samen met de vereniging ‘vijf dorpen in het groen’ en de vereniging ‘Vrienden van Park Hartenstein en Omgeving’ een manifest ondertekend. In het manifest uiten zij de bezorgdheid over de ‘toekomst van het *cultuurhistorisch groen* op de landgoederen en voormalige buitenplaatsen in de gemeente Renkum’ (Manifest Renkumse Landgoederen, 2011). In het manifest leggen zij uit dat het landgoederengebied volgens hun de laatste decennia ten prooi is gevallen aan *verloedering* en *verval*. Dit komt ‘zowel door verwaarlozing als door ongestructureerde bouwactiviteiten’ waarvan de oorzaak ligt ‘in het *ontbreken* van een *integrale* visie op de bescherming van de landgoederen’ (Manifest Renkumse Landgoederen, 2011).

Hij vertelde mij vervolgens iets meer over de werkwijze van de initiatiefgroep. De initiatiefgroep heeft maandelijkse vergaderingen, waar leden bij elkaar komen met een pro-actieve houding, wat niet altijd het geval schijnt te zijn bij soortgelijke initiatieven. De ‘visie voor de landgoederen’ is een overkoepelende organisatie van verschillende belangengroepjes en proberen met elkaar de publieke opinie, de ambtenaren en de politiek te bespelen en daarmee ook te sturen. De club vindt het belangrijk dat er een toetsingskader komt . Ook moet de ‘Wageningse kijk’ op landgoederen meegewogen worden. ‘Dat wil zeggen: geomorfologie, hydrologie, gelaagdheid etc.’ Op dit moment verdwijnen de culturele waardes: ‘alles in het gebied vernatuurlijkt’. Dit kan erg makkelijk ‘opgepoetst’ worden, maar men moet gaan in zien dat *elk* element waarde kan toevoegen, aldus meneer Aben. Die elementen moeten dan wel met behulp van een (landschaps-)architect in worden gepast, vindt hij.

‘Ruimtelijk gezien zou het beter zijn als de gebouwen zouden worden hersteld’. ‘Het maakt niet uit *wat* er met het gebied gaat gebeuren, als het maar *goed* gebeurt’, en daar heeft meneer Aben op het moment weinig vertrouwen in. Hij stelt voor een inhoudelijke supervisor aan te stellen voor het gehele gebied, een ‘kop’, die zich jarenlang gaat inzetten voor behoud door ontwikkeling met betrekking tot de landgoederen. Dit moet een persoonlijkheid zijn, die boven de partijen staat en die ‘durft te sparren met de burgemeester en wethouders’. Het liefst moet dit ook een (landschaps-)architect zijn, die de relatie tussen ontwikkeling en het land daaromheen niet uit het oog verliest. Nu

zei hij dat de gemeente de atlas en het kansenboek van het Gelders Genootschap als leidraad gebruikt voor het project, iets wat ik later vaker zou horen, ook van Michiel Lassche, de verantwoordelijke ambtenaar voor de visie. Die twee boeken zijn gemaakt na een samenwerking tussen vijf gemeentes en is daarom niet altijd specifiek genoeg voor de waarde die de landgoederen in de gemeente Renkum bezitten, aldus meneer Aben.

Ik kreeg het idee dat meneer Aben bedoelde dat de initiatiefgroep voor veel open staat, mits dit maar op een landschappelijk verantwoorde manier wordt ingepast. Ook maakte ik op uit zijn woorden dat hij niet hoog op gaf van de atlas en het kansenboek, ondanks dat hij wel politiek verantwoorde taal gebruikte: het was niet dat hij de atlas en het kansenboek negatief belichtte, maar het leek mij dat hij het jammer vond dat het boek 'oppervlakkig' was gebleven en dat hij vond dat dit de landgoederen en buitenplaatsen in de gemeente Renkum geen recht deed. Juist die landgoederen en buitenplaatsen in de gemeente Renkum gaan hem aan het hart waardoor ik zijn teleurstelling begreep.

4.5 Het initiatief en de atlas

Daags na het interview met meneer Aben sprak ik met Elyze Storms-Smeets, projectleider van het project Nieuw Gelders Arcadië en tevens docent Historische Buitenplaatsen aan de universiteit van Groningen. Omdat zij verantwoordelijk was voor de atlas en het daarbij behorende kansenboek was ik bij haar terecht gekomen. Ik sprak haar in de voormalige orangerie van het Huis Zypendaal. Van buiten zag de orangerie er uit als een oud gebouw, maar eenmaal binnen bleek dit gebouw met moderne materialen en strakke lijnen omgebouwd tot een kantoor van het Gelders Genootschap, waar mevrouw Storms-Smeets in dienst is.

Vrijwel direct legde ze de link met de landgoederen en begon ze te vertellen over de rol van het Gelders Genootschap. Het initiatief van het project Nieuw Gelders Arcadië komt volgens haar af van het Gelders Genootschap en zij benadrukte dat alle mogelijke ontwikkelingen in dienst zullen staan van de meer dan honderd landgoederen die de zuidelijke Veluwezoom rijk is. Het idee bij het project was om te kijken hoe nieuwe (stedelijke) 'ontwikkelingen het landschap van de landgoederenzone kunnen versterken in plaats van te leiden tot versnippering, aantasting en verstoring' (website Gelders Genootschap, 2012).

Zelfs nu het project Nieuw Gelders Arcadië tot een einde is gekomen geeft het Gelders Genootschap nog workshops aan bijvoorbeeld (actoren in) de verschillende deelnemende gemeentes. Volgens haar zijn die workshops goed bezocht, al zijn de daarbij aanwezige burgers altijd 'individuen in de naam van een organisatie'. Tevens benadrukte mevrouw Storms-Smeets dat het ensemble van landgoederen op de zuidelijke Veluwezoom als geheel wordt gezien, maar dat er per landgoed wel degelijk wordt gekeken naar de specifieke 'kansen en kwaliteiten' aldaar: 'iedere gemeente en iedere landgoed- of buitenplaats eigenaar is uniek'.

Het was nieuw voor mij dat het initiatief van Nieuw Gelders Arcadië bij het Gelders Genootschap lag: ik dacht dat dit in opdracht voor de gemeentes werd uitgevoerd. Het klonk als een erg oprecht verhaal vond ik, met als nobel streven om ontwikkelingen – die sowieso in de toekomst plaats zullen gaan vinden – op een goede manier te integreren in het gebied. Ook dat zelfs na afsluiting van het project het Gelders Genootschap betrokken blijft bij de ontwikkeling van het gebied vond ik professioneel over komen.

Ze geeft toe dat het niet zo'n vaart loopt met de ontwikkelingen, nu de gemeentes het stokje hebben over genomen, maar dat is volgens haar niet erg. 'Soms hebben ze [de gemeentes] rust en ruimte nodig om de ideeën te laten uitkoken. Het feit dat er een ondertekend document [het convenant] ligt geeft aan dat ze er in ieder geval *iets* aan doen'. Ze vertelde mij dat het contact met de ambtenaren van de gemeentes goed verliep. Toen ik haar vertelde dat een aantal mensen die ik had gesproken bang waren voor bepaalde ontwikkelingen op het landgoederengebied, zoals bijvoorbeeld nieuwbouw, zij ze dat 'mensen in het algemeen bang zijn voor verandering'. Die angst is volgens haar 'begrijpelijk, maar niet altijd terecht': 'door bijvoorbeeld bepaalde stukken bos te kappen om zichtlijnen te creëren krijg je meer diversiteit in je natuurgebied door de licht-donker contrasten, wat ook voor bijvoorbeeld wandelaars interessant moet zijn'. Ook moeten we niet vergeten dat 'landgoedeigenaren best weten hoe ze een landgoed moeten beheren', omdat deze landgoederen vaak al generaties lang tot familiebezit gerekend kunnen worden.

Hierna spraken we over de waarde van het gebied en vroeg ik haar waarom juist specifiek dit landgoederengebied zo speciaal en waardevol is. Volgens haar kwam dit voornamelijk door de hoogteverschillen in het gebied. Hierdoor konden er panorama's op het rivierengebied gecreëerd worden en werden er tevens sprengbeken aangelegd, die van groot belang waren voor het gebied, zowel voor esthetische, agrarische als industriële doeleinden. Door deze landschappelijke kenmerken kwam hier de Engelse landschapstijl goed tot haar recht, waardoor het voor Nederlandse begrippen een unieke landgoederengordel is. Echter, op Europees niveau stelt het minder voor: 'het is een te complex gebied van relatief kleine landgoederen en buitenplaatsen, in tegenstelling tot de landgoederen in andere landen'. Er zijn een aantal internationale ontwerpers bezig geweest met het gebied, maar dit geldt niet voor de zone als geheel. Wat volgens haar wél uniek is wanneer men op Europees niveau naar de landgoederen kijkt is het *aantal* landgoederen dat aanwezig is op een relatief erg klein grondgebied.

Ondanks dat ze een positieve draai geeft aan de landgoederenzone merkte ik toch dat het gebied op Europees of wereldniveau niet bijzonder veel voorstelde, voornamelijk door de kleinschaligheid en de complexiteit van het gebied maar ook omdat er zeer weinig grote, bekende namen voor dit gebied hebben ontworpen. Wat ik van haar begreep werkte ze wel goed samen met de betreffende ambtenaren van de verschillende gemeentes. Hierdoor bekwam mij de gedachte dat de gemeentes zich wél professioneel opstellen ten opzichte van andere 'professionele betrokkenen', maar niet ten opzichte van 'leken', oftewel burgers. Ik vroeg mij af of dit klopte en zo ja, waarom dan?

Wat betreft de toekomst van de landgoederenzone is mevrouw Storms-Smeets duidelijk: 'per definitie *nee* zeggen kan niet'. 'Het is belangrijk om te mengen: mensen moeten met elkaar aan tafel zitten en bij elkaar betrokken worden'. Er moet volgens haar een cultuur ontstaan van open overleg om samen – 'in deze door regels geteisterde tijd' – vooruit te gaan, waarbij 'een eigen inkomen voor de landgoedeigenaren daarbij erg belangrijk is'. Dit omdat landgoedeigenaren vaak wel weten hoe ze een landgoed moeten beheren en onderhouden, maar daar simpelweg het geld niet voor hebben. Investerings moeten worden gedaan en in ons gesprek kwamen de termen 'woonzorg' en 'zorgboerderij' voorbij. Volgens haar zijn er 'momenteel erg veel rijke ouderen zijn – of aankomen – die best willen betalen voor goede zorg in een rustige omgeving. Deze vorm van zorg past bij de landgoederen vanwege alle rust en ruimte die daar is', maar er moet wel opgepast worden voor onwenselijke extra bijgebouwen als er eenmaal ergens gebouwd wordt. Op dit moment is er veel aandacht voor de landgoederen en ze hoopt dat dit zo blijft. 'Er zullen zeker missers zijn, maar daar

leert men van': 'het is nooit honderd procent geweest en het zal nooit honderd procent worden, maar als er weer beheer plaats gaat vinden is dit al een grote stap in de goede richting'.

Net als wat ik eerder had gehoord, onder andere bij mevrouw Miltenburg en meneer Aben, was mevrouw Storms-Smeets duidelijk over haar oordeel dat het niet realistisch was om altijd maar 'nee' te blijven zeggen. Ook in dit gesprek merkte ik dat de mensen met wie ik tot nu toe had gesproken over het algemeen realistisch waren wat betreft de economische situatie van de gemeente en de eigenaren van de landgoederen en buitenplaatsen: er moet geld gegenereerd worden om het onderhoud te bekostigen, leek de tot nu toe overheersende gedachte te zijn. Ook hier kwam 'de cultuur' van overleg naar voren, maar naar wat ik begreep tot nu toe was die cultuur er alleen tussen de 'experts' onderling en vervloog die cultuur wanneer er burgers bij betrokken raakten. Mevrouw Storms-Smeets reageerde hier later op door te stellen dat 'het een algemene tendens in de erfgoedsector is om meer te doen aan burgerparticipatie'.

4.6 De leidraad en de schaamlap

Twee dagen na het interview met mevrouw Storms-Smeets sprak ik met meneer Pieter van der Kuil, een betrokkene van de initiatiefgroep visie voor de landgoederen die erom bekend staat erg veel van de cultuurhistorie van de gemeente Renkum en omstreken af te weten. Via meneer Aben was ik bij hem terecht gekomen: meneer Aben had mij verteld dat meneer van der Kuil ontzettend veel kennis van de regio bezit en dat ik zeker een keer met hem moest spreken. Ik ontmoette hem in het historisch documentatie centrum van de gemeente Renkum in Oosterbeek, waar hij om klokslag twee uur de deur voor mij open deed. Voordat ik goed en wel mijn spullen had gepakt begon hij te vertellen dat er de laatste tijd 'ontzettend veel studenten langs waren geweest', in het kader van de opdracht van de wetenschapswinkel, zo hoorde ik later. Helaas bleek later dat het werk van die studenten niet integreerde met mijn werk. Toen hij mij vroeg of ik hetzelfde wilde weten als hen introduceerde ik mijn onderwerp, legde ik uit hoe ik bij hem terecht was gekomen en vertelde ik waar ik het graag met hem over zou hebben.

Hierop begon hij te spreken over de atlas en het kansenboek van het Gelders Genootschap. Volgens hem wordt de atlas gebruikt als een 'leidraad voor de gemeente': 'wat in die atlas staat wordt voor *waar* aangenomen'. De klankbordgroep die door de gemeente is opgesteld wordt daarbij 'als een schaamlap' gebruikt door de gemeente en 'dit is de burgerparticipatie waar ze het over hebben', hoewel 'er van echte burgerparticipatie geen sprake is'. Hierna spuwde hij zijn gal over de door de gemeente opgestelde categorisering van de landgoederen, die volgens hem 'opvallend willekeurig' is. Hij zei dat 'de gemeente op het gebied van landgoederen een dubbele agenda heeft en dat het voor hun erg belangrijk is om een hoop geld te kunnen verdienen met de ontwikkeling van *bepaalde* landgoederen'.

Meneer van der Kuil kwam op mij over als iemand die ontzettend veel van de omgeving af weet: hij zag er geleerd uit en mensen kwamen van ver naar hem toe voor advies; tijdens ons gesprek werden we meerdere malen onderbroken door mensen die iets van hem wilde weten. Ook merkte ik aan zijn gezaghebbende manier van praten dat hij niet graag onderbroken werd, immers, van alle gesprekken leek dit gesprek het meeste op een monoloog, wat wel erg informatief was overigens, vooral omdat hij over alles zijn ongezouten mening gaf en uitlegde waarom hij voor die mening uitkwam. Dat hij de klankbordgroep als een schaamlap van de gemeente zag was iets wat ik ook al proefde toen ik met meneer Aben praatte, die eveneens lid is van de klankbordgroep. Meneer van der Kuil vertelde dat hij de boeken 'hier en daar minder geschikte boeken' vond. Hij bracht weinig nuances aan en was erg hard in zijn oordeel tegenover mevrouw

Storms-Smeets en haar twee boeken. Tevens kreeg ik door zijn woorden het idee dat de gemeente geld wilde verdienen aan de eventuele ontwikkelingen op de landgoederen, wat in hun positie naar mijn mening ook logisch was: zij moesten immers mede de landgoederen onderhouden.

Toen ik hem vroeg wat hij precies bedoelde met de willekeurigheid van die indeling somde hij binnen een aantal minuten zeker tien voorbeelden op van 'landgoederen' en 'buitenplaatsen' die volgens hem in de verkeerde categorie stonden, 'als men al van landgoederen of buitenplaatsen kan spreken'. Hij deed het voorkomen alsof mevrouw Storms-Smeets hier de hoofdschuldige van was: 'Wanneer Elyze Storms een villa tegenkomt met een grote tuin – of zelfs een kleine tuin – schaart zij het al in de categorie 'buitenplaats'', terwijl die criteria volgens hem heel anders liggen. Ook bepaalde landgoederen die nu door de gemeente in categorie vier ingedeeld zijn (geen vitalisering urgent) zouden volgens hem in categorie één moeten zitten (speciale aandacht van gemeente in het kader van herontwikkeling en vitalisering). Landgoed 'de Sonnenberg' heeft nog een zeer herkenbaar stelsel van lanen, bossen en oude bebouwingsrestanten maar staat ingedeeld in categorie vier, terwijl dat volgens meneer van der Kuil juist een voorbeeld van categorie één zou moeten zijn.

Een ander voorbeeld dat hij mij gaf is die van het landgoed 'de Hemelsche Berg'. Daar hebben sinds 1730 achtereenvolgens vier huizen op gestaan, waarvan de laatste een zorgfunctie vervulde. Een deel van de Hemelse Berg is eigendom van Zinzia Zorggroep die onder andere ook 'Oranje Nassau's Oord' in eigendom heeft. Zinzia Zorggroep heeft nog steeds bouwrechten op de Hemelsche Berg liggen en willen die gebruiken om tot herbouw te komen, maar de gemeente verbindt daaraan voorwaarden. Zo bestaat er verwarring rondom de definities van buitenplaatsen en landgoederen. 'Voor een juiste indeling in groepen, zoals de gemeente Renkum wil, is een sluitende definitie belangrijk om te voorkomen dat onroerend goed dat aan de definities niet voldoet, om andere reden toch in de classificering wordt opgenomen', aldus meneer van der Kuil.

Na een hele rits van voorbeelden van 'buitenplaatsen' die dat volgens hem niet waren (onder andere 'Huis Overzicht', 'Huis Heelsum' en 'Huis Valkenburg') sprak hij wederom over mevrouw Storms-Smeets: 'Elyze Storms hanteert lukraak definities, zoals het haar uitkomt'. Ook zei hij: 'Ik verdenk haar er van een groot lint van landgoederen te willen krijgen', wat in principe 'een heel edel idee is', omdat zo'n landgoederenlint de kans op bescherming vergroot, maar 'in feite is die voorstelling gewoon onjuist'.

Na de naar het leek eindeloze rij van voorbeelden werden we onderbroken door een vrouw die een schilderij wilde laten taxeren. Ze had dit gekocht in Ede en kwam even binnen om te vragen of meneer van der Kuil er naar kon kijken. Hij wilde dit wel en dit gaf mij – gelukkig – even de tijd om te kijken welk deel van mijn vragen al waren beantwoord en welke nog niet. Vooral de vragen over de samenwerking binnen de gemeente maar ook de samenwerking met de gemeente waren nog maar amper aan bod geweest, dus deze interruptie was een mooi moment om daar verandering in te brengen. Nadat het schilderij van de vrouw op 800 euro was getaxeerd ('Ik heb er nog geen honderd voor betaald!') ging zij er van door om het heugelijke nieuws aan haar man te vertellen. Na de schijnbaar eindeloze reeks van verkeerd gecategoriseerde 'landgoederen' en 'buitenplaatsen' kreeg ik sterk de indruk – door de getergde manier waarop hij zijn woorden uitsprak – dat hij zich echt druk maakt over de in zijn ogen 'fouten' die in het boek stonden.

Hierna vertelde meneer van der Kuil over de gemeente Renkum. Hij vertelde dat Michiel Lassche, 'de ambtenaar die samen met wethouder Heinrich verantwoordelijk is voor het opstellen van de visie', regelmatig bij hem langs kwam om over de landgoederen te praten. Meneer van der Kuil zei dat er in 'monumentenland' vaak gewerkt wordt met een systeem van punten: in Oosterbeek betekent 'meer dan zestien punten' dat een monument waardevol is. Zo'n systeem moet er volgens hem ook komen bij het definiëren van wat waardevolle buitenplaatsen en landgoederen zijn en wat niet. Dan zouden er volgens hem sommige 'waardevolle' buitenplaatsen nog niet eens een halve punt scoren en buitenplaatsen 'zonder waarde' zouden dan ruim boven de zestien scoren. Hij denkt dat met het puntensysteem het een stuk duidelijker, overzichtelijker en eerlijker wordt om de verschillende landgoederen en buitenplaatsen in de gemeente te beoordelen. Waarom dit systeem dan niet gehanteerd werd bij het beoordelen van de landgoederen en buitenplaatsen – transparantie is immers iets wat de gemeente als muziek in de oren zou moeten klinken – kon hij mij niet vertellen.

De samenwerking tussen de gemeente en de bevolking is volgens meneer van der Kuil echter niet ideaal. Er wonen volgens hem 'veel mensen met een meer dan gemiddeld kennisniveau', of: 'mensen die wel eens een boek hebben gelezen', maar de gemeente probeert 'die mensen voor haar karretje te spannen'. 'Wanneer de gemeente iets doet waar niet iedereen het mee eens is heeft ze in een gemeente als Renkum, juist door het hoge opleidingsniveau, meteen de wind van voren. 'Dit werkt niet fijn voor de gemeente en daarom proberen ze het nu langs deze weg te doen', maar van echte burgerparticipatie is er volgens hem geen sprake. Die klankbordgroepen zijn er 'voor de bühne', oftewel: die zijn er om de conservering van het idee van burgerparticipatie in stand te houden'. 'Burgerparticipatie is een goed initiatief, maar het wordt niet aangepakt op een verstandige manier'.

Nadat meneer van der Kuil dit had gezegd kreeg ik een soort karikatuurbeeld in mijn hoofd van de gemeente die angstvallig probeert de touwtjes in handen te houden terwijl alle 'mensen met een meer dan gemiddeld kennisniveau' proberen de regie over te nemen, tegen de zin van de gemeente in. Zo kwam dit deel van het verhaal op mij over. Zelfs meneer van der Kuil, die *in* de klankbordgroep zit, zegt dat deze er is 'voor de bühne' en dit is wat ik al eerder opmerkte bij een ander lid van de klankbordgroep, namelijk meneer Aben.

Als laatste ging meneer van der Kuil nog in op de toekomst van de landgoederen in de gemeente Renkum. Hij zei hierover: 'Nee zeggen is niet meer van deze tijd' en vervolgens liet hij weten dat sommige ontwikkelingen niet tegen te houden zijn, als dit maar ten goede komt van de landgoederen. De bouw van een nieuw landhuis moet kunnen, *mits* het gebied dan in zijn geheel openbaar blijft voor bezoekers, zoals het hoort bij een landgoed dan wel buitenplaats, aldus meneer van der Kuil.

Meneer van der Kuil bleek hier toch overeenkomstige opvattingen te hebben met het project Nieuw Gelders Arcadië. Wat betreft de openbaarheid van de landgoederen: volgens meneer Lassche is de openbaarheid van landgoederen en buitenplaatsen geen vanzelfsprekendheid, en zijn dergelijke terreinen in welgestelde particuliere handen vaak beter af.

Op mijn vraag of de gemeente hier de juiste bestuurders voor heeft was hij kort: 'nee, we hebben geen verstandige bestuurders'. 'Ze leven met de waan van de dag en kijken naar hoeveel geld ze

tekort komen'. Het kan volgens meneer van der Kuil niet slechter dan nu en daarom is hij redelijk positief gestemd over de (nabije) toekomst.

Na dit openhartige gesprek was ik erachter gekomen wat meneer van der Kuil van de kwestie vond. Door zijn openhartigheid heb ik veel zaken waar ik over twijfelde opgehelderd gekregen. Wat ik heel eerlijk vond was dat, ondanks dat hij op mij overkwam als een man van de oude stempel, toegaf dat 'nee zeggen' 'niet meer van deze tijd is', wat ik ook regelmatig eerder heb gehoord bij verschillende geïnterviewden.

4.7 Het Europaplein en versnippering van de Renkumse landgoederen

Na het gesprek met meneer van der Kuil sprak ik op vier september Coen van Dijk, die al zo'n anderhalf jaar actief is namens de D66 in de commissie leefomgeving. Daarvoor was hij ondersteunend lid van de fractie. Hij vertelde mij dat ondanks dat D66 zich in de oppositie bevindt ze toch redelijk wat punten op de agenda kunnen zetten. Wanneer de VVD of de PvdA meewerken evenals GroenLinks is er al gauw een meerderheid behaald. Het coalitieakkoord bestaat uit een 'voorzichtig' programma, aldus meneer van Dijk, maar er staan zeker punten in waar de D66 'wat mee kan'. Echter, vlak na de verkiezingen had meneer van Dijk het idee dat de coalitie al vrij snel gevormd was, zonder dat er een eerlijke kans was voor D66 om eventueel daarbij te kunnen zitten.

Meneer van Dijk kwam vriendelijk en erg geïnteresseerd op mij over. Hij stelde verschillende vragen over Wageningen, mijn studie en het onderzoek. Ik kreeg het idee dat hij het jammer vond hoe de coalitie was ontstaan, onder andere omdat hij sprak over een 'voorzichtig' programma. Maar net als GroenLinks schikt D66 zich – uiteraard – in de rol die ze nu speelt.

Hierna ging het gesprek verder over de landgoederenzone in de gemeente Renkum. 'Begin dit jaar is er een startnotitie vastgesteld in de gemeenteraad waarin is vastgelegd dat er een visie landgoederen voor de gemeente wordt opgesteld. Al eerder werd er een startnotitie ter vaststelling aan de gemeenteraad aangeboden maar toen heeft de gemeenteraad hierover geen besluit genomen, omdat er door diverse partijen een hoop op aan te merken was'. Volgens meneer van Dijk was men het vooral over de categorisering van de landgoederen niet eens. D66 Benadrukte in de gemeenteraad bij behandeling van de startnotitie dat al tijdens de ontwikkeling van deze boeken de gemeente zelf *ook* aan de visie zou gaan werken, zodat beide documenten elkaar eventueel zouden kunnen versterken. De raad was het hier echter niet mee eens en besloot te wachten totdat de boeken van het Gelders Genootschap klaar waren en er een 'keuze' gemaakt had kunnen worden uit wat het boek te zeggen had. Dit bleek echter onmogelijk omdat de atlas vrij oppervlakkig blijft en niet specifiek en diep genoeg ingaat op de individuele landgoederen die de gemeente Renkum rijk is, aldus meneer van Dijk.

Ook wat betreft het bouwen heeft D66 een standpunt wat ietwat verschilt van de andere partijen. Zowel rode als groene waardes zijn belangrijk. 'Wanneer er vroeger ergens een gebouw heeft gestaan, maar dat gebied is nu niet meer geschikt voor bebouwing (vanwege bijvoorbeeld zeer hoge natuurwaarden óf juist door versplintering of verloedering van de plek) moet daar gewoon niet gebouwd worden maar zou er best op een andere plek gebouwd kunnen worden, mits dat verantwoord is.'

Net als sommige anderen die ik had gesproken vond meneer van Dijk de atlas 'oppervlakkig'. Hij betreurde het volgens mij dat beide documenten elkaar nu niet versterken, maar dat de één min of meer wordt gebaseerd op de uitkomsten van de ander, als in: de visie wordt gebaseerd op de atlas. Hij kwam op mij over als een realistisch man, dit door zijn uitspraak over het bouwen: wanneer een gebied niet geschikt is voor bebouwing moet dit gewoon niet gedaan worden, punt. Bij hoge natuurwaarden moet er dus niet gebouwd worden, wat ook GroenLinks zou kunnen beamen, maar hoe wordt er onderzocht óf er hoge natuurwaardes aanwezig zijn in het gebied en wie bepaalt dat uiteindelijk?

Hierna zag ik een mogelijkheid om hem te vragen naar hoe het zit met burgerparticipatie binnen de gemeente, aangezien de gemeenteraad daar sterk op in heeft gezet in het coalitieakkoord van 2010-2014. Hij noemde als voorbeeld het Europaplein in Renkum (zie: Kersten, Noordhuizen, et al., 2010), een kwestie waar ook mijn begeleider Martijn Duineveld het al eens over had gehad. Daar waren daadwerkelijk betrokken burgers maar werd vervolgens niets gedaan met hun input. Meneer van Dijk zei dat 'burgerparticipatie iets is waar al heel lang over wordt gepraat maar wat niet van de grond komt'. Er is zelfs een nota opgesteld maar de coalitie vond die nota maar niets waarna dit idee met stille trom vertrok.

In een reactie op het concept van dit rapport gaf wethouder Heinrich aan dat de uitkomsten van het project aan het Europaplein wel degelijk zullen worden behandeld, maar dat dit project op een stapel ligt met andere projecten omdat er niet genoeg geld is om alle projecten tegelijk aan te pakken.

Toen ik hem vroeg waardoor dit toch kwam – dat de gemeente inzet op burgerparticipatie maar er vervolgens niets met de initiatieven wordt gedaan – zei hij dat daar niet één enkel antwoord op te geven was. Het heeft ten eerste iets te maken met de verschillende gedachtes die er heersen over wat burgerparticipatie nou precies inhoudt en in zou moeten houden: elke partij heeft hier haar eigen ideeën over. Bovendien is de gemeenteraad gekozen door haar inwoners: moet iedereen er dan maar over meepraten? Meneer van Dijk zegt: 'de gemeente moet dingen durven los te laten' als in: probeer het eens met actieve burgerparticipatie en wie weet komen er dingen uit die de gemeente nooit voor mogelijk had gehouden. Net als de andere raadsleden benadrukte meneer van Dijk dat er – ondanks verschillende initiatieven – nog geen sprake is van burgerparticipatie in de gemeente Renkum.

Nog een keer terugkomend op de startnotitie van de visie landgoederen vond meneer van Dijk dat die 'opener' had mogen zijn. De visie moet uiteindelijk 'sturing kunnen geven aan ad hoc vragen die kunnen worden gesteld' over de landgoederen. Verder moet de visie sturing gaan geven aan toekomstig beleid met betrekking tot de landgoederen en daarom is het zonde om op zo een gesloten manier van start te gaan.

Als laatste zei meneer van Dijk denkt dat landgoederen te veel waarde hebben om verloren te gaan. Wel gaf hij nog een voor de landgoederen zorgwekkend voorbeeld, wat te maken had met de verkeerssituatie in Oosterbeek. Er is gepleit om een parallelweg aan te leggen bij Mariëndal, om zo het verkeer van de weg naar en door Oosterbeek te ontlasten. Deze 'rondweg' zou echter over het grondgebied van een landgoed gaan. Er werd gedacht: 'Ach, hoe belangrijk is het nou' zo'n landgoed?', waarna men tot de conclusie kwam dat de verkeerssituatie belangrijker is en het landgoed wel doorsneden kon worden. Dit is uiteindelijk niet doorgedaan, maar wanneer de politiek

zulke beslissingen blijft overwegen bestaat er toch een reële kans op versnippering van het landgoederengebied, aldus meneer van Dijk.

4.8 Het fijne en natuurlijke contact met de gemeente

Mijn volgende interview was een telefonisch interview met meneer Thijs Bisschops, marketing coördinator bij het Regionaal Bureau voor Toerisme Arnhem Nijmegen (RBT-KAN). Via mevrouw Storms-Smeets had ik gehoord over dit bureau en was ik na een e-mailtje bij meneer Bisschops terecht gekomen. Ik had hem van tevoren tien vragen gestuurd die hij via de mail heeft beantwoord. In het telefoongesprek gingen wij in op de antwoorden die hij mij had gegeven en had ik de mogelijkheid om wat verdiepende vragen te stellen. Het telefoongesprek duurde twintig minuten en op een erg vriendelijke en geduldige manier legde hij uit wat ik niet direct snapte, waardoor ik een naar mijn mening goed beeld kreeg van wat het RBT-KAN voor rol speelt in de regio wat betreft het toerisme aldaar.

Ondanks dat dit ruim twintig minuten durende interview over de telefoon plaats vond, merkte ik een grote bereidheid om mij te helpen bij meneer Bisschops. Het leek mij dat hij het leuk vond om gecontacteerd te worden door een student en ging enthousiast in op alle vragen die ik te stellen had en gaf extra informatie daar waar ik zijn antwoorden niet direct snapte.

Meneer Bisschops vertelde mij dat de VVV in de regio Arnhem Nijmegen, waar de gemeente Renkum ook onder valt, slechts een onderdeel is van het RBT-KAN, 'eigenlijk een merk'. Het RBT-KAN doet de algehele marketing en promotie op toeristisch-recreatief gebied. De rol van meneer Bisschops is die van schakel tussen bedrijven, gemeentes en de (landelijke) media. Wat betreft de landgoederenzone van de zuidelijke Veluwezoom vertelde hij mij dat er niet specifiek een beleid was gevormd door de RBT-KAN, maar ze 'beseffen zich terdege dat deze landgoederengordel een van de unieke kenmerken van de regio is', waarmee ze zich bijvoorbeeld 'van Amsterdam onderscheiden'. Daarom zijn er een aantal 'thema's' bedacht voor het gebied, waaronder 'spannende geschiedenis', 'flaneren' en 'het schrijverspad Veluwezoom' die elk een specifiek aspect van het landgoederengebied belichten. Het ontbreken van specifiek beleid komt volgens hem vooral 'omdat het RBT-KAN zich inzet voor de marketing en promotie van toeristische initiatieven en niet op de ontwikkeling daarvan'. Wanneer landgoedeigenaren echter een goed idee hebben maar moeite hebben met de ontwikkeling daarvan 'staat het RBT-KAN zeker klaar om ze te begeleiden daar waar mogelijk'. Volgens hem onderscheidt de regio zich van andere regio's door die eerder genoemde thema's die worden gebruikt. 'Cultuurhistorie, waar de landgoederen onder vallen, is een van de belangrijkste redenen om de regio Renkum te bezoeken'.

De unieke punten van het gebied zijn volgens meneer Bisschops 'de grote diversiteit, de bereikbaarheid, het unieke karakter, de geschiedenis die zich er heeft afgespeeld en het feit dat een groot aantal landgoederen ook daadwerkelijk te bezoeken is'. In de toekomst wil het RBT-KAN het gebied nog aantrekkelijker maken door 'nog meer tijdslijnen' te ontwikkelen, in aanvulling op die van de Romeinse tijd, de Middeleeuwen en de WOII. Naast het bedrijfsleven zijn de gemeentes de grootste opdrachtgever van het RBT-KAN; 'ongeveer een derde van onze inkomsten komt van gemeentes'. Het contact met die gemeentes omschrijft meneer Bisschops als 'heel natuurlijk', waardoor er volgens hem zelden sprake is van misverstanden. De taken van de contactpersonen bij

de gemeentes – de betreffende ambtenaren – zijn voor hem niet altijd helemaal duidelijk, omdat het RBT-KAN vaak voor heel specifieke informatie gecontacteerd wordt. Als laatste stelde hij dat ‘de landgoederenzone, samen met de Airborne gerelateerde zaken en de kunst en cultuur van de Oosterbeekse school, samen met enkele randvoorwaarden zoals bereikbaarheid en bepaalde faciliteiten, de gemeente maken’.

De bereidheid om te helpen bij eventuele plannen van landgoed- en buitenplaats eigenaren klonk oprecht en het leek mij dat meneer Bisschops en het RBT-KAN graag zouden helpen het marketing dan wel promotiegedeelte van eventuele plannen uit te werken. Het RBT-KAN ziet de landgoederenzone op de zuidelijke Veluwezoom als een ‘uniek kenmerk van de regio’ wat zich uit in de nieuwe ‘geschiedenislijnen’ die ze aan het ontwikkelen zijn. Omdat die lijnen zich nog in de ontwikkelingsfase bevinden kwam het bij mij op dat dit hét moment is voor eigenaren om in contact te komen met het RBT-KAN, wanneer zij hun landgoed of buitenplaats toeristisch dan wel recreatief willen exploiteren, omdat zij dan direct in het ontwikkelingstraject meegenomen kunnen worden.

Ik vond het, wederom, frappant om te horen dat de ‘professionals’ van het RBT-KAN op een ‘heel natuurlijke’ manier met de gemeente het contact onderhouden, waarbij tevens ‘zelden sprake is van misverstanden’. De gemeente bleek het dus wel te kunnen, contacten onderhouden, maar op het gebied van burgerparticipatie kwam dit, zo werd mij verteld, niet uit de verf. Het lijkt daarom, in mijn ogen, een kwestie van onwelwillendheid te zijn.

4.9 Zelfvertrouwen, haast en tegenstrijdigheden

Mijn laatste interview vond plaats met meneer Michiel Lassche, ambtenaar in de gemeente Renkum, en wel op twaalf september 2012, de dag dat volwassen Nederland mocht gaan stemmen voor een nieuwe bezetting van de Tweede Kamer. ‘Lassche’ was een naam die ik tijdens eerdere interviews meerdere malen gehoord had en ook in verschillende beleidsdocumenten kwam deze naam naar voren. Meneer Lassche is degene die de (gemeentelijke) kar trekt bij het schrijven van de visie. Ik arriveerde om kwart voor acht ’s ochtends, maar vanwege deze speciale dag was de receptie al bemand en werd meneer Lassche gebeld. Nadat hij een aantal minuten later aan kwam gelopen stelden wij ons voor aan elkaar en volgde ik hem naar een vergaderzaaltje waar wij plaats namen. Hij haalde koffie en zei: ‘nou, steek van wal’. Ik gaf daarop een kleine introductie van mijn onderzoek waarop vervolgens het interview begon.

Ik had meneer Lassche eigenlijk eerder willen spreken, maar het e-mail contact met hem verliep heel stroef. Voor mijn gevoel kreeg ik tot twee keer toe een redelijk botte reactie op mijn vraag of hij tijd wilde vrijmaken om een uurtje over dit onderwerp te praten: zo had hij het ‘te druk met het schrijven van de visie – strakke planning’ en vond hij ‘het jammer dat ik niet kon vertellen’ wat ik hem aan ‘nieuwe inzichten’ kon geven.

Hij vertelde mij dat in tegenstelling tot zijn eerdere werk voor (onder andere) de provincie Overijssel de gemeente Renkum een relatief kleine organisatie is, waar hij de ruimte krijgt om ‘zijpaden te bewandelen’. Volgens hem is in 2003 de eerste stap gezet naar het ontwikkelen van een integrale visie voor de landgoederen. Die stap bestond uit de ontwikkeling van een integraal plan voor landgoed ‘de Oorsprong’, wat ‘puur zijn eigen werk was’. Dit document bleek ‘een fundament voor andere op te stellen visies en plannen’. Hierna vroeg ik hem naar zijn verschillende taken met

betrekking tot het opstellen van de visie, aangezien hij in het projectplan genoemd wordt als lid van de projectgroep, secretaris van de stuurgroep en voorzitter van de klankbordgroep. Hij zei dat die titels niet zo veel voorstellen, maar dat het bij het opstellen van de visie 'wel voornamelijk om zijn persoon draait'. Hij vertelde ook dat de benodigde informatie door 'het huis' [de gemeente Renkum] was verzameld en dat zij ook zelf de visie hebben opgesteld, zonder een extern bureau in te schakelen zoals dat vroeger schijnbaar wel vaak gebeurde. Dit was 'sneller, goedkoper en bovendien weten wij al heel veel', aldus meneer Lassche. Wel heeft hij vaak contact gehad met mevrouw Storms-Smeets van het Gelders Genootschap en met meneer van der Kuil van de heemkundestichting.

Ondanks dat meneer van der Kuil en mevrouw Storms-Smeets op een aantal gebieden erg van mening verschillen, raadpleegt meneer Lassche ze beide. Zelf zei hij hierover: 'dat ik iemand vaak raadpleeg betekent nog niet dat ik ook iemands ideeën overneem'. Ook deed hij het voorkomen alsof hij de persoon was die het project echt trekt, waardoor ik me afvroeg of de toezegging van wethouder Heinrich, dat iemand van het 'team groen' bij het project betrokken zou worden, veel waarde had. Wat mij nog meer opviel was dat volgens meneer Lassche de eerste stap door hem werd gezet, en wel in 2003, terwijl mevrouw Storms-Smeets het deed voorkomen alsof de gemeentes voortzetten wat het Gelders Genootschap in 2007 is begonnen, een kwestie van trots?

De gemeenteraad is volgens hem vooral neutraal en afwachtend daar waar het gaat om het nemen van beslissingen en daarom heeft hij besloten 'er maar gewoon aan te beginnen'. De vier categorieën zijn overgenomen om het geheel werkbaar te maken en zo raakt men volgens hem 'van de emotie verlost', omdat er dan objectief naar de landgoederen wordt gekeken. 'Zwaargehavende landgoederen' moeten ook niet perse als negatief bekeken worden, omdat er *juist daar* ruimte is voor ontwikkelingen. Ik vroeg hem hoe de beoordelingen van de landgoederen – de categorisatie – in zijn werk was gegaan, waarop hij aangaf dat er 'met behulp van externen alle landgoederen zijn langsgelopen'. Die externen bleken echter slechts één landschapsarchitecte te zijn, omdat zij de enige was die op zijn oproep in de regionale krant gereageerd had. Deze groep werd aangevuld met anderen uit 'het huis', oftewel andere ambtenaren. Er is bij de beoordeling zowel naar de rode als de groene waardes van de landgoederen gekeken. Toen ik vroeg of die in eenzelfde mate een rol speelde bij de beoordeling antwoordde hij van niet. Ook vertelde hij me dat er bij relatief gave 'ensembles' sprake moet zijn van terughoudendheid in de ontwikkelingen om geen afbraak te doen aan de bijzondere staat van zo'n landgoed of buitenplaats.

Rode en groene waardes bleken niet dezelfde waarde te hebben in de beoordeling van de landgoederen, iets wat de wethouder ook al had laten merken in de raadsvergadering van achtentwintig maart 2012. Ook het verhaal met 'externen', die uit slechts één persoon bleken te bestaan, klonk een beetje dun. Maar, dacht ik, als de gemeente daadwerkelijk een oproep heeft geplaatst waar maar één reactie op komt, is het niet meer dan logisch dat dit wordt aangevuld met ambtenaren van de gemeente Renkum. Wel bleef het onduidelijk wat precies de criteria voor beoordeling waren, iets wat mij ook na doorvragen niet duidelijk werd.

Hierna vertelde hij me ook dat er niet per landgoed is geturfd om tot een aantal punten te komen. Volgens hem heeft elk van de vier categorieën een bepaalde set aan uitgangspunten en er werd gekeken welke uitgangspunten het beste bij de bezochte landgoederen pasten. Omdat de gemeenteraad dat wilde zijn de 'dertig' landgoederen en buitenplaatsen uit de atlas aangehouden.

Bovendien komt daar in de visie ook 'villa Laura' bij. Toen ik hem vroeg waarom dit het geval was zei hij dat dit het idee was van 'het college'. Hierna vroeg ik hem of deze villa voldeed aan de criteria die een landgoed dan wel buitenplaats bepalen en hij zei van niet. 'Godzijdank' bleef het bij deze ene villa. Ook het gebruik van de atlas als leidraad 'is een idee van de raad geweest'. Hij geeft toe dat de atlas 'niet super hecht in elkaar zit' maar dat men wel consequent moet zijn als er eenmaal begonnen is aan de taak van het opstellen van een visie. Volgens hem is het vooral pure winst en erg belangrijk dat het thema 'landgoederen' eindelijk wordt behandeld door de raad. Problematiek bij het uitwerken echter zijn de algemene uitgangspunten die per categorie op zijn gesteld. Dat maakt het moeilijk om tot een besluit te komen welke landgoederen waar moeten worden ondergebracht.

Ook meneer Lassche gaf mij een aantal voorbeelden van landgoederen en buitenplaatsen en het verhaal van hun categorisatie daarbij. Een van die voorbeelden is Mariëndaal. Op Mariëndaal zou het hoofdgebouw zelf er eventueel nog mee door kunnen, maar er is zo'n enorm pak aan bebouwing bijgekomen en bijgebouwd op een 'verschrikkelijke' manier dat het nu in feite niet meer te redden valt. Hij typeert het als een klein vrouwtje (het hoofdgebouw) met een enorme rugzak en twee koffers (het bijgebouwde gedeelte). Het geheel is nu uit verhouding en dat is volgens hem het gevolg van 'armzalig denken'. Later zou hij over Mariëndaal zeggen dat 'het zo verpest is dat er zelfs kunststof kozijnen in het gebouw zijn aangelegd', wat natuurlijk wel schokkend is voor een gebouw dat als monument bestempeld is en dit laat zien dat er in het verleden veel fouten zijn gemaakt. Een ander voorbeeld is de Hemelsche Berg, waar nog wel de landgoederenstructuur aanwezig is maar waar geen hoofdgebouw meer is. Hierdoor is volgens meneer Lassche de Hemelsche Berg bij uitstek een landgoed waar ontwikkelingen wél mogelijk zijn. Bij die eventuele ontwikkelingen is het volgens meneer Lassche belangrijk *hoe* er gebouwd wordt. Ontwikkelingen moeten op een duurzame manier plaats vinden en investeerders moeten daarom ook hart voor hun investering hebben: 'ook in tijden van economische tegenspoed moet het geloofwaardig blijven'.

Hij noemt hierbij een voorbeeld over een poedel en een herdershond. 'Wanneer je zo'n klein beestje als een poedel koopt weet je dat je er weinig naar om hoeft te kijken en dat het een soort decoratie van je huis is. Met een herdershond moeten echter lange wandelingen worden gemaakt en er moet veel meer eten en energie in, anders wordt het beest vals.' In dit geval is de herdershond het landgoed dan wel buitenplaats. Vrijwel alle landgoederen en buitenplaatsen zijn op dit moment echter in het bezit van mensen die denken een 'poedel' gekocht te hebben, oftewel: mensen die geen hart voor hun bezit hebben. Er zijn slechts een paar positieve voorbeelden te noemen..'

Ik vroeg hem ook of hij had gekeken naar hoe de landgoederenvisie in Utrecht was opgesteld, omdat die vorig jaar al gereed is gekomen. Hij zij dat hij verschillende gesprekken heeft gevoerd met medewerkers van de gemeente Utrecht en dat hij momenteel nog wacht tot iemand van die medewerkers terug is gekomen van vakantie om nog een persoonlijk gesprek te voeren. Het is handig om te kijken hoe zij het doen maar 'het moet niet slechts worden overgenomen'. Hij liet zich bovendien een beetje laatdunkend uit over de manier waarom de Utrechtse visie was opgesteld omdat daar voornamelijk slechts het onderscheid tussen 'park en huis' wordt gemaakt. Ook neemt in de gemeente Renkum het ensemble-denken een prominentere plaats in dan in Utrecht, iets waar de initiatiefgroep 'visie voor de landgoederen' sterk op aan heeft gedrongen, maar wat volgens meneer Lassche is voortgekomen uit een door de gemeente georganiseerde workshop welke begin september 2012 plaats vond.

Ondanks dat ik mijn bedenkingen had aan het begin van het gesprek kreeg ik nu toch het idee dat meneer Lassche daadwerkelijk hard bezig was met het ontwikkelen van een visie die het beste voorhad met de landgoederen. Alleen – zo bedacht ik mij – had hij ongetwijfeld te maken met een scala aan (tegenstrijdige) belangen: hij moet van de gemeenteraad de atlas aanhouden, terwijl meneer van der Kuil – die door sommigen als lokale expert wordt gezien – hier lijnrecht tegenover staat en heeft hij te maken met fouten uit het verleden, waaronder bijvoorbeeld Mariëndaal. Ook het opnemen van ‘villa Laura’ leek hem pijn te doen en hij geeft zelfs toe dat het verhaal van het Gelders Genootschap niet ‘super hecht’ is, volgens hem althans. Daarbij moet hij ook nog aan de financiële positie van de gemeente Renkum denken waardoor hij te maken leek te hebben met een hoop beperkingen. Dit rechtvaardigt nog steeds niet de vrij botte manier van e-mail contact die ik met hem had, maar ik kon me door zijn verhaal beter inleven in zijn positie.

Het laatste deel van ons gesprek ging over de toekomst van de landgoederenzone in de gemeente Renkum. Hij zei dat het landgoederengebied ‘een buffer is’ tegen stedelijke ontwikkelingen en als voorbeeld noemde hij vervolgens het Renkums beekdal, waar volgens hem nu *nooit* meer gebouwd zou gaan worden. Door de huidige demografische ontwikkelingen zijn er een hoop vijftig tot zestig jarigen die graag dichtbij huis willen recreëren en vakantie vieren. Landgoederen en buitenplaatsen zijn daar een perfecte bestemming voor, misschien in combinatie met het begrip ‘slow dining’. Op deze manier wordt de hectiek ontvlucht en hij benadrukt nogmaals dat landgoederen daar het perfecte gebied voor zijn.

5. HET ROLLENSPEL TUSSEN DE VERSCHILLENDE ACTOREN

In dit hoofdstuk worden de rollen van-, en interacties tussen, de verschillende actoren besproken. Dit hoofdstuk vormt de inleiding op hoofdstuk zes, waarin de gevonden discoursen worden besproken, waarna in hoofdstuk zeven de conclusie zal worden getrokken.

Al snel na het oppakken van dit onderzoek werd mij duidelijk dat ik te maken had met een gecompliceerd vraagstuk. Landgoederen en buitenplaatsen lijken op het eerste gezicht, zoals wethouder Heinrich al zei, geen onderwerpen van 'groot politiek belang', maar toch heeft iedere persoon die ik heb gesproken een eigen mening over de landgoederenzone in de gemeente Renkum. Het begon al met mijn eerste dag op park Hartenstein, de vierentwintigste juli 2012, waarbij eenieder die ik sprak mij in meer of mindere mate kon vertellen wat 'de problemen' waren en waar 'de kansen' lagen, al werden die bewoordingen niet of nauwelijks gebruikt: dat is natuurlijk 'ambtenarenjargon'.

Dat de landgoederen en buitenplaatsen nadrukkelijk aanwezig zijn in de gemeente Renkum twijfelt niemand aan, ze nemen immers een groot deel van de totale oppervlakte van de gemeente in. Hoe die landgoederen in de toekomst beheerd en ontwikkeld moeten worden is echter een punt waar nog geen consensus over is bereid. Omdat de aanzet tot de toekomstvisie voor de landgoederenzone – volgens de meeste mensen die ik gesproken heb – is gestart met het project Nieuw Gelders Arcadië, begin ik deze analyse bij het Gelders Genootschap, de uitvoerende organisatie van dat project.

Dit hoofdstuk gaat in op het proces voorafgaand en tijdens het opstellen van de visie, en dan vooral de rollen die de verschillende actoren aannamen. Er wordt ingegaan op de positie die deze actoren innamen in de afgelopen maanden en hoe en met wie zij samenwerkten om hun doel(en) te bereiken. Wanneer men analyseert hoe deze actoren het politieke spel spelen en hebben gespeeld kan men wat zeggen over de daarbij horende discoursen, immers: discoursen komen tot stand door communicatie (During, 2010) en daarom kan het analyseren van die communicatie leiden tot het onderscheiden van discoursen. Ook komt door de analyse van de onderlinge samenhang tussen de actoren naar voren of er sprake is van groepsvorming om een bepaald doel te bereiken of niet. Volgens van Assche (2004) zijn discoursen gekoppeld aan groepen: het zichtbaar maken van die groepen leidt daarom eveneens tot het zichtbaar maken van discoursen.

5.1 De rol van het Gelders Genootschap

Het Gelders Genootschap omschrijft het gebied als een '*kwetsbare* landgoederenzone' en spreekt bovendien over '*kwaliteiten* die in hoge mate bepalend zijn voor de *identiteit* van het gebied'. Maar is het landgoederengebied zo kwetsbaar? Wat is überhaupt een 'identiteit van een gebied' en wie bepaalt die identiteit dan? Dezelfde vraag geldt voor de 'kwaliteiten' van een gebied: wie bepaalt die kwaliteiten? Wat voor de één een kwaliteit is – bijvoorbeeld nieuwe bebouwing op een plek waar vroeger bebouwing stond – kan voor de ander juist *afbreuk* van kwaliteit zijn. Dit is Foucault's sociale constructie van de werkelijkheid waarbij Schwandt's (1998:236) uitspraak; 'knowledge and truth are created, not discovered by mind', van toepassing is.

Op hun website praat het Gelders Genootschap over de landgoederenzone als 'fraai', 'bijzonder', 'mooi' en 'uniek' terwijl dit slechts het perspectief van het Gelders Genootschap is aan de hand van het onderzoek dat zij *zelf* hebben uitgevoerd: zou 'men' dit niet voor zichzelf kunnen bepalen?

Vanuit een discourse analytisch perspectief is dit interessant om naar te kijken. Allereerst rijst de vraag welke waardes het Gelders Genootschap toekent aan het gebied en vervolgens de vraag binnen welke context die waardes ontstaan.

De atlas en het kansenboek zijn geschreven met behulp van en *'in samenwerking met de gemeenten, landgoedeigenaren en (ontwerpde) deskundigen'*. Volgens het Gelders Genootschap is *'de unieke cultuurhistorische en landschappelijke samenhang van de landgoederenzone van de Veluwezoom een ideale kapstok voor een gebiedsgerichte aanpak die de ruimtelijke kwaliteit wil versterken'* (website Gelders Arcadië). Dit is een belangrijke waarde die zij toekennen aan het gebied. Het Gelders Genootschap heeft getracht met hun atlas en kansenboek de kwaliteiten van de landgoederenzone in kaart te brengen om zo inspiratie te vormen voor de toekomst (website Nieuw Gelders Arcadië, 2012).

Het Gelders Genootschap is een *'onafhankelijke adviesorganisatie voor ruimtelijke kwaliteit en cultuurhistorie'*. Inkomsten uit projecten blijven echter wel de bron van hun voortbestaan. Er zou gesteld kunnen worden dat naast de waarde *'kwaliteit'* de waarde *'inkomsten'* of *'voortbestaan'* erg belangrijk voor het Gelders Genootschap kan zijn. Wanneer men vanuit die hoek naar de atlas en het kansenboek kijkt wordt het duidelijk dat naast hun missie om kwaliteit te versterken het maken van omzet een doel is geweest. De woorden van meneer van der Kuil, dat de atlas en het kansenboek *'hier en daar minder geslaagde boeken zijn'*, komen met deze kennis in een ietwat ander daglicht te staan.

Naast bovengenoemde waardes, is continuïteit een belangrijke waarde voor het Gelders Genootschap. Niet alleen de continuïteit van hun vereniging, maar ook die van het project Nieuw Gelders Arcadië. Zij zullen daarom gelukkig zijn met het werk dat de verschillende gemeentes van de zuidelijke Veluwezoom in de ontwikkeling van een toekomstvisie stoppen. De uitspraak van mevrouw Storms-Smeets dat het niet erg is dat de gemeentes het rustig aan doen wat betreft de ontwikkeling van de visies, als ze er maar iets aan doen, komt in dit daglicht beter uit de verf.

Naast het opstellen van de atlas en het kansenboek heeft het Gelders Genootschap verschillende partijen rondom de landgoederenkwestie begeleidt. Zij hebben workshops gegeven en hebben contact gehouden met verschillende gemeentes.

5.2 De rol van de gemeenteraad

De gemeenteraad van de gemeente Renkum heeft in het coalitieakkoord afgesproken dat er een visie voor de landgoederen binnen de gemeente opgesteld moest worden. Tevens heeft het college besloten dat de atlas, opgesteld door het Gelders Genootschap, als leidraad genomen moet worden voor die op te stellen visie.

Ik heb tijdens dit onderzoek met vier leden van de gemeenteraad gesproken, allen vertegenwoordigers van verschillende fracties. Twee fracties heb ik niet gesproken, te weten de VVD en de CDA. Zij hebben niet op mijn e-mails gereageerd. Daarnaast heb ik ook met de wethouder gesproken. Wat mij al snel duidelijk werd is dat elke fractie vertegenwoordiger op zijn of haar manier *'het beste voorheeft met de landgoederenzone'*, zoals mevrouw van den Berg het al zei. De manier

waarop de landgoederenzone ontwikkeld en beheerd moet worden is een lastigere vraag, omdat iedere partij zo haar eigen ideeën daarover had en heeft.

Tijdens de gesprekken met deze raadsleden hoorde ik, ondanks dat ze alle vier een verschillende partij vertegenwoordigde, vaak dezelfde oneliners. Zinnen zoals 'elk landgoed heeft speciale kwaliteiten', 'elk idee moet een kans krijgen', 'we moeten realistisch zijn' of soortgelijke zinnen vlogen mij vaak om de oren. De politici van de gemeente Renkum passen op met wat ze zeggen, wat het lastig maakt erachter te komen welke waardes zij écht toekennen aan de landgoederen binnen hun gemeente. Het politieke debat over welke waardes landgoederen hebben voor de raadsleden is – volgens de documentatie althans – altijd uit de weg gegaan, waardoor er naast een witte plek wat waardes betreft veel onduidelijkheden zijn blijven bestaan over de definitie van landgoederen. Dit laatste wordt door de gemeenteraad opgelost door de atlas als leidraad te gebruiken. Men zou hierdoor kunnen stellen dat de atlas, opgesteld door het Gelders Genootschap, een belangrijke waarde voor de gemeenteraad inneemt: dit is namelijk het document wat als leidraad voor de visie wordt gebruikt.

Een andere belangrijke waarde welke naar voren lijkt te komen is de machtspositie die de gemeente inneemt en graag wil behouden. Uit gesprekken met verschillende leden van de gemeenteraad, en de wethouder, blijkt dat 'de gemeente graag de touwtjes in handen houdt'. Voor hun is dit erg belangrijk en zij hechten hier veel waarde aan.

De mensen die ik binnen de gemeenteraad heb gesproken hebben elk een andere kijk op de zaak landgoederen, ofwel vanuit eigen overtuigingen ofwel vanuit overtuigingen van de partij die zij representeren. Die waardes zijn echter in hoofdstuk vier al naar voren gekomen en worden hier om die reden niet behandeld.

5.3 De rol van de initiatiefgroep

Naast het Gelders Genootschap en de gemeenteraad speelde de initiatiefgroep 'visie voor de landgoederen' een grote rol bij het in dit verslag beschreven proces. De initiatiefgroep is opgericht op zeven november 2010 en heette in eerste instantie 'visie op de Oosterbeekse landgoederen'. Het woordje Oosterbeekse is er vrij vlug tussenuit gehaald omdat het moeilijk te verkopen is dat de initiatiefgroep zich slechts voor die landgoederen rondom Oosterbeek in zet en niet voor de andere landgoederen in de gemeente. In het document 'visie op de Oosterbeekse landgoederen' geven zij waarom er een visie moet worden opgesteld voor de landgoederen rondom Oosterbeek, of: in de gemeente Renkum. 'Er zijn door mensen gegraven sprengkoppen en *idyllische* beken en vijvers' (document visie op de Oosterbeekse landgoederen). Verder spreekt men van *schilderachtige* buitens en *prachtig aangelegde landschappen* die bovendien ook nog eens homogeen zijn en *uniek*, zelfs op *wereldschaal* gekeken. Volgens de initiatiefgroep zal 'het unieke karakter van dit gebied onherroepelijk verloren gaan als er niet op korte termijn een visie wordt ontwikkeld'. Dit is een belangrijke waarde die zij toekennen aan het gebied: 'het unieke karakter' of: de uniekheid.

Vanaf het begin dringt de initiatiefgroep aan op een waardestellend onderzoek, ondanks dat er veel kennis aanwezig is binnen de initiatiefgroep. Wanneer een onafhankelijke partij het waardestellend onderzoek zou uitvoeren, voordat er begonnen zou worden met het schrijven van de visie, zouden er geen waardevolle zaken over het hoofd worden gezien bij het opstellen van die visie, aldus de

initiatiefgroep. Vanwege tijdgebrek – alle leden van de initiatiefgroep hebben een hoop andere zaken aan hun hoofd – konden zij dit onderzoek niet zelf uitvoeren. Wel waren zij bereid het onderzoek te toetsen, maar dit is er echter nooit van gekomen. Dit (gebrek aan) waardestellend onderzoek is ook een belangrijke waarde die naar voren komt wanneer men kijkt naar de rol van de initiatiefgroep.

Naast deze bereidheid tot toetsing en verschillende toelichtingen tijdens raadsvergaderingen heeft de initiatiefgroep ook andere middelen aangepakt om hun zaak op de (politieke) agenda te zetten. Zo heeft zij de wetenschapswinkel van de Wageningen University gecontacteerd en zijn zij in verschillende krantenartikelen aan het woord gekomen. Met de acties van de initiatiefgroep, namelijk het inschakelen van een *universiteit* (waar men naar opkijkt; geconstrueerd beeld) en het bespelen van ‘de publieke opinie, de ambtenaren en de politiek’ doet zij precies wat Beunen (2010) beschrijft: ‘Ze gebruiken de media en bespelen die, vormen strategische allianties, produceren argumenten en maken gebruik van wetenschappelijke kennis’. Hieruit komt naar voren dat ‘publiciteit’ een derde belangrijke waarde voor de initiatiefgroep lijkt te zijn, zodat zij op die manier hun zaak kunnen verdedigen.

5.4 De rol van de klankbordgroep

Van de mensen die ik heb gesproken zaten zowel de heer Aben als de heer van der Kuil in de klankbordgroep. Zowel meneer Aben als meneer van der Kuil waren niet overwegend positief wanneer ze spraken over de klankbordgroep en de rol die zij vervulde in het proces van het opstellen van de landgoederenvisie. Sterker nog, zij waren overwegend negatief over de rol die zij vervulden in het proces. Volgens meneer van der Kuil wordt de klankbordgroep ‘als een schaamlap’ gebruikt’ en is dat ‘de burgerparticipatie waar ze het over hebben’. Ook meneer Aben vond dat burgerparticipatie niet hoog op de agenda staat in de gemeente Renkum en bij hem kreeg ik het idee dat hij vond dat de gemeente het zag als een ‘verplicht nummer’. De cultuuromslag waar de initiatiefgroep naar op zoek was heeft duidelijk nog niet plaats gevonden, mag men stellen. ‘Het werd mij duidelijk dat ondanks dat burgerparticipatie een ‘speerpunt’ hoort te zijn van deze gemeente, dit in de praktijk zeer slecht tot uiting lijkt te komen’, aldus meneer van der Kuil.

Wat de klankbordgroep precies voor een rol heeft gespeeld is mij niet geheel duidelijk geworden. Wel is mij ter oren gekomen dat tijdens een voor de klankbordgroep georganiseerde rondgang langs verschillende landgoederen opeens werd besloten dat ‘het college’ ook mee ging. Toevallig was er aan het eind van die middag ook een persmoment, waarbij lokale media aanwezig waren. Zo werd het idee gecreëerd dat de klankbordgroep en de gemeente nauw aan het samenwerken waren, terwijl dit volgens meneer Aben en meneer van der Kuil niet het geval was. Volgens meneer Lassche was het juist een leerzaam moment voor de klankbordgroep omdat hierdoor de collegeleden hun meningen konden delen met de leden van de klankbordgroep en was het interessant om te horen hoe zij over de visievorming dachten.

5.5 De rol van de burgers in de gemeente Renkum

Over de rol van de burgers in de gemeente Renkum kan ik kort zijn. Er waren weldegelijk burgers betrokken in het proces van visievorming maar allen niet in de hoedanigheid van ‘burger’. Een klein aantal burgers is in contact geweest met (ambtenaren van) de gemeente maar dit was altijd namens

een belangengroep, waarbij de initiatiefgroep de belangrijkste was. Andere voorbeelden zijn bijvoorbeeld de inspreekbeurt van de heer Koster namens de Zinzia zorggroep of mevrouw Lieber namens de raad van bestuur van Oranje Nassau's Oord. Een bijeenkomst van burgers, zoals bijvoorbeeld het geval was in het geval van het Europaplein in Renkum, heeft nooit plaatsgevonden. De belangrijkste waarde van deze 'betrokken' burgers was daarom 'eigenbelang', omdat zij uitkwamen voor een zaak die hen aan het hart ging, om welke reden dan ook.

6. DISCOURSEN

Na bovenstaande analyse, het behandelen van de interviews, methodes, methodologie, het theoretisch kader en de introductie is het tijd om de gestelde hoofdvragen te beantwoorden. In dit gedeelte worden de hoofdvragen één voor één behandeld en komt aan het licht welke discourses er spelen in het landgoederengebied, welke waardes daarbij horen en hoe die tot stand zijn gekomen.

De antwoorden op de hoofdvragen zijn tot stand gekomen aan de hand van de discours theorie van Foucault. Ik heb gesprekken, gebaren, documenten, boeken en krantenartikelen geanalyseerd om te komen tot de antwoorden op de volgende vragen:

- *Welke discourses spelen er met betrekking tot de toekomst van het landgoederengebied in de gemeente Renkum?*
- *Welke waardes worden er in de verschillende discourses aan het landgoederengebied in de gemeente Renkum toegekend?*
- *Hoe worden die waardes geconstrueerd in de verschillende discourses en hoe verhouden deze zich tot de belangen van de betrokken actoren?*

6.1 De discourses met betrekking tot de toekomst van het landgoederengebied en de daarbij horende waardes

De eerste vraag die ik heb gesteld is de vraag welke discourses er spelen in de gemeente Renkum, of preciezer:

- *Welke discourses spelen er met betrekking tot de toekomst van het landgoederengebied in de gemeente Renkum?*

Dit hoofdstuk behandelt daarnaast ook direct de tweede vraag, te weten de volgende:

- *Welke waardes worden er in de verschillende discourses aan het landgoederengebied in de gemeente Renkum toegekend?*

Voordat ik begon had ik geen enkel idee wat er speelde in de gemeente Renkum met betrekking tot de toekomst van het landgoederengebied. Het lezen van verschillende (beleids-) documenten maakte mij enigszins wijzer, maar pas na het voeren van alle gesprekken werd het mogelijk om conclusies te kunnen trekken.

In die gesprekken kwamen vaak zaken naar voren die niet van het papier af te lezen waren. Een zin die op het papier staat kan over worden nagedacht, kan worden genuanceerd en kan 'politiek correct' worden neergezet. In de gesprekken merkte ik dat men vaak andere dingen zei dan dat er op dat

moment werd bedoeld: door aarzeling in de stem, gebaren of lichaamstaal kon dit worden waargenomen, wat niet mogelijk zou zijn geweest wanneer diezelfde woorden op papier hadden gestaan. Heel soms zeiden mensen op een directe manier waar ze voor stonden, wat ook fijn was, maar wel een stuk zeldzamer. Tijdens het analyseren van eerder genoemde bronnen ben ik tot zes discourses gekomen, te weten:

- *Het 'natuur-discourse'*
- *Het 'continuïteits-discourse'*
- *Het 'verpauperings-discourse'*
- *Het 'uitgestippelde-route-discourse'*
- *Het 'gelijke-kansen-discourse'*
- *Het 'ontwikkelings-discourse'*

In de onderstaande deelhoofdstukken bespreek ik de gevonden discourses en hun verschillen of eventuele overlappingen. Ook worden hier de waardes die aan het landgoederengebied toegekend worden behandeld, vanuit de verschillende discourses gezien welteverstaan. Daarna ga ik in op een ander belangrijk item, namelijk de burgerparticipatie in de gemeente Renkum. Dit lijkt naast de verscheidenheid aan discourses een overkoepelend probleem te zijn.

- **6.1.1 Het 'natuur-discourse'**

Het eerste discourse wat ik heb onderscheiden is het natuur-discourse. Dit discourse stelt dat natuur de belangrijkste 'kwaliteit' is van het landgoederengebied en aanhangers van dit discourse stellen de natuur van de landgoederenzone daarom op de eerste plaats. Dit radicale discourse – radicaal in de zin van uiterste – leeft voornamelijk binnen de 'groene lobby', welke in dit geval verpersoonlijkt werd door mevrouw de Roo van GroenLinks en waar verder enkele mensen bij te scharen vielen die ik tijdens mijn interviews in park Hartenstein heb gesproken.

Volgens mevrouw de Roo is GroenLinks de enige partij waar op het gebied van natuur naar wordt geluisterd. Volgens haar vertegenwoordigt de natuur in de landgoederenzone de belangrijkste waardes in dit gebied. Binnen dit discourse is er weinig ruimte voor ontwikkeling van eventuele bebouwing. Zij zegt: 'er moet per landgoed gekeken worden naar de mogelijkheden', maar 'er moeten geen zaken zoals natuur gesloopt worden om een oud landgoed letterlijk in ere te herstellen'. Wel zouden volgens haar bijvoorbeeld lijnen van oude bebouwing zichtbaar gemaakt kunnen worden in het natuurlijke landschap zodat op die manier het geschiedenisverhaal van het gebied verteld zou kunnen worden.

Dit discourse stelt vast dat de landgoederenzone op dit moment een waardevol gebied is en dat daarom moet worden gekeken naar hoe het verleden – het landgoederen en buitenplaatsen verhaal

– kan worden verbonden met het heden: het natuurgebied. Mensen moeten door middel van lokale initiatieven in dit gebied worden vastgehouden zodat ze het op die manier gaan waarderen.

In dit discourse neemt, zoals eerder beschreven, de natuur een prominente plek in. Veel waardes in dit discourse hebben daarom te maken met het ‘groene’ en het ‘natuurlijke’ van de landgoederenzone in de gemeente Renkum. Dit discourse stelt dat natuur dé reden is dat de landgoederenzone op de eerste plaats is ontstaan en dat dit terug moet worden gezien in het toekomstige beleid wat over dit gebied gaat worden opgesteld.

Concreet gezien leidt dit tot een aantal waardes. De belangrijkste wordt samengevat door de uitspraak van mevrouw de Roo: ‘in Renkum is groen het goud’. Een gezonde en kwalitatief rijke natuur duurt jaren om zich te ontwikkelen en de gemeente Renkum heeft het geluk dat dit in grote mate aanwezig is. ‘De biodiversiteit van het gebied is enorm’. Hier moet op ingespeeld worden, volgens dit discourse. Een andere waarde is creativiteit. Landgoedeigenaren moeten zelf hun onderhoud bekostigen en daarom moeten zij met creatieve ideeën komen. Groen trekt mensen aan en daarom zijn de ingrediënten voorhanden om een duurzaam project op te starten.

Toerisme en recreatie zijn belangrijke elementen in dit verhaal. Die sectoren moeten bijdragen aan het herstel van de natuurlijke waardes in het gebied. Het afmaken waar men mee begint is ook een belangrijke waarde. Te vaak worden projecten met goede bedoelingen opgezet maar sterven zij een voortijdige dood. Belangrijk is om de ingezette lijn door te trekken tot er daadwerkelijk resultaten zijn. Ook duurzaamheid is een waarde die hierbij komt kijken. Steeds meer overheden en bedrijven krijgen met regels te maken op het gebied van duurzaamheid en daarom is dit punt belangrijk om mee te nemen bij het opstellen van de visie.

- 6.1.2 Het ‘continuïteits-discourse’

Het tweede en volgende discourse wat ik heb onderscheiden is het continuïteits-discourse. Dit discourse stelt dat de continuïteit van de zuidelijke Veluwezoom, oftewel het behouden van de kwaliteiten van het gebied, de belangrijkste prioriteit is. Binnen dit discourse valt het samenspel van zowel cultuur als natuur op. Dit discourse wordt aangehangen door onder andere het Gelders Genootschap, mensen die ik gesproken heb op park Hartenstein en een aantal politici.

Binnen dit discourse geldt dat er op een creatieve manier gezocht moet worden naar oplossingen voor de problemen die er in het gebied van de zuidelijke Veluwezoom spelen. Een belangrijke slagzin bij dit discourse – maar ook bij een aantal andere discoursen – is de zin ‘nee is niet meer van deze tijd’, welke impliceert dat (rode) ontwikkelingen niet tegen zijn te houden, maar dat die moeten worden ingepast op de best mogelijke manier. Landschappelijke inpassing van die rode waardes is daarbij erg belangrijk. Door het geld wat gegenereerd wordt met deze rode initiatieven komt er ruimte in ‘het budget’ om de groene waardes te onderhouden.

Creativiteit is dus een belangrijke waarde, evenals realiteit. Landgoed- en buitenplaats eigenaren zullen op een creatieve manier hun landgoed dan wel buitenplaats op de kaart moeten zetten om op die manier geld te genereren zodat het onderhoud bekostigd kan worden. Om het voortbestaan van de landgoederenzone te garanderen zullen rode en groene ontwikkelingen hand in hand moeten gaan, waarbij het groene aspect wel erg belangrijk blijft: rood moet zeker niet de overhand krijgen.

Belangrijk is daarbij om de realiteit niet uit het oog te verliezen. Een gedegen economische basis voor eventuele plannen is daarbij noodzakelijk, omdat vanwege bezuinigingen steeds minder overheidsgeld beschikbaar zal zijn om groen ‘onderhoud’ te plegen. Een andere belangrijke waarde is daarom samenwerking. Met verschillende actoren zal rond de tafel gezeten moeten worden om de mogelijkheden te bekijken. Om de continuïteit van de landgoederenzone te garanderen zullen verschillende partijen gezamenlijk hun steentje bij moeten dragen.

- 6.1.3 Het ‘verpauperings-discourse’

Het derde discourse wat ik heb onderscheiden is het verpauperings-discourse. Dit discourse stelt dat het landgoederengebied van de gemeente Renkum niet meer is wat het ooit is geweest. De oorzaak hiervan leggen de aanhangers van dit discourse bij het incompetente bestuur van de gemeente Renkum. Aanhangers van dit discourse zijn de heer Aben en de heer van der Kuil, alsmede een aantal mensen die ik sprak tijdens de interviews op park Hartenstein.

Binnen dit discourse geldt dat het landgoederengebied binnen de gemeente Renkum er weer bovenop moet komen. Veel verschillende kennis zou hier volgens aanhangers van dit discourse aan bijdragen. De huidige gang van zaken – het baseren van de Renkumse landgoederenvisie op slechts de atlas van het Gelders Genootschap – wordt in dit discourse daarom betreurd. Er wordt gestreden om het belang, de diversiteit en de complexiteit van het gebied op de kaart te zetten en daarom wordt gesteld dat diepgaander onderzoek – in de vorm van een waardestellend onderzoek – nodig is.

Belangrijke waardes die bij dit discourse horen zijn onderzoek en kennis, verpaupering en het niet uitsluiten van mogelijke oplossingen. Dit discourse is tegen de verpaupering van het landgoederengebied in de gemeente Renkum en zet daarom in op een breed onderzoek waarbij veel verschillende kennisbronnen geraadpleegd worden. Op die manier, wordt er gesteld, zal er zo min mogelijk over het hoofd worden gezien waardoor de kans op slechte beslissingen af neemt. Volgens de aanhangers van dit discourse komt dit de toekomst van de landgoederenzone ten goede.

De reden dat aanhangers van dit discourse vinden dat de landgoederenzone verpauperd, en dat dit tegen moet worden gegaan, is omdat zij allen in of dichtbij dit gebied woonzaam zijn. Het tegengaan van verpaupering gaat aanhangers van dit discourse daarom nauw aan het hart en zij sluiten geen enkele samenwerking of oplossing uit om de verpaupering tegen te gaan. Dit discourse staat voor realisme en aanhangers er van weten dat er concessies moeten worden gedaan, maar zij vinden dat dit dan wel op de best mogelijke manier moet gebeuren, zodat het landschap waar zij zich voor inzetten er zo min mogelijk onder lijdt.

- 6.1.4 Het ‘uitgestippelde-route-discourse’

Het vierde discourse wat ik heb onderscheiden is het ‘uitgestippelde-route-discourse’. Binnen dit discourse heerst de opvatting dat de weg die in is geslagen de juiste is, en dat daar niet meer vanaf geweken dient te worden. Aanhangers van dit discourse zijn wethouder Heinrich en de heer Lassche. De wethouder is van mening geweest dat de atlas als leidraad genomen dient te worden bij het opstellen van de visie en (de meerderheid van) de gemeenteraad was het daar destijds mee eens. De heer Lassche, de verantwoordelijke ambtenaar voor de op te stellen visie, stelde eerder dat hij het

niet altijd eens is met wat er in de atlas staat, maar dat hij nu hij eenmaal bezig is wel consequent moet blijven: hij volgt de ingeslagen weg.

Dit discourse stelt dat het landgoederengebied in de gemeente Renkum deel uitmaakt van een groter geheel, te weten de landgoederenzone van de zuidelijke Veluwezoom. Dit is in lijn met wat het Gelders Genootschap stelde in haar atlas. Dit discourse staat tegenover andere discourses in de zin dat zij relatief machtige posities bekleden bij het opstellen van de visie voor de landgoederen. Beiden zijn immers eindverantwoordelijk voor de visie.

Belangrijke waardes die bij dit discourse horen zijn tijd, consequentie en hiërarchie. Er is afgesproken dat de visie op de landgoederen eind december 2012 op tafel zou liggen en daar dienen alle betrokkenen zich aan te houden. Deze tijdsafspraken is volgens de aanhangers van dit discourse ook deels de reden dat er geen aanvullend onderzoek wordt gepleegd: het ambtenarenapparaat werkt immers nu al onder tijdsdruk en daarom kan er geen extra onderzoek uitgevoerd worden. Omdat men graag consequent werkt bij de gemeente Renkum zal de atlas, opgesteld door het Gelders Genootschap, worden aangehouden bij het opstellen van de visie. Hiërarchie is eveneens een belangrijke waarde, vanwege de manier waarop overheden werken. Inspraak over de manier waarop beslissingen tot stand zijn gekomen zijn daarom achteraf niet meer nuttig, aangezien de kans erg klein is dat genomen beslissingen worden herzien.

- 6.1.5 Het 'gelijke-kansen-discourse'

Het vijfde discourse wat ik heb onderscheiden is het gelijke-kansen-discourse. Dit discourse wordt aangehangen door een aantal mensen die ik heb gesproken op park Hartenstein en de meeste politici die ik heb geïnterviewd. Dit discourse staat voor de gelijke kansen die iedereen binnen de gemeente moet krijgen om mee te beslissen over de toekomst van de landgoederenzone in de gemeente Renkum. Zij vinden dat er op dit moment een gebrek is aan samenwerking tussen de gemeente en haar burgers en vinden dat daar wat aan moet worden gedaan. In dat opzicht heeft dit discourse veel gemeen met het 'extra' discourse waar in hoofdstuk 6.1.7 over wordt gesproken.

Dit discourse ziet de landgoederenzone als een gebied wat van iedereen is. De gemeente werkt in dienst van haar burgers en daarom zou iedereen over de toekomst van dit gebied mee moeten kunnen beslissen. Op dit moment gebeurt dit niet en daar leggen aanhangers van dit discourse zich bij neer.

Belangrijke waardes bij dit discourse zijn de burger, transparantie en samenwerking. Gemeentelijke beslissingstrajecten zouden transparanter moeten zijn volgens aanhangers van dit discourse. Dit verkleint het gat wat er op dit moment zou heersen tussen de gemeente Renkum en haar burgers, door sommigen ook wel 'kloof' genoemd. Wanneer inwoners betrokken raken bij trajecten om tot beslissingen te komen zal het uiteindelijke besluit breder worden gedragen, is de gedachte.

De burger is daarom een belangrijke waarde binnen dit discourse. De gemeente werkt in dienst van haar burgers en daarom dienen burgers betrokken te worden bij besluitvormingsprocessen. Op dit moment wordt dit niet gedaan, volgens aanhangers van dit discourse.

- 6.1.6 Het 'ontwikkelingsdiscourse'

Het laatste discourse wat ik heb onderscheiden is het 'ontwikkelings-discourse'. Evenals het 'natuur-discourse' is dit een radicaal discourse, maar dan in tegenovergestelde richting. Dit discourse wordt slechts door weinigen aangehangen. Er wordt voornamelijk naar 'rode waardes' gekeken en minder naar de in overvloed aanwezige 'groene waardes'.

Een van de mensen die dit discourse aanhangen is de heer Koster. Hij spreekt namens de Zinzia zorggroep, die verschillende 'landgoederen' in het beheer hebben. Omdat hij vertegenwoordiger is van een onderneming – een organisatie die geld moet verdienen – is het voor hem erg belangrijk dat er ruimte is voor de ontwikkeling van nieuwe bebouwing. Volgens hem was er sprake van een 'conserverend beleid': er is te veel ruimte voor het behoud en de herontwikkeling van groen. Volgens hem ligt de essentie van de gemeente bij recreatie en toerisme en niet bij 'rode ontwikkelingen'.

Dit discourse ziet de landgoederenzone niet als een gebied met zowel rode als groene waarden, maar als een gebied waar potentieel geld verdiend kan worden. Dit wordt bereikt door te bouwen, waarna de Zinzia zorggroep meer cliënten kan dienen om op die manier extra inkomsten te genereren. In dit discourse is het economische aspect het belangrijkste en misschien zelfs wel het enige.

Binnen dit discourse staan rode waardes, en de ontwikkelingen daarvan, centraal. De belangrijkste gedachte hierachter is het verdienen van geld. Geld is dus de belangrijkste waarde. Met dat geld zou eventueel delen van het 'groen' beheerd kunnen worden, maar dit zou dan worden gedaan uit noodzaak – als ongewenste bijkomstigheid – en niet uit passie of waardering voor het groen.

Een andere waarde die in dit discourse naar voren komt is de noodzaak voor een 'hart' op de landgoederen en buitenplaatsen. Dit hart is een rode waarde, dus een gebouw, waaromheen activiteit plaats vindt. Dit zou de landgoederen levendig maken en trekt daardoor zowel investeerders als bezoekers aan, wat zorgt voor extra opbrengsten.

- 6.1.7 Een extra 'discourse'?

Naast deze zes onderscheiden discourses, is er nog een 'discourse' waarvan gesproken kan worden. Dit discourse heeft weinig te maken met de directe toekomst van het landgoederengebied, maar des te meer met de cultuur die heerst bij de gemeente Renkum.

Uit de gesprekken die ik heb gevoerd tijdens het uitvoeren van dit onderzoek is meerdere malen naar voren gekomen dat burgerparticipatie wél op de agenda staat, maar dat daar in de praktijk zeer weinig mee wordt gedaan door de gemeente. Een voorbeeld hiervan is het eerder genoemde Europaplein, waar een burgerinitiatief vrijwel compleet genegeerd werd bij de besluitvorming. Ook in het geval van de landgoederen komt dit naar voren; de klankbordgroep wordt meerdere malen 'de schaamlap van de gemeente' genoemd en volgens sommigen is het een groep 'voor de bühne'.

Hoewel *alle* politici die ik heb gesproken zeggen dat burgerparticipatie een belangrijkere positie in moet nemen dan dat het nu doet, gebeurt dit tot op heden nog niet. Verschillende redenen zijn daarvoor gegeven, maar het staat vast dat er tot nu toe niemand op is gestaan om deze kar te trekken.

Het in stand houden van deze bel – dit ‘discourse’ – zorgt ervoor dat alle macht bij de gemeente Renkum blijft liggen. De ‘zachte’ afspraken die worden gemaakt dragen daaraan bij: er worden zelden toezeggingen gedaan waar rechten aan verbonden worden. De reden dat er een vraagteken bij dit vierde ‘discourse’ staat is omdat men formeel niet van een discourse kan spreken. Volgens Bijl (2011) zijn discourses aan verandering onderhevig, wat hier niet het geval is. Bovendien gaat de discourse theorie er van uit dat er meer dan een werkelijkheid is. In dit geval is er echter wel maar een werkelijkheid, namelijk die van de gemeente Renkum.

6.2 De constructie van die waardes en de verhouding daarvan tot de betrokken actoren

De derde en laatste vraag die ik heb gesteld is de volgende:

- *Hoe worden die waardes geconstrueerd in de verschillende discourses en hoe verhouden deze zich tot de belangen van de betrokken actoren?*

Die waardes die bij de discourses horen komen ergens vandaan. Of, zoals Schwandt (1998:236) het zegt: ‘knowledge and truth are created, not discovered by mind’. De constructie van die waardes hangt erg vaak, zo niet altijd, samen met de groep waartoe men behoort. Immers: ‘een discours bestaat uit een samenhangend complex van ideeën, concepten, categorieën en onderscheidingen’ (During, 2010). Van Assche (2004) bevestigt dat die discourses gekoppeld zijn aan groepen, groepen die gezamenlijke ideeën hebben over wat goed is en wat fout is, over wat juist is en wat niet en die samen ergens voor staan.

- 6.3.1 Constructie van waardes in het ‘natuur-discourse’

‘Groen is het goud’, in dit discourse. Groen wordt gezien als allerbelangrijkste element in de landgoederenzone en juist de natuur is de reden dat het gebied populair is bij recreanten. De waardes die bij dit discourse horen worden in het geval van dit onderzoek – naar de toekomst van de landgoederenzone – voornamelijk geconstrueerd door de ‘groene lobby’. Deze groene lobby wordt in dit onderzoek verpersoonlijkt door de politieke partij GroenLinks.

Vanuit de landelijke politiek heeft GroenLinks een bepaalde kijk op de natuur en het natuurlijke en de bijbehorende set aan waardes. Een uitgangspunt van GroenLinks is: ‘niets is economisch verstandig, als het ecologisch niet verstandig is’ (GroenLinks, 2012). GroenLinks staat voor een ‘vergroening’ van de samenleving en alle lokale fracties dragen dit dus uit. Binnen de gemeente Renkum en specifiek, binnen de commissie leefomgeving, wordt dit vooral gedaan door mevrouw de Roo.

Mevrouw de Roo dringt vaak aan om ook het duurzaamheidsaspect van gemeentelijke keuzes zichtbaar te maken. Dit wordt niet altijd gewaardeerd door haar collega’s, getuige enkele eerder beschreven uitspraken. Die overtuiging komt overigens van binnenuit en wordt niet slechts uitgedragen omdat de landelijke partij dat wilt. Aanhangers van dit discourse hebben en *leven* het gevoel dat de samenleving beter wordt van een groene kijk en aanpak op en van problemen. In het geval van de landgoederenzone moet groen daarom de belangrijkste rol spelen: de waardering voor

de natuur is enorm en met die enorme waardering moet de toekomst van het gebied gewaarborgd worden en blijven. Rode waardes doen afbreuk daaraan en moeten voorkomen worden.

De belangen in dit discourse zijn groot, volgens aanhangers van dit discourse. Natuur is een element wat niet in een paar dagen, weken, maanden of jaren tot volle wasdom komt. Het duurt vaak decennia voordat natuur zich kan ontwikkelen en daarom moeten wij als samenleving daar erg zorgvuldig mee omgaan. Te vaak gebeurt het dat geld of persoonlijk gewin het winnen van de natuur. Wanneer dit gebeurt is dit onomkeerbaar en is de schade niet meer te herstellen. Bovendien blijkt uit steeds meer studies dat de mensheid op de manier zoals wij nu leven de aarde uitputten, en dat proces moet volgens aanhangers van dit discourse gestopt worden.

Het is politiek gezien lastig om dit discourse onder de aandacht te brengen en wel om verschillende redenen. Ten eerste zit de groene lobby niet in de coalitie in de gemeente Renkum wat het lastig maakt voor hun belangrijke zaken op de agenda te krijgen. Daarnaast komt er op bestuurlijk vlak steeds minder geld beschikbaar voor groene initiatieven, een trend die vanwege overheidsbezuinigingen voorlopig niet lijkt te gaan veranderen.

- 6.3.2 Het 'continuïteits-discourse'

Binnen dit discourse is de continuïteit – of het voortbestaan – van de landgoederenzone van de zuidelijke Veluwezoom het belangrijkste. Dit moet gebeuren door een combinatie van kleine, landschappelijk ingepaste rode initiatieven die geld zullen opbrengen om het groene gedeelte van deze zone te onderhouden.

Veel van de waardes binnen dit discourse zijn geconstrueerd aan de hand van de atlas en het kansenboek die opgesteld zijn door het Gelders Genootschap. De atlas van het Gelders Genootschap is opgesteld met behulp van verschillende mensen die door het Gelders Genootschap als 'expert', 'kenner' of 'professional' worden aangeduid en gaat over het geheel van alle aanwezige landgoederen en buitenplaatsen: 'het geheel is meer dan de som der delen', aldus de heer Van Den Bergh van het Gelders Genootschap.

Het Gelders Genootschap treedt op de voorgrond wat betreft de constructie van waardes in vergelijking met actoren die er andere gedachten op nahouden en die andere discourses aanhangen. Dit komt omdat zij de atlas geschreven hebben. Met het schrijven van die atlas hebben zij een groot aandeel in het tot stand komen van de visie op de Renkumse landgoederen, omdat er in de gemeenteraad is besloten de atlas als leidraad bij de totstandkoming van die visie te gebruiken.

Naast het schrijven van de atlas, waarmee dit discourse een prominente plek in de discussie rondom de landgoederenzone opeist, wordt dit discourse ook door het Gelders Genootschap uitgedragen tijdens verschillende georganiseerde workshops. Door iedere geïnteresseerde persoon uit te nodigen bij zulke aangelegenheden wordt dit discourse op een slimme manier uitgedragen en worden mensen geënthousiasmeerd om op diezelfde manier naar het landschap van de zuidelijke Veluwezoom te kijken. Het schrijven van de atlas, het organiseren van workshops en het daarbij uitdragen van hun ideeën laat zien dat aanhangers van dit discourse het politieke spel erg slim gespeeld hebben. Immers, hun standpunt komt niet alleen op de agenda te staan, maar hun set aan

waardes wordt gebruikt als leidraad bij het opstellen van de visie voor de landgoederen van de gemeente Renkum.

Continuïteit is ook voor een andere groep belangrijk en dat zijn de politieke partijen van de gemeente Renkum. Het is voor hen belangrijk om kiezers aan zich te binden zodat hun toekomst in de gemeenteraad gegarandeerd wordt. Zij zullen dus hardop zeggen wat kiezers willen horen, ook al willen of bedoelen ze soms wat anders. Dit moet in gedachten worden gehouden wanneer de lezer hoofdstuk 6.2.5 leest.

- 6.2.3 Het 'verpauperings-discourse'

Binnen dit discourse staat de 'verpaupering' van de landgoederenzone centraal. Aanhangers van dit discourse zetten zich in om deze verpaupering tegen te gaan, waarbij het dan vooral gaat om de landgoederen en buitenplaatsen binnen de gemeente Renkum, het woongebied van de aanhangers van dit discourse.

De waardes binnen dit discourse worden door de aanhangers ervan geconstrueerd aan de hand van de liefde voor hun woongebied. Eigen meningen en vooral gevoelens spelen dus een grote rol bij de geconstrueerde waardes binnen dit discourse. Aanhangers van dit discourse zijn het er niet mee eens dat de visie voor de Renkumse landgoederen wordt gebaseerd op de atlas die door het Gelders Genootschap is geschreven. Zij vinden het getuigen van slecht bestuur dat een bestuurlijk document wordt geïnspireerd door slechts één bron, welke volgens hun ook nog een bron is van twijfelachtige kwaliteit, al zullen de meningen hierover verschillen wanneer dit discourse met andere discourses wordt vergeleken.

Het politieke spel is door de aanhangers van dit discourse met wisselend succes gespeeld. Binnen de gemeenteraad hebben zij keer op keer aangedrongen op het (laten) uitvoeren van een waardestellend onderzoek, om zo de informatie uit de atlas aan te vullen, maar die is er niet gekomen. Daarnaast hebben zij de Wageningen Universiteit benaderd met de vraag 'waarom is het ensemble van landgoederen en buitenplaatsen in de gemeente Renkum zo bijzonder?', waar een aantal groepen studenten mee aan de slag is gegaan. Of dit de aanhangers van dit discourse iets op heeft geleverd is op dit moment nog niet bekend.

- 6.2.4 Het 'uitgestippelde-route-discourse'

Dit discourse staat voor het volgen van de ingeslagen weg. Macht is een belangrijke waarde binnen dit discourse en die macht is terug te vinden bij de gemeente Renkum en de gemeenteraad van die gemeente. Wethouder Heinrich wilde de atlas van het Gelders Genootschap gebruiken als leidraad voor de op te stellen visie voor de landgoederen en dit heeft hij uiteindelijk goed laten keuren door de (meerderheid van) de gemeenteraad, waarna meneer Lassche er mee aan de slag is gegaan.

Dat het politieke spel goed gespeeld is door aanhangers van dit discourse mag geen wonder heten, aangezien zowel de heer Lassche, maar vooral wethouder Heinrich bekend zijn in de politieke wereld. Het waardestellend onderzoek waar voornamelijk de initiatiefgroep sterk op aan heeft gedrongen is uiteindelijk tóch niet uitgevoerd, waarna het oorspronkelijke plan van de atlas als leidraad werd aangehouden. Ondanks dat de heer Van Den Bergh van het Gelders Genootschap bij de gemeente

aan de bel heeft getrokken over de beperkingen van de atlas en het kansenboek heeft de wethouder het besluit toch doorgezet. Het doorzetten van beslissingen blijkt een belangrijke geconstrueerde waarde te zijn.

Dit zou samen kunnen hangen met de tijdsdruk waar de gemeente mee werkt, een andere waarde. Elke gemeente heeft slechts budget voor een 'x' aantal projecten per jaar en wanneer er wordt besloten dat project 'a' en project 'b' dit jaar aan de beurt zijn, moeten die projecten ook binnen de gestelde datum afgerond worden. Daarom zou gesteld kunnen worden dat budget ook een belangrijke waarde is. Gesteld zou kunnen worden dat dit discourse, ondanks de beperkingen 'tijd' en 'geld' succesvol is verdedigd door de aanhangers daarvan, met behulp van de machtspositie waarin zij zich begaven.

- 6.2.5 Het 'gelijke-kansen-discourse'

Binnen dit discourse geldt de gedachte dat iedereen binnen de gemeente Renkum de kans zou moeten krijgen om mee te beslissen over de toekomst van in dit geval de landgoederen en buitenplaatsen. De waardes in dit discourse worden daarop gebaseerd en dus daardoor geconstrueerd.

Een belangrijke waarde is participatie van 'de burger' in de gemeente Renkum. Volgens aanhangers van dit discourse worden beslissingen te vaak genomen zonder de inwoners van de gemeente daar voldoende bij te betrekken en dit wordt binnen dit discourse niet gewaardeerd. Dit wordt versterkt door het voorbeeld van het Europaplein in Renkum, waarbij er wél burgers waren die betrokken waren, maar waar er tot op heden nog niets met de uitkomst is gedaan.

Samenwerking is een andere waarde die belangrijk is binnen dit discourse, maar waar het nu nog vaak aan ontbreekt. De gemeente opereert volgens aanhangers van dit discourse onafhankelijk van haar burgers. De daadkracht zal hierdoor toenemen maar de kloof tussen de gemeente en haar burgers wordt hierdoor groter, aldus sommige betrokkenen. Dit komt de onderlinge relatie tussen de gemeente en haar burgers niet ten goede. Meer samenwerking leidt tot meer begrip, is de gedachte, en zo zullen beslissingen breder gedragen worden onder de bevolking.

- 6.2.6 Constructie van waardes in het 'ontwikkelings-discourse'

Dit discourse wordt slechts door enkelen aangehangen. 'Rode waardes' en het daarbij te verdienen geld staan hierin centraal. Het verdienmodel is het uitgangspunt van waaruit de waardes binnen dit discourse worden geconstrueerd. Dit wordt verpersoonlijkt in het voorbeeld wat ik eerder heb gegeven, bijvoorbeeld door meneer Koster die vindt dat er 'te weinig' ruimte is voor de ontwikkeling van rode waardes en vindt dat er meer gebouwd zou moeten mogen worden.

De actoren die dit discourse aanhangen hebben over het algemeen banden met het bedrijfsleven en hebben daarom te maken met de belangen die daarbij horen. Belangen die bij het bedrijfsleven horen zijn onder andere voortzetting van het bedrijf, het genereren van inkomsten, investeren en uiteindelijk het maken van winst. De waardes die zij construeren en hanteren moeten deze belangen dienen. Eventuele 'derden' die dit discourse aanhangen construeren hun waardes aan de hand van hun belangrijkste belang, welke in dit discourse persoonlijk gewin zou zijn.

6.3 Burgerparticipatie in de gemeente Renkum

Naast de verschillende discoursen die er spelen bij de totstandkoming van een visie voor de Renkumse landgoederen speelt er naar mijn mening een veel groter probleem in de gemeente Renkum. Dit is naar voren gekomen in vrijwel alle gesprekken die ik heb gehouden. Ik heb het over de burgerparticipatie in de gemeente Renkum, of: het gebrek daaraan.

Al vanaf het eerste geplande interview is het punt burgerparticipatie naar voren gekomen en elke daaropvolgende keer dat ik er naar vroeg gingen de 'spraakwatervallen' open. Elke politicus uit de gemeenteraad antwoorde met een volmondig 'nee' op mijn vraag of er sprake was van burgerparticipatie in de gemeente Renkum. Ook de verschillende inwoners van het gebied die ik voorafgaand aan de geplande interviews had gesproken beaamden dit: 'ik vraag me af of de gemeente wel transparant werkt..', 'ik denk niet dat zij [de gemeente] het open karakter van dit gebied willen behouden' of 'als je ze [de gemeente] tegen kunt houden, doe dat dan alsjeblieft!'.

Dit gaf aan dat 'de burger' van de gemeente Renkum erg weinig vertrouwen heeft in de lokale overheid. Mevrouw de Roo gaat nog een stap verder en denkt dat 'een gebrek aan burgerparticipatie een gemeenschap stuk maakt, omdat de kloof tussen de gemeente en haar burgers dan groter en groter wordt'.

Dit beeld werd bevestigd door wethouder Heinrich en meneer Lassche en hoe zij tegen burgerparticipatie aankijken. Wethouder Heinrich doet bijvoorbeeld de volgende uitspraken: 'natuurlijk zijn er mensen of partijen die op zijn tijd wat anders roepen..', '..het met klem geen formele inspraakavond is omdat daar rechten aan zouden kunnen worden ontleend' of 'harde afspraken kunnen worden afgedwongen en daar houden gemeentes niet van, geen enkele overheid trouwens'. Deze blik op burgerparticipatie en/of transparantie bevestigd de kijk van de bezorgde burgers die ik heb gesproken, ook al gingen deze niet specifiek over de burgerparticipatie in de gemeente Renkum maar eerder over de samenwerkingsverbanden tussen de vijf samenwerkende gemeentes. Echter kan dit wel een kleine hint betekenen over waarom 'goedbedoelde initiatieven' bij het opstellen van de visie voor de landgoederen – zoals bijvoorbeeld het laten uitvoeren van een waardestellend onderzoek – niet van de grond zijn gekomen.

De uitspraken van meneer Lassche sluiten hierbij aan. Hij vertelt dat het bij het opstellen van de visie 'wel voornamelijk om zijn persoon draait'. Bovendien vindt hij dat de gemeente 'sneller, goedkoper' werkt en dat ze 'al heel veel weten'. Is sneller en goedkoper dan de norm die ze bij de gemeente Renkum hanteren?

De ambtenaren die de visie opstellen hebben op een beperkte manier gebruik gemaakt van de hoeveelheid informatie die zij potentieel tot hun beschikking hadden kunnen hebben. Ook liet meneer Lassche zich 'laatdunkend' uit over de manier waarop de Utrechtse visie voor de landgoederen een jaar geleden is opgesteld, daar wordt volgens hem 'slechts het onderscheid tussen park en huis gemaakt'. Maar is dit anders bij de visie die de gemeente Renkum opstelt, nu zij de door vele actoren bestempelde 'oppervlakkige atlas' van het Gelders Genootschap als leidraad gebruikt? Dat blijft de vraag.

Van mijn gesprekken met leden van de klankbordgroep, die beiden ook verbonden zijn aan de initiatiefgroep, begreep ik dat zij werden gezien als 'de schaamlap van de gemeente'. Zij hadden op te draven wanneer het de gemeente uitkomt, maar hadden weinig te zeggen. Dit zal mogelijkerwijs

nog veranderen wanneer de conceptversie van de visie verschijnt. Dan zullen zij waarschijnlijk hun kans krijgen om daar commentaar op te geven. Meneer van der Kuil is een aantal keer benaderd door de heer Lassche met vragen over de status van verschillende landgoederen en buitenplaatsen. Ik vraag mij sterk af of de atlas – die als leidraad is genomen – overeenkomt met wat meneer van der Kuil tegen meneer Lassche heeft gezegd, en hoe dit zich vertaalt naar de visie. De *'eigenaren, belangengroepen, deskundigen (met name de Monumentencommissie) en derden'* worden van belang geacht voor *'advies en draagvlak'*, is een uitspraak te vinden in het projectplan startnotitie visie landgoederen. Van alle potentiële informatie in dat rijtje is vooral de Monumentencommissie in de persoon van meneer Lassche aan het woord geweest, wat zou kunnen zorgen voor een eenzijdig beeld in de te verschijnen visie.

7. CONCLUSIE

In dit gedeelte worden de hierboven getrokken conclusies kort samengevat. Allereerst staat vast dat de waarheid geen voldongen feit is, maar dat deze wordt gecreëerd. De enige realiteit die de mens kent is die realiteit die wordt weergegeven door het menselijk denken: alles wat men kent is geconstrueerd aan de hand van interactie tussen mensen, 'knowledge and truth are created, not discovered by mind' (Schwandt, 1998). De overheid, in dit geval de gemeente Renkum, neemt daarin een machtspositie in, omdat het uiteindelijke besluit van hoe de landgoederen er in de toekomst uit gaan zien bij hun ligt. Macht domineert, beïnvloedt en sluit uit. Veel macht in dit proces van visievorming ligt bij wethouder Heinrich, die eindverantwoordelijk is voor de visie op de landgoederen. Met de uitspraak dat 'landgoederen *natuurlijk* bij uitstek cultuurelementen zijn' sluit hij groene waardes grotendeels uit. Ook de aanwezige expertise bij inwoners van de gemeente wordt niet of nauwelijks gebruikt bij het opstellen van de visie, ondanks dat dit wel toe is gezegd.

Dit heeft – hoe gek het ook mag klinken – voor een groot deel te maken met het gebrek aan burgerparticipatie. Er heerst een bepaalde machtscultuur bij de gemeente Renkum. Om die cultuur in stand te houden lijkt het belangrijk te zijn dat beslissingen zonder al te veel inmenging van buitenaf tot stand komt. Wanneer inmenging dreigt wordt dit omzeild, denk aan het voorbeeld van het Europaplein of de vraag tot een waardestellend onderzoek. Het gebrek aan burgerparticipatie is een gevolg van de cultuur die heerst bij de gemeente Renkum.

Hier zijn uiteenlopende redenen voor: zo zou burgerparticipatie het proces vertragen en men – de gemeente – zou bang zijn om 'de touwtjes uit handen te geven'. Dit laatste lijkt tegenstrijdig, omdat de beslissingen en het daaruit volgende beleid *altijd* bij de gemeente zullen blijven liggen. Dit valt ook de raadsleden aan te rekenen. In de gevoerde gesprekken hameren zij *allemaal* op het betrekken van de burger in het – in dit geval – visievormingsproces, maar wanneer dit niet gebeurt kraait er verder niemand meer naar. Het opstellen van de visie is volgens sommigen een onderwerp van 'gering politiek belang', maar als zelfs hier de burgers al buitenspel worden gezet, neem ik niet aan dat zij worden betrokken bij projecten van 'groot politiek belang', waar posities van politici of ambtenaren op het spel staan.

Naast het gebrek aan burgerparticipatie was er nog een kwestie die opviel bij dit onderzoek. Ondanks dat er zowel geld als tijd beschikbaar was – officieel moet de visie er voor het einde van de raadsperiode liggen, in 2014 dus – is er geen gebruik gemaakt van de optie van het waardestellend onderzoek en is de einddatum voor de visie op december 2012 gezet. Een (onafhankelijk) onderzoek had *minimaal* de informatie uit de atlas kunnen versterken maar zeer waarschijnlijk ook aan kunnen vullen, wat zowel de visie als de geloofwaardigheid van de gemeente ten goede was gekomen. Nu komen uitspraken als 'bovendien weten wij al heel veel' en 'dit is sneller, goedkoper...' zeer dubieus uit de verf. Ongetwijfeld is het snel en goedkoop – er wordt immers geen aanvullend onderzoek uitgevoerd – en het staat buiten kijf dat er een hoop kennis bij de gemeente aanwezig is, maar waar is het verstand en de nederigheid om toe te geven dat niemand alles weet? In dit geval had één plus één meer dan twee geweest.

8. DISCUSSIE

In dit deel van het onderzoek worden de resultaten van het onderzoek besproken wanneer men de doelstellingen en het theoretische kader daarnaast legt. Ook zullen de onvolkomenheden van dit onderzoek worden besproken.

8.1 Het behalen van de doelstellingen?

In hoofdstuk één, om preciezer te zijn in hoofdstuk één punt drie, heb ik mijn onderzoeksdoel uiteengezet. Het doel van dit onderzoek was om de verschillende discoursen en machtsverhoudingen rondom de landgoederenkwestie in de gemeente Renkum bloot te leggen. Dit met behulp van Foucault zijn discourse- en machtstheorieën. Ook heb ik in dat hoofdstuk mijn drie onderzoeksvragen gepresenteerd, welke in hoofdstuk zes zijn behandeld en beantwoord.

Zijn mijn doelstellingen behaald? Dat blijft natuurlijk altijd de vraag, omdat alles wat er in dit onderzoek is behandeld slechts mijn weergave is van de geconstrueerde discourse is die spelen in het landgoederengebied in de gemeente Renkum. Dit is zogezegd *mijn versie van de werkelijkheid*, welke gebaseerd is op alle informatie die ik tijdens dit onderzoek heb verzameld. Ik heb geprobeerd om de discoursen en machtsverhoudingen bloot te leggen en ben op die manier tot mijn conclusie gekomen, waarmee gezegd kan worden dat mijn doelstellingen gehaald zijn. Mijn doelstellingen zullen echter niet 'de waarheid' bevatten, omdat er volgens Foucault's theorie altijd sprake is van meerdere werkelijkheden, waarvan dit onderzoeksverslag slechts de mijne is.

8.2 Het altijd spelende vraagstuk van objectiviteit

Zoals eerder vermeld in hoofdstuk drie zal 'de objectiviteit' altijd een punt van discussie blijven binnen het kwalitatieve onderzoek. De betrouwbaarheid (reliability) en geldigheid (validity), zo zegt men, kan niet gegarandeerd worden. De onderzoeker kan ervan beschuldigd worden zijn eigen 'kennis en waarheid' te creëren. Ik heb geprobeerd om op zo accuraat mogelijke wijze weer te geven hoe de realiteit rondom te toekomst van het Renkumse landgoederengebied wordt geconstrueerd door verschillende actoren. Ik heb geprobeerd onderscheid te maken tussen welke woorden er uit mensen hun mond of pen komen en wat er daadwerkelijk gezegd wordt.

Door gebruik te maken van de stukken geschreven met de lettergrootte 'calibri negen' heb ik laten zien hoe mijn gedachten tijdens dit onderzoek gevormd zijn. Ook heb ik zo veel mogelijk actoren benaderd om mij te woord te staan, om zo veel mogelijk 'brillen' op de kwestie landgoederen te mogen ervaren. Ik heb mijn waardeoordelen zo veel mogelijk buiten het dataverzamelingsproces gehouden. Daarnaast is het mijn *wetenschappelijke plicht* om zo dicht mogelijk de waarheid te benaderen. Verder valt aan te voeren dat ik mijn werk door de respondenten heb laten doorlezen op eventuele onwaarheden. Daar waar respondenten het niet eens waren met mijn bewoordingen heb ik zaken aangepast om op die manier zo dicht mogelijk bij de waarheid te blijven.

8.3 De interviews

Voor dit onderzoek heb ik achttien interviews uitgevoerd. Omdat 'interviewen geen kunstje is zoals bijvoorbeeld fietsen, maar .. een combinatie is van verschillende competenties die achtereenvolgens op de juiste manier uitgevoerd moeten worden om succes te verkrijgen' (Gordon, 1992), zouden volgens de theorie mijn eerste interviews stroever zijn verlopen dan de latere interviews. Dit klopt ook. Mijn eerste gesprekken – of: ongestructureerde interviews – waren kort van duur en het was vaak zoeken naar de juiste bewoordingen. De eerste drie semigestructureerde interviews gingen soepeler, maar ik was als interviewer nog geen goed geoliede machine. Hierna is het steeds soepeler gaan lopen, voelde ik mij meer ontspannen en was het makkelijker om stiltes te voorkomen door de juiste vragen te stellen.

Is de informatie die ik uit de eerste interviews heb gehaald dan onbruikbaar? Ik denk van niet en wel om de volgende reden. Naar mijn mening heb ik Gordon zijn 'kunstje' onder de knie gekregen door eerst *op toeval* – of *random* – met mensen in de omgeving van park Hartenstein te praten voordat ik aan mijn geplande interviews ben begonnen. Op die manier kreeg ik een gevoel wat er speelde in het gebied en welke vragen belangrijk konden zijn voor mijn onderzoek. In de 'weerbarstige werkelijkheid van de ruimtelijke ordening' (Dirkx, van den Bosch en Gerritsen, 2007) is te lezen dat gestopt kan worden met interviews wanneer er na nieuwe interviews geen nieuwe informatie meer beschikbaar komt. Dat punt heb ik volgens mij bereikt en daarom zijn alle interviews bruikbaar geweest, naar mijn mening.

- 8.3.1 Het interview met meneer Bisschops

Een kanttekening bij het interview met meneer Bisschops moet gemaakt worden. Ik heb hem alleen via e-mail contact (tweemaal) en via de telefoon gesproken (eenmaal) en heb hem dus nooit in levenden lijve mogen ontmoeten. Hierdoor kon ik slechts zijn gesproken woorden analyseren en heb ik niet op lichaamstaal kunnen letten. Voor zijn interview heb ik dus minder te observeren gehad. Bovendien was dit interview korter dan andere interviews: het bestond uit twee rondes mail contact en een telefoongesprek van ongeveer twintig minuten.

- 8.3.2 De interviews die niet plaats hebben gevonden

Er zijn zes partijen onder wie de zetels in de Renkumse gemeenteraad verdeeld zijn. Ik heb fractieleden van vier van die zes partijen gesproken. Dit betekent – verrassing – dat ik twee van de zes partijen niet heb gesproken. Zowel de VVD als het CDA heb ik gemaaild maar meerdere keren geen reacties gehad op mijn e-mails. De VVD en het CDA zitten beide in de coalitie en zullen – zeer waarschijnlijk – qua standpunten geen radicaal andere posities innemen dan de PvdA en GemeenteBelangen, de andere twee coalitiepartijen waarvan ik fractieleden gesproken heb.

Voor het onderzoek is het jammer dat ik niet alle partijen heb kunnen spreken, maar dit is naar mijn mening geen onoverkomelijk probleem, en wel om eerdergenoemde reden van Dirkx et al. (2007). Ik heb het gevoel dat de benodigde informatie om conclusies te kunnen trekken tot mij is gekomen gedurende het data-verzamelingsproces.

8.4 Niet behandelde documenten

Tijdens de periode waarin ik data heb verzameld heb ik vele documenten doorgenomen. Dit varieerde van literatuur tot krantenknipsels. Ook heb ik vele websites bezocht die te maken hadden met de actoren die ik voor dit onderzoek heb onderscheiden. Ik zal ongetwijfeld documenten vergeten zijn door te nemen, waarvoor excuses.

9. EPILOOG

Nadat ik vanaf begin april bezig ben geweest met dit onderzoek komt er nu, eind november, een einde daar en schrijf ik de laatste zinnen van deze scriptie op. Daar waar ik half oktober klaar dacht te zijn dachten mijn begeleiders daar anders over. Mijn hele werkstuk heb ik na hun aanmoedigen naar alle respondenten opgestuurd om (voor sommigen nogmaals) door te laten lezen. Dit is uiteindelijk de kwaliteit van deze scriptie – naar mijn mening – zeker ten goede gekomen. Hierop ontving ik van verschillende kanten commentaar en uiteindelijk leidde dit zelfs nog tot een gesprek met de heer van den Bergh, manager cultuurhistorie van het Gelders Genootschap. Dit hoofdstuk is slechts een informele afsluiting van dit onderzoek en bovendien is het persoonlijk: ik heb puur en alleen zaken opgeschreven waar ik iets van vind en waar ik iets over denk en dit heeft niets te maken met de wetenschappelijke analyse en de daaruit voortgekomen conclusies.

Veel commentaar wat ik ontving had betrekking op ongelukkige woordkeuzes van mijn kant, waardoor het volgens sommige respondenten leek alsof hun woorden uit het spreekwoordelijke verband werden gerukt. Die commentaren heb ik verwerkt in dit verslag en daarom heb ik bepaalde stukken aangepast zodat eventuele onduidelijkheden geëlimineerd zouden worden. Ook het woord ‘klankboordgroep’ kwam verschillende malen terug in mijn concept versie van dit verslag. Gelukkig heb ik met behulp van verschillende mensen geleerd dat het een ‘klankbordgroep’ is, met slechts één ‘o’. Verder had meneer Lassche opgemerkt dat er geen sprake meer is van vier categorieën, maar dat dit terug is gebracht tot slechts twee categorieën. Welke categorieën dat zijn en waarom daar anderhalve maand voor het verschijnen van de visie voor is gekozen heeft hij mij – jammer genoeg – niet meer laten weten.

Het meeste commentaar kreeg ik echter op de foto die op de voorpagina van mijn scriptie te zien is. Veel van de respondenten merkten op dat het kasteel op de foto kasteel Middachten is, gelegen in het dorpje De Steeg in de gemeente Rheden en dus niet in de gemeente Renkum. Zij hebben allemaal gelijk. Echter, zelfs na hun commentaar vond ik de symboliek van de foto té mooi om niet te gebruiken en ben ik zo eigenwijs geweest om de foto toch te behouden. Dankzij hun commentaar heb ik daarentegen wel een toelichting geschreven over waarom ik voor die foto heb gekozen, om te laten zien dat ik er weldegelijk over na heb gedacht.

Zoals ik eerder zei heb ik naar aanleiding van de ‘commentaarronde’ ook nog een gesprek gehad met de heer van den Bergh, van het Gelders Genootschap. Nadat ik een conceptverslag aan mevrouw Storms-Smeets had gestuurd kreeg ik een mail terug van de heer van den Bergh, waarin stond dat hij ‘nogal onheus bejegend’ voelde als vertegenwoordiger van het Gelders Genootschap. In die mail gaf hij mij een aantal voorbeelden van wat hij bedoelde en stelde hij vraagtekens bij een aantal methodologische besluiten die ik had genomen. Verder vertelde hij graag een keer met mij en mijn begeleiders rond de tafel te gaan zitten om het over die zaken te hebben, zodat hij persoonlijk kon toelichten wat hem – als vertegenwoordiger van het Gelders Genootschap – dwars zat. Omdat dit gesprek niet in het schema van mijn begeleiders paste ben ik daarom in mijn eentje naar Arnhem gereisd om met meneer van den Bergh het gesprek aan te gaan.

Het commentaar van meneer van den Bergh ging vooral over de stukken waar ik het over het Gelders Genootschap had, over mevrouw Storms-Smeets en over meneer van der Kuil. Naast enkele zeer bruikbare tips over verkeerd gebruikte woorden en voorbarig getrokken conclusies ging het meeste commentaar over passages waar het Gelders Genootschap minder goed uit de verf kwam. Hij vond

het jammer dat ik – volgens hem – te veel waarde heb gehecht aan bijvoorbeeld de woorden van de heer van der Kuil en stelde dat de volgorde waarin ik de interviews heb gehouden een grote invloed heeft gehad op de conclusies die ik heb getrokken. Daar is helaas niets meer aan te doen en naar mijn mening kun je voor elk kwalitatief onderzoek dit commentaar dan aan vullen, omdat het fysiek onmogelijk is om alle interviews tegelijkertijd uit te voeren.

Ook vond hij dat er stukken en interpretaties in deze scriptie zitten die ‘de waardering van de vertogen verkleuren’. Deze stukken zijn ofwel letterlijke citaten van respondenten en dus niet mijn bewoordingen ofwel stukken uit het ‘calibri negen’ gedeelte en zijn dus niet meegenomen bij de wetenschappelijke analyse. In deze laatste versie heb ik een en ander aangepast om zo de eventuele onduidelijkheden rondom deze kwestie te voorkomen.

Dat meneer van den Bergh naar aanleiding van mijn concept scriptie graag een gesprek met mij wilde laat zien dat ik met dit onderzoek toch een gevoelig punt heb geraakt. Daar waar wethouder Heinrich stelde dat landgoederen en buitenplaatsen geen zaken van groot politiek belang zijn, geldt dit niet voor het Gelders Genootschap. Met deze mailwisseling en de daaropvolgende afspraak lieten zij zien de toekomst van de landgoederen en buitenplaatsen weldegelijk belangrijk te vinden en dat er weldegelijk belangen op het spel stonden. Wat mij erg opviel was dat meneer van den Bergh tijdens ons gesprek soms heel lang door ging over één bepaald stukje uit mijn scriptie, wat ik interpreteerde als dat hij het pertinent oneens was met dat stuk. Probeerde hij de waarheid aan zijn zijde te krijgen? Het leek er wel op, al is dit natuurlijk slechts mijn mening.

Hiernaast kwam aan het licht dat de atlas inderdaad niet een heel diepgaand boek is geworden, zelfs volgens meneer van den Bergh, maar dat dit is gecommuniceerd aan de gemeente. De atlas benadrukt de waarde van de zone, maar gaat verder niet diep in op de individuele landgoederen en buitenplaatsen. De gemeente Renkum gebruikt de atlas echter wel als leidraad om de visie voor de landgoederen op te stellen, wat volgens meneer van den Bergh nooit de bedoeling van de atlas is geweest. Waarom de gemeenteraad deze keuze heeft goedgekeurd en daar vervolgens ook mee door gaat blijft daarom gissen.

Een van de zaken wat erg opviel tijdens dit proces is de manier waarop de gemeente Renkum zich opstelt tegenover haar burgers en tegenover andere ‘professionals’. Mensen zoals de heer Bisschops en mevrouw Storms-Smeets vertelden mij dat zij erg goed contact met de gemeente Renkum hebben gehad, iets wat in andere gesprekken zeker niet naar voren is gekomen. Zelf verliep mijn contact met meneer Lassche ook erg stroef, zou het komen omdat ik geen ‘professional’ ben maar slechts een ‘studentje’? Het lijkt er wel op.

Verder is naar voren gekomen dat een aantal risico’s die de gemeente onderkend zijn ‘*het ontbreken van consensus .. over de inhoud van de visie*’ wat kan zorgen voor ‘een gebrek aan draagvlak’, ‘vertraging in de besluitvorming’ en ‘*onvoldoende beschikbare tijd voor de projectgroep*’ welke afbreuk zou kunnen doen aan ‘.. de kwaliteit van het project’ (projectplan startnotitie visie landgoederen). Het lijkt erop dat er veel aan gedaan is om ‘vertraging in de besluitvorming’ te voorkomen, zodat het project op gang kon en kan blijven: commentaar werd aan de kant geschoven, het budget wat eventueel voor onderzoek gebruikt had kunnen worden heeft men links laten liggen en er is gekozen voor de atlas als leidraad van de op te stellen visie. Dat er door deze beslissingen

‘afbraak gedaan zou kunnen worden’ moge duidelijk zijn. De gemeenteraad had kordater op kunnen treden en een onderzoek kunnen eisen maar heeft dit nagelaten. Waarom dit op deze manier is gelopen is mij nog steeds onduidelijk. Het zou te maken kunnen hebben met de cultuur die er bij de gemeente Renkum en haar gemeenteraad heerst, met ongeschreven regels waar ik geen weet van heb of met andere zaken. Persoonlijk denk ik dat de kwaliteit van de visie er niet op vooruit is gegaan door slechts de atlas als leidraad te gebruiken, maar nogmaals: ik ben slechts een ‘studentje’.

Een ander punt wat mij opviel is dat het van te voren al vast leek te staan hoe de visie voor de landgoederen er uit gaat komen te zien. Dit had verschillende redenen. De meeste opvallende is al eerder aangehaald en betreft wethouder Heinrich en mevrouw de Roo van GroenLinks. In de raadsvergadering van achtentwintig maart 2012 vraagt mevrouw de Roo aan de wethouder of ‘deze twee pilaren, namelijk natuur en cultuurhistorie, evenveel aandacht verdienen op de oude landgoederen?’. Hierop antwoordt de wethouder dat ‘landgoederen *natuurlijk* bij uitstek cultuurelementen zijn’, maar is dat zo voor de hand liggend? En waarom vindt hij dat? En hoe weet hij dat? Waar baseert hij dat op? Hij herhaalt dat ‘daar waar er op landgoederen natuur aanwezig is’ er nadrukkelijk in kaart moet worden gebracht wat de waarde van die natuur is, maar is dit wel gebeurd? Niet in de atlas van de landgoederenzone althans, terwijl die atlas wél de leidraad vormt voor de op te stellen visie.

De gevolgen hiervan laten zich zien bij het uitwerken van de visie. Meneer Lassche gruwelt er van dat hij ‘villa Laura’ bij de visie heeft moeten betrekken, ‘omdat dit moest van de gemeenteraad’. Villa Laura heeft volgens de gemeenteraad een belangrijke waarde voor de gemeenschap, maar voldoet in niets aan de criteria die worden gehanteerd om te bepalen of een plaats valt onder het kopje ‘landgoed’ of ‘buitenplaats’. Hij gaf toe dat de atlas ‘niet super hecht in elkaar zit’ maar dat hij consequent moet zijn sinds het besluit is gevallen dat de atlas leidraad is voor de op te stellen visie. Hierop rijst de volgende vraag: ‘is men wel met de juiste uitgangspunten van start gegaan met dit project?’

Alle ‘dertig’ landgoederen binnen de gemeente Renkum zijn onder een van die vier categorieën geschaard die de gemeente in eerste instantie in het leven heeft geroepen. De vier categorieën zijn volgens meneer Lassche tot stand gekomen om het geheel werkbaar te maken en zo raakt men volgens hem ‘van de emotie verlost’, omdat er dan objectief naar de landgoederen wordt gekeken, waar aan de ene kant wat voor te zeggen valt. Maar, men moet er wel vanuit gaan dat die vier categorieën door één persoon, één expert, zijn opgesteld – ‘..reality is being made..’ (Howarth, 2000) . Hoe en waarom die categorieën tot stand zijn gekomen wordt nergens duidelijk gemaakt.

Deze categorisatie biedt beperkingen. Ten eerste, wat wordt er gedaan met de buitenplaatsen en landgoederen die niet aan een van de vier sets aan criteria voldoen? Om consequent te blijven zullen ze toch ergens moeten worden ingedeeld. Ten tweede, wie bepaalt waar ze worden ingedeeld? Is dit meneer Lassche, of toch misschien meneer van der Kuil? Een ‘zwaarghevend landgoed’ biedt volgens meneer Lassche ‘volop kansen op ontwikkeling’, maar zijn die zwaarghevende landgoederen wel zo zwaarghevend als hij doet voorkomen? Volgens meneer van der Kuil is dat niet altijd het geval.

De categorisatie is uitgevoerd ‘met behulp van externen’, waarmee ‘alle landgoederen zijn langsgelopen’. Die ‘externen’ bleken echter slechts één landschapsarchitecte te zijn, omdat zij ‘de enige was die op zijn oproep in de regionale krant gereageerd had’. Deze groep werd aangevuld met

anderen uit 'het huis', oftewel andere ambtenaren. Er is bij de beoordeling zowel naar de rode als de groene waarden van de landgoederen gekeken. Toen ik vroeg of die in eenzelfde mate een rol speelde bij de beoordeling antwoordde meneer Lassche van niet. Dit wijst erop dat het een zeer lineair proces is geweest: van te voren zijn de voorwaarden opgesteld en daar wordt onder geen beding van afgeweken. Samengevat houdt dit in dat men de diepgang van het proces van de totstandkoming van de visie in twijfel kan trekken, wat sommigen dan ook doen. Kort samengevat komt het er op neer dat ik heb geprobeerd discoursen rondom de toekomstvisie van de landgoederen in de gemeente Renkum bloot te leggen, maar dat ik op veel punten (waaronder bovenstaande punten) nog steeds in het donker tast. Het dieper in gaan op de in bovenstaande passage gestelde vragen zou deel kunnen uitmaken van een vervolgonderzoek: ik denk dat het een erg interessant project op zou leveren...

Al met al blijkt uit dit onderzoek dat er sprake is van grote verschillen in inzicht wat betreft de toekomst van het landgoederengebied in de gemeente Renkum. Natuurlijk had ik vooraf verwacht verschillen te vinden, maar dat de toekomst van dit gebied sommige van de mensen die ik heb gesproken zo aan het hart zou gaan, had ik van te voren niet voor mogelijk gehouden. Dit heeft een voor mij interessant project opgeleverd waar ik van iedereen weer iets heb geleerd. Daar ben ik blij om.

Mijn carrière aan de Wageningen Universiteit wordt met het inleveren van deze scriptie afgesloten. Ik heb er een mooie tijd beleefd en hoop dat ik voldoende bagage heb verzameld om de toekomst succesvol tegemoet te treden. Waar die toekomst mij gaat brengen...?

10. REFERENTIES

10.1 Literatuur

- Au, K. H. (1998). Social Constructivism and the School Literacy Learning of Students of Diverse Backgrounds. *Journal of Literacy Research*, 30(2), 297-319. doi: 10.1080/10862969809548000
- Beers, T. v. (2011). *Discourse in Tourism Development*. (Msc), Wageningen University, Wageningen.
- Beunen, R. (2010). *The governance of nature: How nature conservation ambitions have been dashed in planning practices*. Wageningen: Wageningen University.
- Bijl, J. (2011). *De rol van het Convenant*. (MSc), Wageningen University, Wageningen.
- Boyne, R. (1990). *Foucault and Derrida: the other side of reason*. London: Unwin Hyman Ltd.
- Brinkhuijsen, M. (2008). *LANDSCAPE 1:1, A study of designs for leisure in the Dutch countryside*. (Phd), Wageningen University, Wageningen.
- CBS. (2011). Forse bevolkingsgroei in de Randstad tot 2025 Retrieved 04-06, 2012
- Coeterier, J. F. (2000). *Hoe beleven wij onze omgeving?* : Coeterier.
- Dijk, T. A. v. (2011). *Discourse Studies: a multidisciplinary introduction*. London: SAGE Publications Ltd.
- Dirx, G.H.P., van den Bosch, F.J.P. & Gerritsen, A.L. (2004) *De weerbarstige werkelijkheid van de Ruimtelijke Ordening*. Wageningen University, Wageningen
- Duineveld, M. (2006). *Van oude dingen, de mensen, die voorbij gaan: over de voorwaarden meer recht te kunnen doen aan de door burgers gewaardeerde cultuurhistories*. (Phd), Wageningen University, Wageningen.
- Duineveld, M., Van Dam, R., During, R., & Van der Zande, A. (2010). *The importance of being nimby: een essay over burgerverzet en erfgoed*. Wageningen: Wageningen University.
- During, R. (2010). *Cultural heritage discourses and Europeanisation : discursive embedding of cultural heritage in Europe of the regions*. (Phd), Wageningen University, Wageningen.
- Flyvbjerg, B. (1996). The dark side of planning: Rationality and "Realrationalitat". In S. J. Mandelbaum, L. Mazza, R. W. Burchell & eds. (Eds.), *Explorations in planning theory* (pp. 383 - 394). New Brunswick, NJ: Center for Urban Policy research Press.
- Flyvbjerg, B. (1998). *Rationality and Power*. Chicago: The University of Chicago Press.

- Foucault, M. (1970). *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*. London: Tavistock.
- Foucault, M. (1972). *The Archaeology of Knowledge*. London: Tavistock.
- Gelderland, B. (Producer). (2012, 9-7-2012). Verslag symposium Buitenplaatsen in Bedrijf.
- Genootschap, G. (2007 - 2011). Gelders Arcadië Retrieved 09-04, 2012, from <http://www.geldersarcadie.nl/?page=cms&sub=showpage&id=7>
- Genootschap, G. (2011a). *Gelders Arcadië, atlas van een buitenplaatsenlandschap*. Utrecht: Stichting Matrijs.
- Genootschap, G. (2011b). *Gelders Arcadië, kansen voor Gelders Arcadië*. Utrecht: Stichting Matrijs.
- Genootschap, G. (2012). Retrieved 09-04, 2012, from <http://www.geldersgenootschap.nl/over-ons/missie-en-beleid>
- Genootschap, H. G. (2011). Nieuw Gelders Arcadië Retrieved 04-06, 2012
- Gils, W., Hoeks, H., Kate, L., & Rooden, A. (2004). *Foucault. Breekbare vrijheid. Teksten en interviews*. Amsterdam: Uitgeverij Boom.
- Gorden, R. L. (1992). *Basic Interviewing Skills*. Long Grove, IL: Waveland Press, Inc.
- Gutting, G. (2011). Michel Foucault. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy, fall 2011 edition*.
- Hajer, M. A. (1989). Discours-coalities in politiek en beleid: De interpretatie van bestuurlijke heroriënteringen in de Amsterdamse gemeentepolitiek. *Beleidswetenschap*(1989-3).
- Hajer, M. A. (1995). *The politics of environmental discourse: ecological modernization and the policy process*. New York: Oxford University Press Inc.
- Hammersley, M., & Atkinson, P. (1983). *Ethnography: Principles in practice*. London: Tavistock.
- Howarth, D. (2000). *Discourse*. Philadelphia: Open University Press.
- Jennings, G. (2001). *Tourism Research*. Milton: John Wiley & Sons Australia, Ltd.
- Kathryn Roulson, Kathleen deMarrais, & Lewis, J. B. (2003). Learning to interview in the social sciences. *Qualitative Inquiry*, 2003:9.
- Kersten, I. C., Noordhuizen, J., Duineveld, M., Pellis, A., & ten Cate, B. (2010). Ons Europaplein: ontwerp voor een nieuw Europaplein in Renkum. Wageningen: Wageningen University.

- Latour, B. (2004). *Politics of nature: how to bring sciences into democracy*. London: Harvard University Press.
- Leeuwen, B. v. (2009). *Natuur als communicatieve werkelijkheid*. (Msc), Wageningen University, Wageningen.
- Lessa, I. (2006). Discursive Struggles Within Social Welfare: Restaging Teen Motherhood. *British Journal of Social Work*, 36(2), 283-298. doi: 10.1093/bjsw/bch256
- Löfgren. (1994). Die wahre landschaft ist im Kopf. *Topos*, 6, 6-14.
- Menting, A. (2012). *Startnotitie Visie Landgoederen*. Renkum.
- Nietzsche, F. (1930). *Morgenröte. Gedanken über die moralischen Vorurteile*. Leipzig: Kröner Verlag.
- Rorty, R. (1993). *Heidegger, Wittgenstein en pragmatisme. Essays*. Kampen: Kok Agora.
- Schwandt, T. A. (1998). Constructivist, Interpretivist Approaches to Human Inquiry. *The Landscape of Qualitative Research: Theories and Issues*, ed. Norman K. Denzin, Yvonna S. Lincoln, 221 - 259.
- Trigg, R. (1985). *Understanding Social Science*. Oxford: Page Bros Ltd.
- Van Assche, K. (2004). *SIGNS IN TIME: An interpretive account of urban planning and design, the people and their histories*. (Phd), Wageningen University, Wageningen
- Van den Brink, M., & Metze, T. (2006). *Words matter in policy and planning: Discourse theory and method in the social sciences*. Utrecht: Labor Grafimedia b.v.
- Van Lent, P. (2011). *Memo Startnotitie Visie Landgoederen*. Renkum.
- Vries, G. d. (1995). *De ontwikkeling van wetenschap. Een inleiding in de wetenschapsfilosofie*. Groningen: Wolters-Noordhoff.
- Werhane, P., Hartman, L., Moberg, D., Englehardt, E., Pritchard, M., & Parmar, B. (2011). Social Constructivism, Mental Models, and Problems of Obedience. *Journal of Business Ethics*, 100(1), 103-118. doi: 10.1007/s10551-011-0767-3

10.2 Websites

De volgende websites heb ik op regelmatige basis bezocht:

- Het Gelders Genootschap: <http://www.geldersgenootschap.nl/>
- De gemeente Renkum: <http://www.renkum.nl/>
- Nieuw Gelders Arcadië: <http://www.geldersarcadie.nl/>
- De provincie Gelderland: <http://www.gelderland.nl/>
- RBT-KAN: <http://www.rbtkan.nl/>

10.3 Beleidsdocumenten

De volgende beleidsdocumenten heb ik op regelmatige basis doorgenomen:

- Visie op de Oosterbeekse landgoederen – initiatiefgroep ‘visie op de landgoederen’
- Manifest ‘Renkumse landgoederen’ – initiatiefgroep ‘visie op de landgoederen’, de vereniging ‘vijf dorpen in het groen’ en de ‘Vrienden van Park Hartenstein en Omgeving’
- Projectplan startnotitie landgoederen – gemeente Renkum
- Verslaglegging commissie leefomgeving 13-09-2011 – commissie leefomgeving
- Verslaglegging commissie leefomgeving 18-10-2011 – commissie leefomgeving
- Startnotitie visie landgoederen – gemeente Renkum
- Presentatie ‘bezint eer gij begint’- initiatiefgroep ‘visie op de landgoederen’
- Verslaglegging commissie leefomgeving 13-03-2012 – commissie leefomgeving
- Inspreekbeurt initiatiefgroep ‘visie op de landgoederen’ 13-03-2012 – initiatiefgroep ‘visie op de landgoederen’
- Krantenartikel ‘Groot denken’ 27-03-2012 – De Gelderlander
- Raadsvergadering gemeente Renkum 28-03-2012 – gemeenteraad gemeente Renkum
- Verslaglegging commissie leefomgeving 12-06-2012 – commissie leefomgeving

10.4 Voorpagina

De foto op de voorpagina komt van de website van Raym’s Fotolog, te vinden op:

<http://raymsfotosite.weblog.nl/>

11. BIJLAGEN

11.1 Lijst van geïnterviewden

Ongestructureerde interviews

Datum	Naam	Functie	Organisatie
24-7-2012		N=1	Burger -
24-7-2012		N=2	Burger -
24-7-2012		N=3	Burger -
24-7-2012		N=4	Burger -
24-7-2012		N=5	Burger -

Semigestructureerde interviews

Datum	Naam	Functie	Organisatie
24-7-2012		N=6	Burger, recreatist -
24-7-2012		N=7	Burger, hondenbezitter -
24-7-2012		N=8	Burger, hondenbezitter -
27-7-2012	Hermien Miltenburg	Raadslid	PvdA Renkum
13-8-2012	Erik Heinrich	Wethouder	College van B&W gemeente Renkum
14-8-2012	Charlotte de Roo	Raadslid	GroenLinks Renkum
14-8-2012	Hermine van den Berg	Raadslid	GemeenteBelangen
16-8-2012	Rob Aben	Landschapsarchitect	Initiatiefgroep 'visie voor de landgoederen', klankbordgroep
20-8-2012	Elyze Storms-Smeets	Historisch geograaf	Gelders Genootschap
22-8-2012	Pieter van der Kuil	Geinformeerde betrokken burger	Initiatiefgroep 'visie voor de landgoederen', klankbordgroep
4-9-2012	Coen van Dijk	Commissielid, Fractieassistent	D66 Renkum
5-9-2012	Thijs Bisschops	Marketing coördinator	Regionaal Bureau voor Toerisme Arnhem Nijmegen (RBT-KAN)
12-9-2012	Michiel Lassche	Ambtenaar	Gemeente Renkum
22-11-2012	Simon van den Bergh	Manager cultuurhistorie	Gelders Genootschap

